

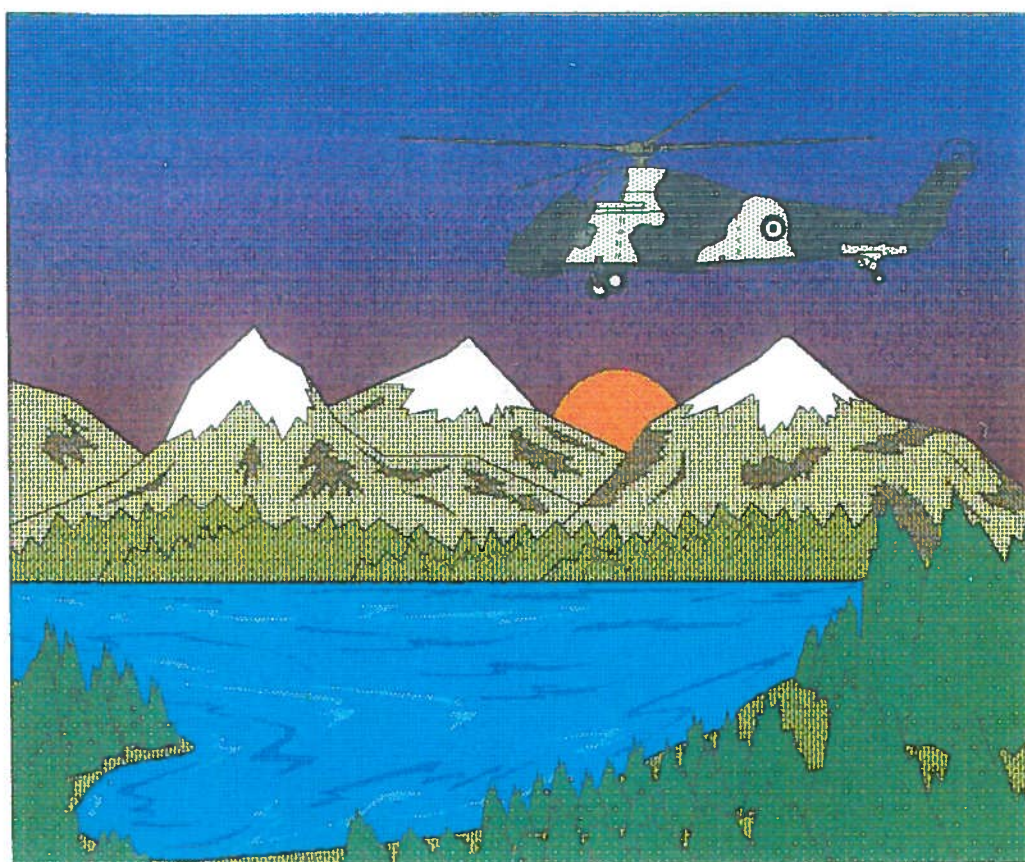
Oversendes UB dato 21. 10. 1991
Kan/kan ikke utlånas.

Eksamensinspektør

Wier Saughaug

GARNISONSBYEN I BYGDA

EN STUDIE AV MØTER OG GRENSER
MELLOM
"BYGDEFOLKET" OG "DE MILITÆRE"
I EN NORD-NORSK BYGD

AV GUNN BJØRNSEN

Hovedoppgave i samfunnsvitenskap
Lokalsamfunnsforskning/samfunnsplanlegging
Institutt for samfunnsvitenskap
Universitetet i Tromsø
Høsten 1991

GARNISONSBYEN I BYGDA

**EN STUDIE AV MØTER OG GRENSER
MELLOM
'BYGDEFOLKET' OG 'DE MILITÆRE'
I EN NORD-NORSK BYGD**

AV GUNN BJØRNSSEN

**Hovedoppgave i samfunnsvitenskap
Lokalsamfunnsforskning/samfunnsplanlegging
Institutt for samfunnsvitenskap
Universitetet i Tromsø
Høsten 1991**

FORORD

Bakgrunnen for mitt valg av oppgavetema har vært en kombinasjon av personlige erfaringer, faglige 'belastninger' og allmennmenneskelig nysgjerrighet. Prosjektet er gjennomført med stipend fra Institutt for Forsvarsstudier (IFS).

Utfra min oppvekst i et forstadsmiljø utenfor Bergen, fortonte både militærkulturen og dølakulturen seg som 'eksotisk' for meg ved mitt møte med Innbygd-samfunnet. Jeg var nok i utgangspunktet bærer av stereotype oppfatninger i forhold til Forsvaret. Disse har blitt betydelig svekket i løpet av feltarbeidperioden. Dette ikke minst takket være en av mine hovedinformanter, som jeg var så heldig å bli gift med like før feltarbeidets oppstart. En varm takk går med dette til Rune for hans aldri sviktende tro på at jeg skulle gjennomføre prosjektet, for hans innsats som informant, for velvillig lytting til mine vitenskapelige fabuleringer og for all praktisk hjelp med lay-out.

Mine forhåndsoppfatninger i forhold til bygda var færre og mindre konkrete. Her har jeg sakte, men sikkert, blitt sosialisert inn i en type fellesskap jeg aldri tidligere har opplevd. Jeg har lært å verdsette verdier som tidligere har vært meg fremmed. Takk til alle innbyggere i 'Innbygd'! En spesiell takk til Tove, som venn og informant, og fordi hun ikke lot noen anledning gå fra seg til å informere om min 'forskerrolle' - det løste mange av mine etiske problemer..!

Den største takken går til min veileder Sidsel Saugestad. Uten hennes velfunderte og oppriktige kommentarer vet jeg ikke hvordan denne oppgaven hadde sett ut. Hennes evne til å snu det jeg mente var problemer til å være interessant informasjon har vært en stor støtte.

Til slutt en hilsen til Eskil. Takk for all livsglede, og for din evne til å vise meg at lykken i livet ikke bare består i en fullført hovedoppgave.

Gunn

INNHOILDSFORTEGNELSE

DEL 1 INTRODUKSJON

KAPITEL 1 PRESENTASJON AV TEMA	s. 6
1.1 Innledning	
1.2 Lokus	
1.3 Fokus, problemstilling og hypoteser	
1.4 Om oppgavens struktur	
KAPITEL 2 FAGLIG TILNÆRMING	s. 15
2.1 Perspektivet	
2.2 Noen sentrale begrep	
2.3 Om etnisitet	
2.4 Forskningsprosessen	
2.5 Feltarbeidet	
KAPITEL 3 HISTORIKK	s. 28
3.1 Hvilken historie?	
3.2 Tiden før 1953	
3.3 Forsvarets etablering	
3.4 Konsekvenser	
3.5 Holdninger	
DEL 2 MENNESKENE	
KAPITEL 4 STEDET - HVOR BOR DE?	s. 36
4.1 Innledning	
4.2 En kjøretur	
KAPITEL 5 BYGDEFOLKET - HVEM ER DE?	s. 41
5.1 Døl og/eller innbygding?	
5.2 Hanna - en innflytter	

5.3 Dølene

5.4 Intern differensiering

KAPITEL 6 DE MILITÆRE - HVEM ER DE?

s. 49

6.1 Soldatene

6.2 Mannskultur og kvinnekultur

6.3 Offiserene

6.4 Sosiale aktiviteter

6.5 Kvinnene

6.6 Intern differensiering

KAPITEL 7 AVVIKE(R)NE

s. 59

7.1 "Avviker"-begrepet

7.2 Anne - en "både/og"-tilpasning

7.3 Andre bygdekvinner

7.4 Lillian i Modalen

7.5 Militære som "søker ut"

7.6 Feltarbeideren som avviker

7.7 Kvinnene som forvaltere av "det sosiale"?

7.8 "Både/og" og/eller "enten/eller"?

7.9 Avvikerne bekrefter todelingen

DEL 3 MØTER OG GRENSER

KAPITEL 8 "DET HAR ALDRI VØRE NÅN PÅ DØRA"

OM IKKE-KONTAKT

s. 76

8.1 Innledning

8.2 Hildas historie

8.3 Eva i badstuen

8.4 Atskilte sfærer?

8.5 Dominant virkelighet

KAPITEL 9 'ER'E NOEN JULETREFEST FOR OSS,DA?'**OM AKTIVITETER****s. 92**

9.1 Parallele tilbud

9.2 Segregerte aktiviteter

9.3 Integreerte aktiviteter

KAPITEL 10 'FORSVARSONGA E JO ONGA DEI OG'**OM KONFLIKT****s. 111**

10.1 Saken

10.2 Følelsene, meningene og hendelsene

10.3 Møtene

KAPITEL 11 KONKLUSJONER**s. 123**

11.1 Oppsummering

11.2 'Årsaker'

11.3 Generaliserbarhet

LITTERATURLISTE**s. 131**

DEL 1
INTRODUKSJON

KAPITEL 1. PRESENTASJON AV TEMA

1.1 Innledning

Denne oppgaven handler om mennesker. Den handler om mennesker i betydningen de konkrete enkeltpersoner med unike tanker, opplevelser og handlinger som danner grunnlaget for mitt materiale, om mennesker i betydningen sosiale individer som uttrykker noe generelt og allmennmenneskelig, og også, kanskje noe mer fordekt, om mennesket oppgaveskriveren med hennes personlige 'bias'er' og kulturelle 'briller'.

Opgaven handler også om forholdet mellom mennesker, mao. om det relasjonelle aspekt ved sosial samhandling. All samhandling innebærer jo pr. definisjon noe relasjonelt, både på ide- og handlingsplan, og jeg vil beskrive og analysere det empiriske fenomen at grupper opplever hverandre som forskjellige. Jeg ønsker å si noe om hva som danner grunnlaget for 'vi'/de'-kategoriseringer, og hvordan dette kommer til uttrykk i sosialt liv. Jeg håper samtidig å kunne gripe og formidle noe av det kulturelle mangfold som finnes i lokalsamfunnet jeg har studert.

"Believing with Max Weber that man is an animal suspended in webs he himself has spun, I take culture to be those webs, and the analysis of it to be therefore not an experimental one in search of law, but an interpretive one in search of meaning."

(Geertz 1973:5).

Den samfunns- og vitenskapsforståelse som kommer til uttrykk i dette sitatet kan sees som selve rammen og 'overbygningen' for min hovedoppgave. Jeg håper det vil prege de følgende sider...

1.2 Lokus

Opgavens empiriske tema er, grovt sagt, å belyse de sosiale relasjoner mellom 'de militære' og 'bygdefolket' i et lite lokalsamfunn i de indre strøk av Nord-Norge. Dette stedet, som jeg har valgt å kalle 'Innbygd', har en befolkning på

ca. 1200 mennesker (Folke- og bolig telling 1980). Disse er befolkningsmessig geografisk spredt på tre daler, knutepunktet for dalene, 'tettstedet' 'Lia', og på 'tettstedet' hvor militærleiren ligger, 'Plassen'. I tillegg til de fastboende og tilflyttet befall med familier (sistnevnte kategori utgjør ca. 350 personer) befinner det seg til enhver tid ca. 1000 vernepliktige soldater i Innbygd. Dette vitner umiddelbart om en merkbar tilstedeværelse av militært personell i bygda.

Denne tilstedeværelsen har både fysiske (leiren, militære installasjoner, boligområder osv.), politiske (Forsvarets påvirkning på kommunestyrevedtak, individenes pol. tilknytning osv.), økonomiske (sivile arbeidsplasser, lokalt næringsliv, skatteinntekter osv.) og sosiale konsekvenser for bygdesamfunnet. Disse feltene er selvsagt interrelaterte, og det fysiske, politiske og økonomiske aspekt representerer rammefaktorer, og kanskje også forklaringsfaktorer, for det som her er i fokus; det sosiale. Snarere enn å legge vekt på Forsvarets potensielle makt overfor og påvirkning på et bygdesamfunn, vil jeg i utgangspunktet se relasjonene mellom de to miljø som symmetriske. Jeg anser dette som et hensiktsmessig utgangspunkt for å fokusere på atferd på individplan.

De sivil/militære relasjonene kommer til uttrykk på ulike nivå, og har forskjellige aspekt ved seg. Jeg har forenklet og skjematisk forsøkt å esemplifisere dette slik:

Arena / Nivå	Mikro	Makro
Formell	<ul style="list-style-type: none"> - befall sivilansatt - ordfører-bnsjef - befall-grunneiere - 17. mai <p style="text-align: right;">1</p>	<ul style="list-style-type: none"> - nasjonale retningslinjer - kommunestyrevedtak - bataljon-bedrift - storøvelser <p style="text-align: right;">3</p>
Uformell	<ul style="list-style-type: none"> - på fest - på butikken - på gaten - foreninger <p style="text-align: right;">2</p>	<p style="text-align: center;">avisinnlegg</p> <p style="text-align: right;">4</p>

Alle 'båsene' her kan gi informasjon om militær/sivile relasjoner, men med vekt på ulike dimensjoner ved disse. Skissen er forøvrig ment som en forenkling. Grensene mellom 'båsene' kan verken sees som klare eller reelle, men er av analytisk karakter. Dessuten vil individrelasjonene og det uformelle aspekt selvsagt være til stede på alle handlingsfelt. Mitt oppgavetema faller i hovedsak inn under 'bås' 2 her, med de uformelle individrelasjoner på mikroplan som det sentrale. De andre handlingsfeltene må sees som viktige rammefaktorer og informasjonsområder for dette.

Min bakgrunn for valg av tema kommer delvis fram/i følgende (fra min prosjektbeskrivelse høsten' 87) :

"I offisielle sammenhenger blir det ofte understreket hvor godt forholdet mellom Forsvaret og det sivile samfunn er. Uttalelsene er preget av en rosenrød idyll. Observasjoner av sosialt liv på individplan kan imidlertid antyde at forholdet ikke er så ukomplisert som det antydes fra 'høyere hold'. Jeg aner her et avvik mellom 'rådende ideologi' og faktisk atferd."

I dag vil jeg formulere dette noe annerledes. Jeg vil nå hevde at den 'offisielle harmonimodellen' faktisk har gyldighet i bestemte kontekster på enkelte nivå av samfunnslivet. Den virkelighetsoppfatning og situasjonsdefinering som kan anes her, preger mao atferd til noen typer personer som innehar bestemte posisjoner. Den typen uttalelser jeg referer til kan følgelig sies å ha en viss gyldighet i offentlige front-stage kontekster (f.eks. kommuneledelse-forsvarsledelse), og er kanskje heller ikke ment å skulle dekke de mellommenneskelige forhold i de enkelte lokalsamfunn. Men fra mitt ståsted i Innbygd virket og virker det umulig å skulle neglisjere nettopp individrelasjonene på mikronivå.

Jeg har hatt kontakt med dette lokalsamfunnet siden høsten85, og siden da med en viss nysgjerrighet blitt sosialisert inn i kulturen(e)s verdifelleskap og samhandlingsregler. Utfra min tilskrevete (vidt definert) status som 'befals-frue' har jeg lett fått innpass i forsvarsmiljøet. Dessuten har jeg pga. min avvikende rolle-utforming (i betydningen høyere utdanning, ikke husmor,

pendling, en viss kjennskap til militær språkbruk osv.) også fått innpass i mannskulturen (blant befal) her. Da jeg jobbet et år som lærer og samtidig ble aktiv i lag og det sosiale liv i bygda, ble jeg tidlig også deltager i bygdemiljøet. Jeg har en opplevelse av å ha fått adgang til mange sentrale fora og fått kjennskap til mange 'nøkkelpersoner' også blant lokalbefolkningen. Jeg gjør forøvrig nærmere rede for min feltarbeidprosess i neste kapitel.

1.3 Fokus, problemstilling og hypoteser

Jeg har nå grovt presentert mitt empiriske felt, og vil her presisere nærmere hvilke teoretiske innfallsvinkler og spørsmål som er sentrale i oppgaven. Valg av lokus dreier seg om en avgrensning av kontekst for det som skal studeres; fokus. Jeg tror det er viktig å gjøre mest mulig eksplisitt, både for seg selv og leseren, at det på begge områder er snakk om mer eller mindre bevisste valg. Jeg vil her gjøre rede for mitt valg, og med det gi en nærmere avgrensning av oppgavens tema.

Opplevelse av identitet i forhold til gruppetilhørighet og hvordan dette får symbolske uttrykksformer vil stå sentralt i oppgaven. Hvordan aktørene uttrykker gruppetilhørighet, hvor viktig denne er for individets opplevelse av egen identitet, og hvilken betydning dette får for det relasjonelle (både på ide- og handlingsplan) mellom 'forsvarskulturen' og 'bygdekulturen' er viktige spørsmål her.

Det dreier seg mao. om meningsaspektet ved sosialt liv. Dette er på ingen måte ukomplisert, da meningsbegrepet knytter an til individers fortolkning og forståelse av verden, hvilket det rent metodisk er problematisk å få inntak til. De verdier og meningstilskrivelser som ligger til grunn for de gjensidige kategoriseringsprosesser det egentlig er snakk om her, kommer til uttrykk som sosiale ytringer. Disse bærer i seg de kulturelle kodene som det har vært sentralt for meg å søke å avdekke og 'de-kode' for å få en forståelse av kategoriseringsprosessenes utgangspunkt, dynamikk og vedlikehold.

Med visse faglige forbehold, vil jeg, med Barths (1969) definisjon i tankene, forenkle dette ved å si at fokus er det etniske aspekt ved det relasjonelle

mellom grupper. Dette kan betraktes som en spissformulering, og en slik bruk av etnisitetsbegrepet diskuteres nærmere i neste kapitel.

Problemstillingen har hos meg ikke blitt formulert forut for datainnsamlingen. Grunnen til dette er i hovedsak av metodisk karakter. Når man går inn i en feltarbeidsituasjon i et ukjent samfunn kan man ikke på forhånd vite hva som her vil være sosiologisk interessant, selv om man selvsagt alltid vil ha sine forhåndsoppfatninger om hva man vil finne. For å eksemplifisere hvor fjernt jeg var fra den nåværende problemstilling ved feltarbeidets oppstart, kan jeg fortelle at min intensjon da var begrenset til å skulle studere husmorkulturen i forsvarsmiljøet.

Problemstillingen(e) har mao. vokst fram etterhvert som jeg har fått større kjennskap til dette samfunnet. Det jeg til enhver tid har vært opptatt av og studert har til stadighet forandret seg under feltarbeidprosessen utfra hvilken informasjon jeg har fått tilgang til og hvilken grad av forståelse jeg har oppnådd. Det har derfor vært vanskelig og, slik jeg ser det, heller ikke ønskelig, å skulle formulere problemstillingen på et gitt tidspunkt før jeg satte sluttstrek for datainnsamlingen.

I dette ligger det en åpning for at erfaringer i felten kan styre hvilke teoretiske spørsmål man synes er interessante. Samfunnsvitenskapens store dilemma med at forhåndsoppfatninger og a priori begreper styrer forskningens resultat kan på denne måten reduseres. I stedet for at empirien 'tilpasses' teorien kan man søke å la empiriske funn virke styrende på teorivalg. I lys av disse betraktninger er det likevel liten tvil om at jeg selv har vært med på å styre hvilke observasjoner og informasjoner som jeg har oppfattet som relevante til enhver tid. Det har følgelig vært en 'rød tråd' i utviklingen av fokus over tid.

Min endelige problemstilling har etterhvert blitt følgende:

- * **Hvorfor og under hvilke omstendigheter finner man uttrykk og formuleringer i sosialt liv som henviser til en sosial inndeling i to grupper?**
- * **På hvilke måter (når og hvordan) kommer dette til uttrykk?**
- * **Hvilken betydning har todelingen for det relasjonelle mellom gruppene og for aktørenes identitetsopplevelse?**

Denne problemstillingen bygger på en hypotese om at det kan sies å være to hovedgrupperinger i bygda, hvilket jeg på et tidlig stadium av feltarbeidet mener å ha fått bekreftet.

I oppgaven vil jeg bl.a. legge vekt på følgende forhold for å belyse denne problemstillingen:

1. Presentasjon av de to ulike miljø. Enhver forståelse av det inter-relasjonelle må bygge på en forståelse av det intra-relasjonelle.
2. Fokusering på grensene for samhandling. Det er nettopp gjennom å kartlegge grensene, både 'praktisk' og i aktørenes bevissthet, man kan få en oppfatning av hvilke prosesser og forhandlinger som ligger til grunn for 'vi'/de'-opplevelser og se når dette kommer til uttrykk. Situasjonsdefinering er her et sentralt begrep.
3. Vektlegging av aktørenes holdninger til hverandre, både de uttalte og de som kommer til uttrykk på andre måter. Hva sier folk om hverandre og hva gjør folk overfor hverandre. Er det samsvar mellom hva man sier man gjør og hva man faktisk gjør?
4. Utskilling av handlings- og holdningsrammer som kan fungere som forklaringsfaktorer for aktørenes ideer og atferd. Såvel makro- som mikrofaktorer spiller inn her.

Innholdet i disse teoretiske punktene er sentrale og grunnleggende i denne avhandlingen. For å operasjonalisere såvel disse som selve problemstillingen, må man imidlertid komme i nærkontakt med empirien.

I tilknytning til problemstillingen har jeg operert med hypoteser på ulike nivå, som har vært aktualisert under, og, til enn viss grad, vært styrende for datainnsamlingen. Hypoteser er her vidt definert som 'antagelser' eller 'påstander' snarere enn 'årsaksforholdet mellom gitte variabler'. Svekking/styrking av disse har hatt en sentral plass i feltarbeidet. Det har til stadighet foregått et samspill mellom mine erfaringer i sosialt liv og de på et gitt tidspunkt relevante hypoteser.

Jeg vil her presentere noen hypoteser som har vært sentrale i mitt arbeide. Disse kan forøvrig både uttrykkes som hypoteser og funn, og 'hva som er hva' vil ofte være betinget av på hvilket stadium av feltarbeidprosessen de formuleres.

- A. Tilhørighet til en av gruppene fungerer som imperative statuser og virker styrende på situasjonsdefinering og samhandling.
- B. Det foregår en dikotomiseringsprosess mellom gruppene, og tilsynelatende 'likegyldige' fenomen og hendelser får symbolverdi.
- C. Dagliglivet er preget av 'avoidance'. I kontaktsituasjoner kan man se tegn på 'joking relationship'.

Hypotesene A. til C. omhandler grupper og gruppeprosesser. A. kan sees som en hovedhypotese, mens B. og C. er relatert til kommunikasjon mellom gruppene.

Jeg ser hypoteseutviklingen som et kontinuum hvor hypotesene befinner seg på ulike nivå, og svekking/styrking av hypoteser på et lavere nivå vil kunne svekke/styrke hypoteser på et høyere nivå. De sosiale implikasjoner konkret relatert til empirien vil her danne et viktig fundament, og er uttrykk for forventninger om hendelsesforløp og atferd i sosialt liv. Eksempler på slike kan

være følgende (hyp.A. som går på at status virker styrende på atferd ligger til grunn her):

- Det kan forventes at det ikke kommer noen 'fra bygda' på 'sminkeparty' hos Nina ('militær').
- Ole Larsen ('lokal') er sannsynligvis for at barnehagen bygges på Lia, og mener at forsvaret 'isolere sæ i denna saken".
- Løytnant Mo ('militær') vil underkommunisere sin status som 'befal' hvis han møter noen fra bygda på 'Nirvana' (lokalt diskotek).

Forventninger av denne typen om aktørers atferd og holdninger bygger bl.a. på at handlinger har symbolbetydning og på mange måter er ritualisert. Forventninger som disse er en del av aktørenes fortolkningsramme, og forutsetter kunnskap om hvilke koder og regler som eksisterer i Innbygd. Aktørene har denne kunnskapen (i hovedsak ubevisst), feltarbeideren tilegner seg den etterhvert. Jeg vil senere i oppgaven vise hvordan brudd på slike forventninger kan virke til å bekrefte dem.

1.4 Om oppgavens struktur

Jeg har nå beskrevet og avgrenset oppgavens tema, og vil her gjøre rede for hvordan jeg vil belyse og behandle dette på de følgende sider. Oppgaven er delt inn i 3 deler. Del 1 (kapitel 1-3) kan sies å danne en vid forståelsesramme for min tilnærming til det tematiske felt. Del 2 (kapitel 4-7) og del 3 (kapitel 8-10) er viet beskrivelse og analyse av empirien, og kan som sådan betraktes som oppgavens kjerne. Til slutt oppsummerer og konkluderer jeg i kapitel 11.

Etter dette introduksjonskapitlet følger et teori- og metodekapitel hvor jeg gjør rede for mitt vitenskapsteoretiske fundament, definerer og diskuterer sentrale begrep og teorier og gjør nærmere rede for mitt feltarbeid. Jeg vil her særlig legge vekt på min egen rolle i bygda og hvilken betydning denne har hatt for den informasjon jeg har fått tilgang til. I kapitel 3 setter jeg Innbygd-samfunnet inn i en historisk ramme.

Del 2, 'Menneskene', er i hovedsak viet en inngående beskrivelse av de to miljø. Det er her viktig å få fram det emiske perspektiv. Jeg beskriver den umiddelbare klare todeling, for etterpå å kunne modifisere denne og kontrastere den med det mangfold og de avvik som faktisk finnes. De jeg kaller "avvikerne" får her en sentral plass. Punkt 1., presentasjon av de ulike miljø, og hypotese A, om tilhørighet som imperativ status, blir hovedfokus her.

I del 3, 'Møter og grenser', nærmer jeg meg mer direkte det relasjonelle, atferden, sosial organisering og bakgrunnen for dette. Beskrivelse og analyse vil her gå 'hånd i hånd'. Punkt 2.,3. og til dels 4. knyttet til problemstillingen vil være sentrale her. Kapittel 10 er et extended case. Jeg søker gjennom dette å bringe ytterligere klarhet i det jeg tidligere har skrevet, og vise hvordan den såkalte 'barnehagesaken' bragte aktørenes persepsjon av forholdet mellom forsvaret og lokalsamfunnet på dagsorden i begge 'leire'. Konklusjonskapitlet består av en oppsummering av hovedargumentene samt relevante kommentarer.

KAPITEL 2 FAGLIG TILNÆRMING

2.1 Perspektivet

Skal jeg plassere meg selv og oppgavens faglige utgangspunkt i en 'stor sekk' må det bli symbolsk interaksjonisme. Her går røttene tilbake til Mead med en videreføring av bl.a. Goffman. Sentralt i symbolsk interaksjonisme står et prosessuelt syn på aktørene og virkeligheten, og en vektlegging av aktørenes evne til å fortolke sin egen sosiale virkelighet (Ritzer 1983).

Jeg har mao. en aktør-orientert innfallsvinkel til Innbygd-samfunnet. Med det mener jeg at jeg tar 'aktørene på alvor', og ser på deres egne beskrivelser og fortolkninger av egen virkelighet som sentralt. Dette er en nødvendighet når man søker å forstå kompleksiteten i sosialt liv og meningsaspektet vektlegges.

Jeg har gjennom min kontinuerlige fortolkning og refortolkning av fenomen og hendelser i Innbygdsamfunnet i løpet av feltarbeidprosessen, hatt Fredrik Barths generative prosessanalyse mer eller mindre bevisst i tankene. Jeg har etterhvert erfart at Barths modell har relevans som fortolkningsramme i min sammenheng, men at andre perspektiver også må trekkes inn.

Det er ikke bytte eller transaksjon i tradisjonell forstand som har vist seg å være det sentrale i min kontekst, men meningsaspektet og symboldimensjonen. Nå skal ikke Barths modell utelukkende forståes utfra at 'maksimering' og 'knappe goder' bare er relatert til noe materielt. Jeg har følgelig funnet Grønhaugs (1975) videreføring av prosessanalysen og Barths egne bemerkninger i "Models reconsidered" (1981) å være sentralt i min sammenheng.

Grønhaugs utgangspunkt (1975) er at all handling har et kommunikativt aspekt, og at dette kan bli borte i en analyse som baseres på transaksjonelle forhold. Han forkaster ikke transaksjonsbegrepet, men knytter det til "signification" - "the actor's production of signs and symbols" (Grønhaug 1975:1). Det er

forøvrig noe lignende Barth selv formulerer i "Models reconsidered", hvor han bl.a. sier at hovedbegrepet i hans modell bør være prosess og ikke transaksjon.

I Grønhaugsk terminologi (Grønhaug 1975) har jeg mao. utfra mine empiriske funn vektlagt "signification" framfor "transaction". Dette må forståes utfra at mine data avspeiler at det er få situasjoner hvor aktørene har transaksjoner omkring fordeling av knappe goder. I visse situasjoner vil likevel begreper som opportunitetssituasjon og valg vise seg nyttige også i min sammenheng.

Mitt materiale vil vise at det empirisk er relativt få kontaktsituasjoner (encounters) og liten grad av direkte utveksling mellom 'bygdefolket' og 'de militære' i dagliglivet. Hvordan mening og symboler etableres og reetableres i en slik situasjon preget av ikke-kontakt og kommunikasjon om hverandre internt i gruppene blir derfor det mest interessante her.

Jeg har i min teoretiske tilnærming til studiet av mening i denne sammenheng, i tillegg til Barth (1966 og 1969) og Grønhaug (1971 og 1975), i hovedsak vært inspirert av Goffman (1959), Eidheim (1971), Bailey (1971) og Cohen (1985). Jeg vil mao. plassere meg selv i en fortolkende fagtradisjon.

2.2 Noen sentrale begrep

I studiet av mening er det sentralt å avdekke kulturen(e)s koder og regler. Aktørene handler med referanse til kategorier og kulturelle verdier. Signaler er elementer i et hendelsesforløp, de kan være verbal eller ikke-verbal handling, hvem man samhandler med osv. Koder er med dette utgangspunkt de regler hvorved aktørene forbinder signaler med kategorier og verdier (jfr. Saugestad 1973).

'Mening' er ikke noe entydig begrep. Eller for å si det med Sperber (i Holy & Stuchlik 1983:24) : "the word 'meaning' has so many meanings that it always fits somehow.". Mening vil alltid være relativt og knytter an til individers fortolkning og forståelse av verden. Jeg har som utgangspunkt at mennesker selv skaper mening, individuelt og kollektivt, ved å tilskrive ulike fenomener og, ikke minst, sammenhenger mellom fenomener, mening. Mening blir da

hvordan mennesker forstår verden og hvordan de kommuniserer om den med hverandre. Mening har mao. både et individuelt og et sosiokulturelt aspekt, og meningsetablering må sees som en sosial prosess. Som Keesing uttrykker det: "..meanings are created between us, as a social process" (1981:73).

Meningsbegrepet har nær sammenheng med kulturbegrepet. I oppgavens innledning siterte jeg Geertz' definisjon av kultur som 'spindelvet' av mening. Studiet av kultur, mener Geertz, må være å finne ut hva 'løkkene' i 'spindelvet' er. Analysen må være fortolkende "..in search of meaning" (Geertz 1973:5). Geertz skriver også at: "Culture is public because meaning is" (Geertz 1973:12). Keesing definerer også kultur som et system av felles mening; "..shared ideas and meanings.." (Keesing 1981:70). I min sammenheng er en vektlegging av meningsdimensjonen i kulturbegrepet fruktbart. Det er imidlertid viktig å understreke at både meningsbegrepet og kulturbegrepet må sees som analytiske verktøy, og alltid vil være en abstraksjon (jfr. Bjørnsen 1987).

Med mitt empiriske utgangspunkt har subkultur vist seg å være et sentralt begrep. Jeg definerer subkultur til å være: "the culture of a group which is at variance with the dominant culture" (Reading 1977). Det er ingen tvil om at både 'bygdefolket' og 'de militære' er del av og en variant av norsk kultur. Jeg vil vise at de likevel i Innbygd-konteksten kan sees som to subkulturer med egne sett av kulturelle verdier. Dette ikke minst utfra selvtilskrivelse som atskilte grupper. Jeg har her en vid definisjon av begrepet 'subkultur', og vil gjennom oppgaven bruke betegnelsene 'gruppe', 'miljø' og 'subkultur' om hverandre. En viktig distinksjon her er likevel at 'subkultur' er et analytisk begrep, mens 'miljø' og 'gruppe' i utgangspunktet går på faktisk sosial organisering. Det mest betegnende i min sammenheng er nok likevel det Anthony Cohen legger i begrepet 'community'.

I Cohens terminologi (1985) er 'community' bedre oversatt med 'fellesskap' framfor 'lokalsamfunn'. Cohen vektlegger ikke i hovedsak lokalitet i forhold til community-begrepet. Det er opplevelse av tilhørighet som er det sentrale. Han skriver selv:

"We do not have to construe community just in terms of locality, but more properly,....in the sense of a primacy of belonging. Community is that entity to which one belongs, greater than kinship but more immediately than the abstraction we call 'society'." (Cohen 1985:15)

Det er viktig å fokusere på grenser i studiet av 'fellesskap'. Det er nettopp kontrast til andre grupper som gir opplevelse av fellesskap og som gjør det mulig å avgrense seg som et eget 'community'. Cohen skriver følgende om dette:

"....the word's ('community') use seem to imply two related connections: that the members of a group of people (a) have something in common with each other, which (b) distinguishes them in a significant way from the members of other putative groups." (Cohen 1985:12)

Både likhet og forskjellighet er sentralt for at en gruppe/et 'community' skal kunne skille seg fra andre sosiale enheter. Det relasjonelle blir det viktige, og grensene i forhold til andre grupper det kritiske for gruppens identitet.

Grensene det her er snakk om skapes gjennom sosial samhandling, og eksisterer i "the minds of their beholders" (Cohen 1985:12). Det dreier seg mao. om symbolaspektet ved grensene mellom ulike fellesskap. Også i tilfeller hvor grensene er 'konkrete', f.eks. i form av nasjonale grenser eller et gjerde, vil symboldimensjonen være virksom. Det er hvilken mening aktørene tillegger grensene, og hvordan dette igjen gjenskaper og vedlikeholder disse som er det sentrale.

En vanlig oppfatning av 'symbol' er: 'noe som står for noe annet/mer enn 'seg selv'. Dette får frem at symboler er meningsbærende, men sier imidlertid ikke nok om andre sider ved symboler som er viktig i min sammenheng. I like stor

grad som at symboler uttrykker mening, gjør de det mulig for aktørene å skape mening. Cohen sammenligner symboler med språk. Han skriver:

"Learning words, acquiring the components of language, gives you the capacity to communicate with people, but does not tell you what to communicate."

Det samme gjelder symboler. Et symbols betydning er individ- og kontekst-avhengig. De uttrykker ikke hvilken mening noe har i enhver sammenheng, men er et 'redskap' for aktørene til å skape mening.

De fleste symboler har ikke visuelle eller fysiske uttrykk, men består snarere av ideer. I Innbygd-sammenheng er offiserenes uniform et eksempel på et symbol som har et fysisk uttrykk. Uniformens symbolbetydning vil variere mht. hvem som fortolker og hvilken kontekst uniformen blir brukt i. At symbolene har et så konkret uttrykk er imidlertid sjelden. Det er ideene, om f.eks. forskjellighet, som er den vanligste symbolform, også i Innbygd-konteksten.

Hvordan symbolene fungerer i markering av grenser mellom gruppene, kommer til uttrykk gjennom samhandling på individplan, i "face to face-interaction" (Goffman 1959). Jeg har funnet det fruktbart å benytte Erving Goffmans (1959) dramaturgiske metode som analytisk verktøy i fortolkning av aktørenes atferd. Goffmans analytiske tilnærming til det sosiale liv består av en teori om rollespill. Han er opptatt av det kommunikative aspekt ved samhandling. Aktørenes mening forstås utfra det rollespill de inngår i.

Sentralt i den sosiale interaksjonen blir aktørenes selvpresentasjon. Denne kobles til det Goffman kaller "impression management", eller inntrykkskontroll, som innebærer at aktørene kontrollerer den informasjon som formidles for å skape/vedlikeholde sitt kollektive og individuelle selvbilde.

For at dette skal kunne skje må aktørene ha etablert en felles definisjon av situasjonen. Prosessen som vedlikeholder situasjonsdefinisjonen er basert på

en overkommunisering av det som bekrefter de relevante statusene og relasjonene, og en underkommunisering av det som oppleves som lite relevant/uheldig'. Elementer av denne kommunikasjonsformen vil være til sted i både frontstage (der 'forestillingen' utspilles. I min sammenheng i hovedsak i møter mellom 'bygdefolk' og 'militære') og backstage (der 'forestillingen' 'skapes'. I Innbygd: internt i gruppene) kontekster (jfr. Goffman 1959).

Det er her aktørenes selvpresentasjon og selvbilde som er i fokus; det dreier seg mao. om etablering, vedlikehold og formidling av identitet. Dette er et begrep som i stor grad kan problematiseres og diskuteres. Jeg vil ikke gjøre det her. Generelt kan man velge å fokusere på aktørenes selvopplevelse (jfr. f.eks. Haugen/Holtedahl 1984) eller identifiserbarhet i forhold til andre (jfr. Keesing 1981). Jeg mener det er viktig å ha med begge disse elementene. Identitet i min sammenheng henspeiler følgelig både på selvtilskrivelse og på andres tilskrivelse, men med en vektlegging av det første. Dette inkluderer også Grønhaugs understreking av identitet relatert til kategoritilhørighet. Han skriver: "...personers identitet har med deres inklusjon i, og deres eksklusjon fra, distinkte kategorier å gjøre." (Grønhaug 1971:16). Identitetsbegrepet får med dette også en kobling til Cohens vektlegging av kontrast beskrevet ovenfor.

Utfra ideen om identitet også som noe kollektivt, har Baileys (1971) begrep 'moral community' vist seg nyttig for meg. Det legges her vekt på at aktørene tilhører samme moralske fellesskap i den grad de er "prepared to make moral judgements about one another" (Bailey 1971:7). Det dreier seg i min sammenheng mao. om i hvilken grad aktørene angår hverandre.

Forøvrig har jeg i mitt arbeid også vært inspirert av Harald Eidheims innfallsvinkler og teoretiske betraktninger omkring sosialt liv generelt, og av hans analyser av majoritets/minoritetssituasjoner (Eidheim 1971) spesielt.

2.3 Om etnisitet

Jeg vil hevde at identitet i Innbygd-konteksten kan kobles til etnisitet, i vid forstand. Med dette mener jeg at det er analytisk fruktbart å trekke veksler på de teorier som er utformet i forbindelse med studier av etniske grupper. Det

viktige er mao. ikke om det er belegg for å kalle 'de militære' og 'bygdefolket' etniske grupper eller ei. Det sentrale er at det analytiske perspektiv synes anvendbart i en bestemt kontekst.

Medlemsskap i en etnisk gruppe har tidligere vært snevert koblet til 'ytre' kriterier som rase, religion, språk og lokalitet. I Barth (ed. 1969) blir fokus mht. etniske grupper rettet mot det sosialt skapte hvor selvtilskrivelse og andres tilskrivelser vektlegges. Barth beskriver dette som "The emphasis on ascription as the critical feature of ethnic groups..." (Barth 1969:14). Han skriver også at:

"A categorical ascription is an ethnic ascription when it classifies a person in terms of his basic, most general identity, presumptively determined by his origin and background." (Barth 1969:13)

I Innbygd-konteksten synes tilhørighet til kategoriene 'militære' eller 'bygdefolk' å være aktørenes "basic, most general identity" mht. samhandling mellom gruppene. Når jeg likevel ikke eksplisitt analytisk vil kalle gruppene i Innbygd 'etniske', er det fordi kategoritilhørigheten er så ekstremt kontekst- og stedsavhengig. 'De militære' er ikke militære i samme grunnleggende forstand på en handletur i nærmeste by. Å være 'døl' eller 'fra bygda' vil på sin side ikke være en sentral identitet i interaksjon med militære andre steder i landet.

Barth betrakter etnisk identitet som en status, og skriver at:

"..regarded as a status, ethnic identity is superordinate to most other statuses, and defines the permissible constellation of statuses, or social personalities, which an individual with that identity may assume....One might thus say that it is imperative, in that it cannot be disregarded and temporarily set aside by other definitions of the situation." (Barth 1969:17)

Barth gir med dette imperativ status betydning som en grunnleggende identitet som styrer samhandling. Barth har blitt kritisert for å ha en for absolutt

oppfatning av imperativitet. Grønhaug (1974 i Steinlien 1983) mener det er analytisk lite fruktbart å vise at etnisk tilhørighet er en basal tilhørighet som virker styrende på alle andre statuser personene kan ha i alle situasjoner. Han 'bryter opp' etnisitetsbegrepet ytterligere, og mener det er viktig å påpeke situasjoner der kulturelle kontraster kan komme symbolmessig til uttrykk uten at dette må beskrives som etniske grenser.

Poenget er, slik jeg forstår det, ikke hvilken 'merkelapp' som settes på et fenomen, men hvordan man analytisk kan 'gripe' de sosiale prosesser som faktisk finner sted. Med dette utgangspunkt vil man kunne snakke om imperativ status som et overordnet prinsipp i sosial organisering, samtidig som det gies rom for en viss kontekstavhengighet.

Med en vektlegging av selvtilskrivelse, imperativitet og grenser (som Barth også fokuserer på. Jfr. Cohen) er etnisitets-perspektivet, med disse forbehold, et nyttig analytisk utgangspunkt for fortolkning av de sosiale prosesser i Innbygd.

2.4 Forskningsprosessen

Det er ikke mulig og heller ikke ønskelig å unngå a priori-begreper og forhåndsoppfatninger i ens innfallsvinkel til et bestemt samfunn. Man kan ikke tømme seg for egne tenkemåter og kategorier når man går inn i en fremmed kultur, men er nødvendigvis bærer av egen kultur. Som forsker er man også bærer av en vitenskapelig tenkemåte, en forskningstradisjon med modeller og begreper som knytter an til dette. Selv om a priori begreper og modeller kan virke som en sperre for inntak til "native theory", er de i praksis en nødvendig forutsetning for forståelse og fortolkning.

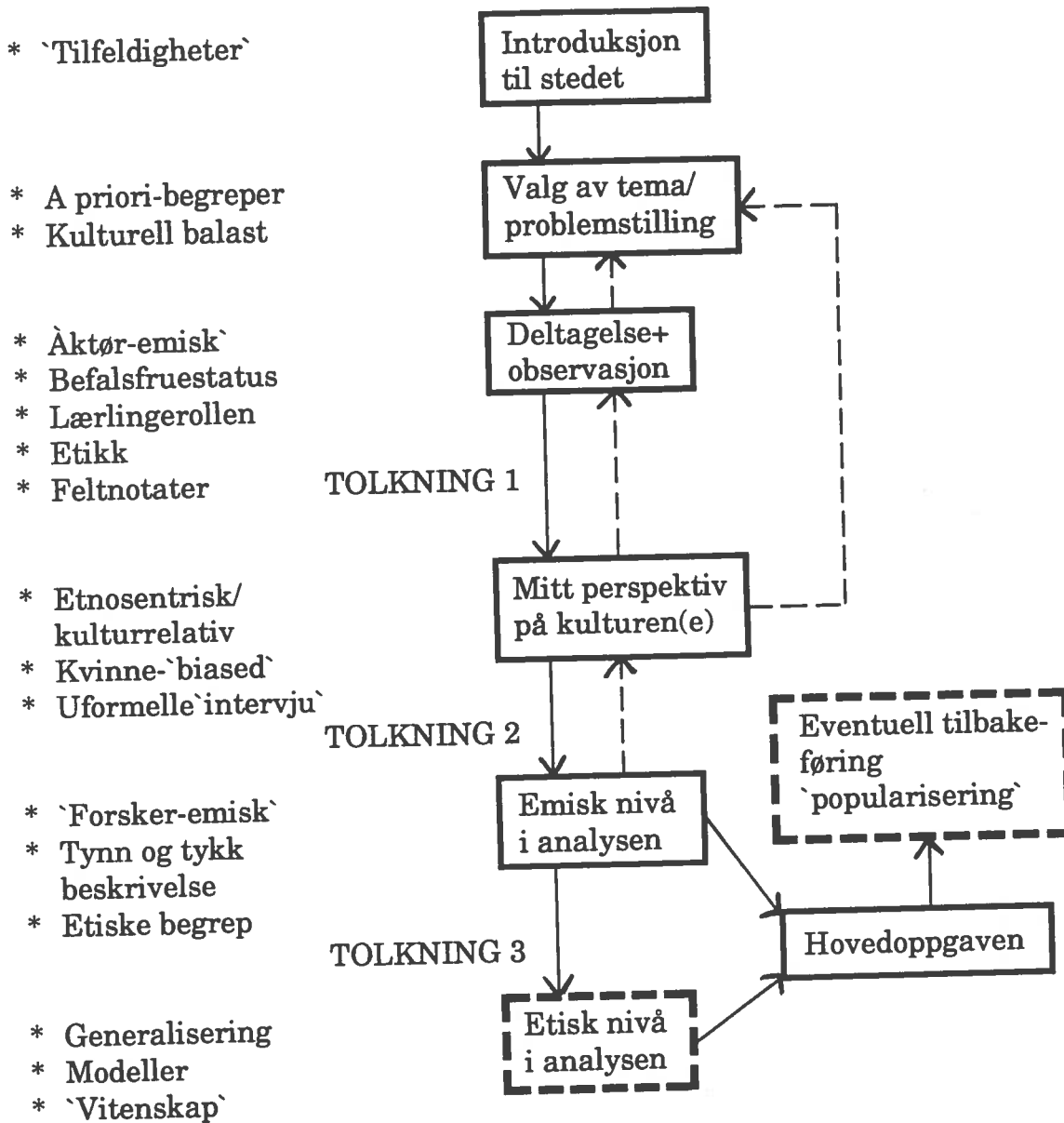
Det sentrale blir hvilke begreper man benytter seg av og hvordan de anvendes. Begrepene og modellene bør i størst mulig grad kunne tilpasses empirien under feltarbeidprosessen i stedet for at empirien blir 'presset' inn i modellene. Mao.: "Begreper er nødvendige for at vi overhodet skal kunne tenke systematisk om empiriske fenomener, men begreper blir meningsløse hvis de ikke på noen måte står i et klart forhold til empiriske fenomener." (Wadel og Thuen 1978:11).

Dette dreier seg egentlig om forholdet mellom det emiske og det etiske nivå i den antropologiske analyse. Skillet mellom hva som er beskrivelse (emisk) og hva som er fortolkning (etisk) er rent analytisk. I praksis vil de to nivåene i analysen alltid være sammenvevd. I studier av fremmede kulturer vil et kritisk punkt ofte være i hvilken grad man klarer å gripe den emiske virkelighet; å forstå 'the native's point of view'. I studiet av, eller i, 'egen' kultur, som i mitt tilfelle, kan det på den annen side være lett å 'ta for gitt' at man kjenner de emiske kategorier og kulturelle regler, og følgelig fokuserer mest på fortolkning. Jeg vil hevde at problemer ved å 'go native' er større ved studier i egen kultur enn i fremmed kultur, men av en annen karakter. Dette fordi man rett og slett er 'native', og utfra det kan få problemer mht. å veksle mellom å se kulturen innenfra (experience near) og utenfra (experience distant).

Siste stadium i den oversettelses- og fortolkningsprosess forskningsprosessen er, er å produsere skriftlige uttrykk for sine inntrykk i form av et vitenskapelig arbeid (her: hovedoppgaven). Dette vil aldri representere 'den hele og fulle sannhet'. Kirsten Hastrup sier dette slik: "Enhver antropolog med respekt for empirien har alltid måttet sande, at virkeligheten ikke ganske lod seg indkapsle i vore videnskabelige begreber og typologier" (1987:5). I skriveprosessen foregår det, som i feltarbeidprosessen, en ubevisst utvelgelse på mange nivå. Jeg tror det er nettopp gjennom å søke å avdekke hva man velger bort, at man kan få en størst mulig forståelse av sannhetsverdien i det man faktisk skriver. Dette er det imidlertid en praktisk umulighet for skriveren å ha oversikt over. Det uskrevne vil følgelig, tautologisk nok, alltid være fordekt for leseren.

Hvilken 'litterær' form man velger preger i stor grad opplevelsen av hva som er innholdet. I sin ytterste konsekvens er valget av hvert enkelt ord som brukes med på å bestemme hvilken versjon av virkeligheten som blir formidlet. Eller som Kirsten Hastrup sier det: "...nok er empirien sanset gjennom erfaring, men den er skabt gjennom fortælling" (Hastrup 1988:219).

I følgende oversikt ønsker jeg med utgangspunkt i bl.a. det jeg har trukket fram her, å belyse forskningsprosessen slik den har fortont seg for meg gjennom mitt feltarbeid i Innbygd.

————> det `tradisjonelt` antatte implikasjonsforhold`.

← - - - : det uungåelige og ønskelige (hvis aktørorientert)
`implikasjonsforhold`

2.5 Feltarbeidet

'Feltarbeid-metoden' er, slik jeg ser det, bare et sekkebegrep for mange forskjellige strategier for og utforming av datainnsamling. Det finnes like mange feltarbeidmetoder som det finnes feltarbeidere, men selvsagt med visse fellestrekk. I oversikten ovenfor har jeg prøvd å få fram hvordan en selv som aktør og den stadige vekslingen mellom erfaringer i felten og teoretiske betraktninger omkring dette står sentralt i forskningsprosessen. Dette krever noen ytterligere kommentarer relatert til mitt eget feltarbeid.

For å gjøre det vitenskapelige produkt mer angripelig og begripelig for leseren, og for å gjøre forskeren bevisst sin egen metodebruk, er det viktig å gjøre mest mulig eksplisitt hva som faktisk skjer under feltarbeidet, og hvilke faktorer som påvirker datatilfanget.

De viktigste redskapene feltarbeideren har er sin egen person og de teoretiske begrepene. Ethvert vitenskapelig faktum er en abstraksjon (jfr. Nadel 1951 i Johansen:1981), og denne fremkommer etter forskerens tolkninger på ulike stadier i prosessen (jfr. oversikten ovenfor). For at enkeltstående hendelser skal bli til data/sosial form er de teoretiske begrepene forskerens sentrale fortolkningsramme som gjør det mulig å systematisere strømmen av inntrykk.

Når målet er, som hos meg å veksle mellom å se en gitt kultur innenfra og utenfra, får ens egen person en sentral betydning i tillegg til å være den som fortolker. Etter hvert som man selv blir underlagt de sosiale regler for samhandling og, ikke minst, sanksjonert ved brudd på disse, blir man selv sin viktigste 'informant'.

Mitt feltarbeid kan sies å ha bestått av deltagende observasjon, uformelle intervju og feltnotater. I deltagende observasjon (eller snarere med vekt på deltagelse: 'observerende deltagelse') ligger her en utvikling fra jeg først ble introdusert til stedet, bestemte meg for oppgavetema, søkte innpass i flest mulig samhandlingsarenaer, ble 'kjent', begynte å 'styre' samtaler og til jeg mot slutten avtalte uformelle intervju med sentrale personer.

Det jeg kaller 'uformelle intervju' består i praksis av en slags 'test' av de funn jeg mente å ha gjort. Jeg avtalte tid og sted for samtale med et ti-talls personer, og hadde med diktafon. Dette var de eneste gangene jeg eksplisitt avtalte med noen for å snakke om temaet. Jeg hadde her med noen spørsmål i stikkordsform, men lot 'intervjuobjektet' i stor grad styre samtalen. Disse intervjuene opplevdes viktige for meg mens jeg gjennomførte dem. I ettertid ser jeg imidlertid at de har hatt liten betydning som informasjon (jeg 'visste alt' fra før etter mine erfaringer i sosialt liv). I praksis brukte jeg disse intervjuene for å 'rettferdiggjøre' både mine funn og min metode.

Mht. feltnotater ble disse sjelden skrevet mens jeg gjorde mine observasjoner og snakket med folk. Det skjedde bare i samtaler med de som etterhvert ble gode venner. I andre sammenhenger virket notatboken som en sperre for kommunikasjon. Det hadde skapt en kunstig atmosfære om jeg hadde hatt denne framme i f.eks. Dameklubben (blant befalsfrue) eller på øving i bygdakoret, for ikke å snakke om i småprat utenfor butikken. I leikarringen ville det forøvrig vært en praktisk umulighet! De daglige feltnotatene ble følgelig skrevet i enerom, men ofte like etter en viktig hendelse. I min mest intense feltperiode (over en 7-måneders periode) skrev jeg feltnotater daglig. I tiden før og etter kun når noe jeg oppfattet som særlig interessant dukket opp. Feltnotatene representerer mao. en av mange utvelgelser, og kan sees som de første uttrykk for mine inntrykk.

Hvilken informasjon jeg har fått tilgang til må antas å ha blitt styrt utfra min posisjon i Innbygd-samfunnet. Min status som befalsfrue ('militær') og det faktum at jeg er kvinne synes å ha hatt størst betydning i denne sammenheng.

Som 'befalsfrue' (tilskrevet status) ble jeg i utgangspunktet i begge grupper koblet til militærmiljøet. Dette kan sees både som en fordel og ulempe. Med en naturlig forbindelse til forsvarsmiljøet har jeg fått 'gratis' adgang til en del arenaer det ellers ville vært vanskelig eller umulig å få innpass i. Dette gjelder arrangement og møter av ulike slag innenfor leirgjerdet, f.eks. fester, befalsmøter, 'øltime' og Dameklubben. På den andre siden må min status som befalsfrue antas å ha virket som en sperre mot innpass i bygdemiljøet. Jeg har

imidlertid opplevd dette som mindre problematisk enn jeg ville anta. Jeg føler det som om jeg har blitt mottatt med 'åpne armer' av bygdefolket. Min status som lærer i begynnelsen av perioden har sannsynligvis medvirket til dette. Det er imidlertid likevel liten tvil om at min status som befalsfrue har virket styrende på min interaksjon med bygdefolket. Selv om jeg ikke opplever det slik, regner jeg med at mye av bygdas 'backstage-liv' fremdeles er en 'hemmelighet' for meg.

Man må generelt kunne anta at en forskers kjønn virker styrende både på hva som blir vektlagt og hvilken type relasjoner man inngår i kulturen som studeres (jfr. Haugen/Holtedahl 1984). Som kvinne i Innbygd-samfunnet har det både vært enklest og mest naturlig å få kontakt med andre kvinner i begge miljø. Spesielt i forhold til de militære har jeg imidlertid vært oppmerksom på dette, og også deltatt i sammenhenger der bare befal møtes. Jeg vil likevel si at min studie er 'kvinne-biased'.

Dette har også sammenheng med at feltarbeideren selv inngår som aktør i det samfunnet som studeres, og med det til en viss grad underlegges de sosiale regler for samhandling som finnes. Dette kan virke som en sperre mot enkelte typer informasjon, men er samtidig den viktigste forutsetning for å kunne gjennomføre feltarbeidet overhodet.

En annen type informasjon feltarbeideren må ta stilling til, er hva som har hendt før en selv kom til stedet, og hva folk forteller om dette. Historie er fokus for neste kapitel.

KAPITEL 3 HISTORIKK

Jeg vil i det følgende skissere Innbygds historie. Jeg ønsker å gi en ramme-forståelse av enkelte hendelser og prosesser som har vært med å forme det Innbygd vi ser på slutten av 1980 -tallet. Fortid skaper nåtid, og jeg vil vektlegge den delen av fortiden jeg anser har mest relevans for de sivil/militære relasjonene. Tiden rundt og etter Forsvarets etablering vil følgelig vies mest oppmerksomhet, uten med det å underkjenne også tidligere tiders betydning.

3.1 Hvilken historie?

Historie er i praksis historier om nær eller fjern fortid på forskjellige nivå. En konkret hendelse på et bestemt sted kan både sees utenfra som et objektivt faktum og som en del av enkeltmenneskers livshistorie. En felles historie, både i betydningen felles tidligere opplevelser og felles kunnskap om et sted, er et viktig kriterium for opplevelse av felleskap. Innbygds historie vil, til tross for at jeg for det meste beskriver 'ytre' hendelser, ikke være felles for alle mine informanter, men i hovedsak bare være en del av 'bygdefolks' bevissthet. Blant lokalbefolkningen vil det forøvrig også være individuell variasjon og intern differensiering m.h.t. hva historien består av. I den grad det er snakk om en felles historie for hele bygda, vil denne være felles nettopp utfra en kontrast til innflytterne; i hovedsak de militære.

Litt på siden av mitt tema, men viktig likevel, kan nevnes at bygdas historie også fremstår som en kontrast til en annen befolkningsgruppes historie, nemlig samene. De første brukere av Innbygdområdet var flyttsamer. Det finnes lite historisk materiale om samenes virke i dalene, og samene kan på mange måter sies å ha blitt usynliggjort i ettertiden. På grunn av deres nomadevirksomhet har de ikke hatt status av å 'bo' i dalen i vestlig forstand. Det er m.a.o., slik jeg ser det, et utslag av etnosentrisme at samenes bruk av områdene har blitt underkommunisert av historikerne. Samene rådde imidlertid grunnen alene inntil det attende århundre.

3.2 Tiden før 1953

På slutten av 1700-tallet begynte den såkalte 'koloniseringen' av Innbygd. Gårdbrukere, husmenn og andre, i hovedsak fra Gudbrandsdalen og Østerdalen, reiste fra vanskelige kår og slo seg ned i de indre strøk av denne delen av Nord-Norge. Årsaken til denne utvandringen sørfra må sies å være en vekselvirkning av ulike faktorer som befolkningsøkning, for lite jord, mindre råvarer i bergverkene og fattigdom generelt. De første bureiserne kom til Innbygd ca. 1790. Det var Tomas Tomassen med familie som etablerte seg på en holme der Haugen leir ligger i dag. Fra omkring 1820 økte innflyttingen i omfang, og i 1845 var folketallet i den kommunen Innbygd i dag er del av 1028. En god del av disse hadde bosatt seg i Innbygdområdet. Disse nybyggerne er forfedre til de 'dølene' som i dag bor i Innbygd. Både etternavn, stedsnavn og dialekt avspeiler fremdeles hvem som var stedets opphavsmenn (Kiil (ed) 1982).

I 1925 ble Innbygd utskilt som egen kommune, etter sterkt ønske fra befolkningen. Innbygdingene opplevde seg som en naturlig enhet med felles interesser. (I 1964 ble Innbygd igjen innlemmet i en storkommune.). I løpet av den annen verdenskrig ble fellesskapsfølelsen og samholdet ytterligere forsterket i møtet med en felles fiende. Under krigen etablerte tyskerne en leir på Plassen, og det ble opprettet to fangeleire, med i hovedsak russiske fanger, i Innbygdområdet.

I nyere tid, omkring 1950, var samfunnet fremdeles et typisk bondesamfunn. Enkelte bedrifter var etablert (f.eks. sag-bruk og et par butikker), men gårdsdrift var fremdeles hovednæringen. Den tradisjonelle bondekulturen fra dalene sørfra var fremdeles i stor grad levende drøyt 150 år etter at innvandringen begynte. Ulike lag og foreninger (f.eks. Skytterlag, Bondekvinnelag og Husflidslag) hadde vokst fram i årenes løp, og deltagelsen i disse var høy. Samfunnet karakteriseres som stabilt med lite utflytting/innflytting og med svært tette sosiale nettverk preget av slektskapsrelasjoner (Nygård 1976).

3.3 Forsvarets etablering

Det var i dette samfunnet og i denne historiske konteksten det ble bestemt at det skulle bygges en militærleir av bataljons størrelse. I 1953 vedtok Stortinget at det skulle opprettes en stående brigade i Nord-Norge. Dette kom i

kjølvannet av Nato-medlemskap og begynnelsen på 'den kalde krigen'. Bakgrunnen for valg av område var bl.a. passelig avstand til den sovjetiske grense og at områdene geografisk var egnet til øvelsesvirksomhet og soldatopp-læring. Dessuten var der allerede en flystripe i nærheten samt til en viss grad byggeklare tomter etter tyskerne. I forsvarspolitikken både den gang og i dag blir det lagt vekt på at områdene man skal forsvare er bebodde. At dette var livs-kraftige samfunn, som dessuten kunne forsyne befal og soldater med jordbruksvarer i en eventuell krigssituasjon, var nok også forhold som ble vektlagt i vurderingen av hvor man skulle plassere brigaden i Nord-Norge.

Høsten 1953 ble det satt i gang et stort byggeprogram på både Bjørnmoen og Haugen i Innbygd. Det skulle bygges en militær garnison med plass til over 1000 mann på stedet. Som det skrives i Infanteribataljonens jubileumsskrift (Berggren 1985) ble det

[HOLMEN] [ØVERBYGD.]

MAUKSTADMOEN ...
SKJOLD
GARNISON ...

"reine Klondyke i Innbygd. Arbeidere av ulike slag i stort antall fant veien hit. Det var folk fra nærområdet og tilreisende. Sikkert var det at mange blant disse arbeiderne fra nærområdet også hadde vært med å bygge opp leirene for tyskerne."

Leirene samt noen bolighus stod ferdig oppført i 1955, og befal og mannskaper kunne begynne og flytte nordover.

Innbygd-samfunnet, og spesielt Plassen, opplevde store omveltninger på kort tid. Det stabile bondesamfunnet som til en viss grad hadde levet avskjermet fra omverdenen ble plutselig 'invadert' av ukjente. I 1950 hadde Innbygd 755 innbyggere, mens befolkningen i 1960 var på 1163 personer (Løvhaug 1986). Økningen på over 400 personer i løpet av denne tiårsperioden har klar sammenheng med Forsvarets etablering i 1955. Det reelle tallet på folk som oppholdt seg i Innbygd var imidlertid enda høyere p.g.a. alle soldatene som kun var der en kortere periode og følgelig ikke meldte flytting.

3.4 Konsekvenser

Hvilke konsekvenser fikk så etableringen av militærleirene for stedet Innbygd? Utfra muntlige kilder og beskrivelse av byggevirksomheten får man inntrykk av at Innbygd i liten grad var forberedt på å skulle ta imot så mange mennesker. Av servicefunksjoner fantes det på Plassen bare en butikk. 'Posthuset' var i et privat hjem. Det ble i løpet av kort tid etablert eget posthus i leiren (som senere ble erstattet med et felles lokalt posthus), og på Plassen dukket det i løpet av de første årene opp nok en kolonialbutikk, en bensinstasjon, et bakeri, en kiosk, en manufakturforretning og to 'provisoriske' kafeer. På grunn av de mange befalsfamiliene som skulle komme, bygget kommunen en skole på Plassen. Den stod klar i 1955. Skolen som allerede eksisterte i bygda lå i kommunesenteret Lia.

Forsvarets etablering representerte også direkte nye arbeidsplasser i bygda. En del stillinger innen kontor, vedlikehold, kjøkkendrift og rengjøring skulle besettes av sivile. Mange gårdbrukere og andre tok seg jobb i leirene, og gårdsdriften ble disse stedene trappet ned eller helt nedlagt. Grunneiere solgte også i denne tiden ut tomter til Forsvaret som hadde behov for områder til skytevirksomhet, boliger o.l. Allerede på slutten av 1940-tallet var det en generell nedgang i landbruket, og flere småbruk hadde stram økonomi. Forsvarets etablering kan følgelig kanskje sees som en utløsende snarere enn en grunnleggende faktor i forklaringen av folks overgang fra primær- til tertiærnæring. Tallenes tale er i alle fall, uansett årsak, klar; i 1950 var 50,2% av befolkningen sysselsatt i jordbruket, mens det i 1970 var 16,7% (Nygård 1976:123).

Den omstilling som fant sted i Innbygd på midten og slutten av 1950-tallet kan på mange måter karakteriseres som en mer eller mindre ensidig tilpasningsprosess. Det skjedde relativt store strukturelle endringer på kort tid i form av økt tilflytting utenfra, at mange lokale tok arbeid i leirene, nedlegging av gårdsbruk, og rent fysisk leirene og militære boliger samt at tidligere friluft- og beiteområder ble øremerket til militær aktivitet. Lias plass som naturlig bygdesentrum ble svekket, i og med at alle nyetableringer fant sted på Plassen.

Tendensen til sentrumsforskyvning økte på i årene som fulgte, og er kilde til konflikt i dagens Innbygd.

Innbygdsamfunnet møtte Forsvarets etablering med å bygge ut sine servicefunksjoner, selge sine tomter og ta arbeid i leirene. De tilpasset seg den nye situasjonen, som de bare i svært liten grad hadde vært med på å forme selv. Utviklingen må i stor grad kunne sies å ha foregått på Forsvarets premisser. De mest umiddelbare positive ringvirkninger for Innbygdsamfunnet var nye arbeidsplasser og økte skatteinntekter som kom som en følge av tilflyttingen.

3.5 Holdninger

Hvordan opplevde så befolkningen opprettelsen av garnisonen og hvilke umiddelbare sosiale implikasjoner fikk den store tilflyttingen av militære? Det vil føre for langt å gå i detalj på dette her, så jeg vil kun komme med noen få betraktninger omkring holdninger og sosialt liv. I bataljonens jubileumsskrift (1985) reises spørsmålet om Innbygd var forberedt på å ta imot så mange mennesker. Her skrives følgende:

"Det kan sjølsagt diskuteres. Meningene var muligens noe delte for over 30 år siden, men dersom det var noen som var negative har det ikke kommet særlig til uttrykk i ettertida."

Dette er et interessant utsagn, spesielt sett utfra hvem som ytrer det. Skribenten er døl, eide selv store landområder da Forsvaret etablerte seg og fikk arbeid i leiren. Innholdet i utsagnet er påfallende 'snilt' og man kan stille spørsmålstegn ved om forholdene faktisk var så idylliske som Berggren beskriver dem. En delforklaring på hans uttrykksform kan være at han i hovedsak skriver for militære, og at 'harmonimodellen' er den ønskede versjon av virkeligheten. Han gir mao. leserne, bevisst eller ubevisst, det de ønsker. Mitt inntrykk etter samtaler med eldre personer i bygda er imidlertid at Berggrens ytring til en viss grad stemmer med sine sambygdingers persepsjon av virkeligheten. Selv om man skulle anta at etableringen av leirene ville være et tema som ble mye diskutert og som bragte følelser i kok, virker det som om

bygda generelt så på dette som et ufravikelig faktum som det ikke nyttet å mene hverken det ene eller det andre om. Bak denne tilsynelatende kollektive passive aksepten, må det imidlertid kunne antas at Forsvarets etablering ble møtt med en viss skepsis og at det var store individuelle variasjoner i forventninger og holdninger blant lokalbefolkningen.

Det sosiale landskap i bygda ble endret i og med tilflyttingen av militært personell. Det dukket opp ukjente ansikter på butikken, og bygdefolket kunne ikke lenger prate med alle de møtte. Utfra boligbeliggenhet og felles situasjon dannet det seg raskt sosiale miljø blant tilflytterne. På folkemunne i bygda ble det militære boligfeltet av enkelte etterhvert betegnet som 'ghettoen'. Det ble utviklet liten grad av sosial kontakt mellom bygdefolket og de militære tilflytterne, til tross for at flere lokale fikk arbeid i leirene. Mitt inntrykk er da også at de gjensidige holdningene som etterhvert utviklet seg må ha vært preget av liten kunnskap om hverandre. Ryktet sier for eksempel at den første plasskommandanten (øverste militære sjef for leirene) som kom til Innbygd hadde med seg boksemat for et år og mengder av toalettpapir på flyttelasset. Uten å presentere dette som et historisk faktum, kan slike utsagn både gi et inntrykk av de som kom (avhengig av sannhetsverdien) og av bygdefolks persepsjon av tilflytterne (mindre avhengig av sannhetsverdien).

Noe som bør nevnes her, og som mange fra bygda trekker fram, er Forsvarets etablering av et kløvkompani. Dette bestod av døla-hester, som tradisjonelt kobles til bygdas 'kulturarv'. Hestene i denne nye konteksten, skapte en viss kontakt mellom bygdefolket og de militære. Stallen lå i leiren, og det var åpent for bygdefolk å bruke hestene. Dessuten stilte befal med hester opp på spesielle bygdearrangement. Mitt inntrykk er at kløvkompaniet og dølahestene er det som har skapt størst grad av integrering mellom gruppene historisk sett. Kløvkompaniet ble nedlagt på midten av 80-tallet.

* * *

Jeg har her i grove trekk vist hvilken historisk bakgrunn todelingen i dagens Innbygd har. Den sosiale organisering i Innbygd og relasjonene mellom

'bygdefolket' og 'de militære' er generert gjennom sosiale prosesser over lang tid. Innbygd-samfunnet har sosialt sett har vært gjennom mange faser i perioden etter Forsvarets etablering. Dagens forhold må i dette perspektiv sees som ett 'ledd' i en kontinuerlig sosial prosess og forståes utfra en historisk ramme.

Mange år har gått siden leirene ble opprettet. Bataljonen har for lengst feiret sitt 30-årsjubileum. Bygda hadde på sin side store markeringer i forbindelse med 200-årsjubileet for døleinnvandringen under min feltarbeidperiode. Hver gruppe feirer seg selv og sin 'historie', med mer eller mindre klare skillelinjer på hvem som feirer hva og hvorfor...

DEL 2

MENNESKENE

KAPITEL 4 HVOR BOR DE? - STEDET

4.1 Innledning

Stedet Innbygd med sin befolkning kan oppfattes på mange forskjellige måter, avhengig av hvem man er og hvordan man blir introdusert til plassen. Jeg vil i denne delen presentere mitt perspektiv, og håper at aktørenes syn på 'hvor de bor' og 'hvem de er' ligger implisitt i dette. I dette kapitlet tar jeg leseren med på en kjøretur i Innbygdområdet for å gi et overflatisk inntrykk av stedet samt skissere de fysiske omgivelser.

I kapitel 5 og 6 kommer jeg nærmere inn på de to subkulturene, og søker i beskrivelsen av disse også å få fram det emiske perspektiv. Deretter 'myker' jeg opp og bekrefter todelingen i kapitlet om 'avvike(r)ne'.

I tillegg til at denne delen er fylt med bakgrunnsinformasjon og empiri som bør være interessant i seg selv, er det her sentralt å gi en forståelse av hvilke kjennetegn de ulike grupperingene har og hvordan det sosiale liv utspiller seg i de to gruppene internt. Hvem er bygdefolket og hvem er de militære? Eksisterer det empirisk sett noen klar todeling? For å forstå det relasjonelle mellom gruppene er det viktig å forstå gruppenes 'indre liv' og, ikke minst, det og de som bryter.

4.1 En kjøretur

Vi befinner oss tolv mil fra nærmeste by ^{TROMSØ} og skal ta en kjøretur fra sentrum til periferi innenfor det området de fastboende selv definerer som Innbygd. De fleste turist-bilister ville valgt å kjøre raskt gjennom dette stedet, kanskje registrere en butikk, noe bebyggelse og militær aktivitet, før plassen kategoriseres som 'uinteressant'. Vi skal gå noe grundigere til verks.

Vi starter på Plassen, og kjører oppover en sidevei med eneboliger av relativt ny dato på den ene siden og et høyt gjerde med store grå og gule murbygninger bak på den andre siden. Noen barn leker i gaten. Veien ender opp på en gårds plass med et nedlagt gårdsbruk og et malingsslikt bolighus. En eldre

dame i lusekofte mater høns på tunet. Her går det høye gjerdet rett ved huset, og vi kan på noen få meters avstand se et hundretalls grønnkledte soldater på oppstilling og høre kommandorop. På returen til hovedveien legger vi merke til skilting til skytebaner og at et større naturområde er avgrenset som 'skytefelt' og sperret med en bom. Tidvis høres skudd i det fjerne.

Etter hundre meter videre langs hovedveien oppdager vi gjerdets begynnelse og slutt, vi har kommet til inngangen til Bjørnmoen militærleir. Denne er sperret med en bom, og en soldat står til enhver tid vakt her og kontrollerer at alle som passerer har gyldig 'passerseddel' eller 'ID-kort'. Like utenfor gjerdet ligger 'Velferdsbygget', som bl.a. innehar kinosal, bibliotek, kapell og kantine, alt drevet av Forsvaret. Også bygdefolket benytter seg til tider av kantine og kinoen.

Så kommer vi til barne- og ungdomsskolen som har ca. 100 elever. Omkring 20 av disse er 'forsvarsunger'. Skolen fungerer også som møtested for lag og foreninger og som arena for ulike lokale arrangement. Vis avis skolen ligger det relativt nye idrettsbygget med svømmehall. Dette er et samarbeidsprosjekt mellom kommunen og Forsvaret.

Nå dukker 'kioskene' opp. En på høyre side, 'Kari-kiosken', som i hovedsak brukes av soldater og befalsfamilier med kort 'levetid' i bygda. 'Anna-kiosken' på venstre side har for det meste bygdefolk og befalsfamilier som har vært i Innbygd i 2-3 år i sin kundekrets.

Vi nærmer oss 'service-kjernen' på Plassen. Her ligger kafeen, diskoteket 'Nirvana', banken, reisebyrået, to bensinstasjoner, en manufakturbutikk, en gavebutikk, en jernvarehandel, samvirkelaget og posthuset; alle serviceorganer som i større eller mindre grad benyttes av både de lokale og de militære.

Like bakenfor samvirkelaget ser vi et større boligområde. Det består av et trettitalls trehus i rekker og tomannsboliger. Alle husene er like og malt i gulbrune og grønne farger. Vi har kommet til det militære boligfeltet. Det er midt på dagen, og på småveiene kan vi se unge kvinner, de fleste med små

barn, stående i smågrupper eller sakte spaserende. Her finner vi også en barnepark i 'militær' regi.

Vi kjører videre forbi 'rep.leiren' som består av gamle brakker og er teltplass under repetisjonsøvelser, og kommer til nok en sivil bosetting. Tolv hus ligger i en klynge, og de fleste som bor her er sivilansatte i 'leiren'. Vi ser få folk ute her på denne tiden av døgnet. Bare noen barn som er kommet hjem fra skolen sykler rundt i 'rep.leiren' og leker med ting som ligger igjen etter 'rep.soldatene'.

Den neste avstikkeren vi tar fører oss til en ny bom med vakt. Her pågår vaktskifte, og etter diverse fot- og geværbevegelser i takt etter kommandorop fra befalet overtar et nytt lag soldater kontrollen. Vi er ved Haugen leir, som er mindre enn Bjørnmoen leir og underlagt denne administrativt. I både 'militær' og 'lokal' terminologi blir Bjørnmoen leir referert til som 'leiren', mens Haugen leir bare kalles 'Haugen'. Sammen utgjør de to leirene Plassen garnison. Like utenfor Haugen ligger 'Toppen' boligfelt. Dette er også militært, og tradisjonelt har det vært befal av høyere rang som har bodd her. Midt mellom de militære bolighusene ligger det, uventet nok, en prangende murenebolig i 'tyroler'-stil. Her bor stedets kafe- og diskotekeier, en geskjeft som er avhengig av Forsvarets tilstedeværelse for å gå med overskudd.

Nå forlater vi Plassen og kjører videre mot Lia som ligger ca. 4 kilometer unna. Vi nyter synet av de vakre, runde fjellene som omkranser hele dalen og legger merke til de store skogene på begge sider av veien. Innbygd er et fruktbart område. Vi hører sang i det fjerne. En tropp soldater kommer marsjerende mens de synger en amerikansk marsjsang. Vi kjører sakte forbi, og en gruppe i de bakerste rekkene plystrer og hoier til oss.

Vi nærmer oss Lia. På venstre hånd dukker 'Skytterhuset' opp. Her finner mange av de lokale arrangementer og fester sted. Så kommer vi til det største boligområdet på Lia. Her ligger eneboliger på rekke og rad, ca. 20 i tallet. Middelaldrende kvinner og noen menn sitter ute i de små hagene og prater med hverandre. Når en bil kjører forbi, kikker alle opp og hilser hvis det er noen kjente. Her bor det med ett unntak bare bygdefolk.

I sentrum her finner vi to dagligvarebutikker, en kiosk, en møbelbutikk, bilverksted, bibliotek, barneskole, helsehus og eldrecenter. Da Innbygd var egen kommune (inntil 1964) lå kommuneadministrasjonen her, og Lia var eget poststed. Lia og Plassen kan i dag sees som konkurrerende sentra. Hvis det skal bygges noe nytt i bygda, blir det alltid diskusjon om hvor det skal ligge - den nye barnehagen er det siste eksemplet på dette.

Lia er knutepunktet for de omkringliggende dalene Åsdalen^{3;}, Modalen^{1;} og Tokkdalen^{2;}, og danner som sådan et naturlig geografisk sentrum. Beboerne i begge de første og deler av den siste dalen betrakter alle seg selv som Innbygding. Dette området var også i sin tid del av Innbygd kommune. Vi tar av mot Åsdalen. Bebyggelsen er svært spredt her. De fleste husene er gamle, men det finnes også nybygg. Noen hus står fraflyttede. Det er tydelig at gårdsdrift er og har vært hovednæringen oppover i dalen. Traktor og redskap står på gårdsplassen og låver er det mange av. Vi passerer 'Samfunnshuset' som eies av 'Ungdomslaget Framtiden'. Her arrangeres bl.a. bingo og 'bygdafester'.

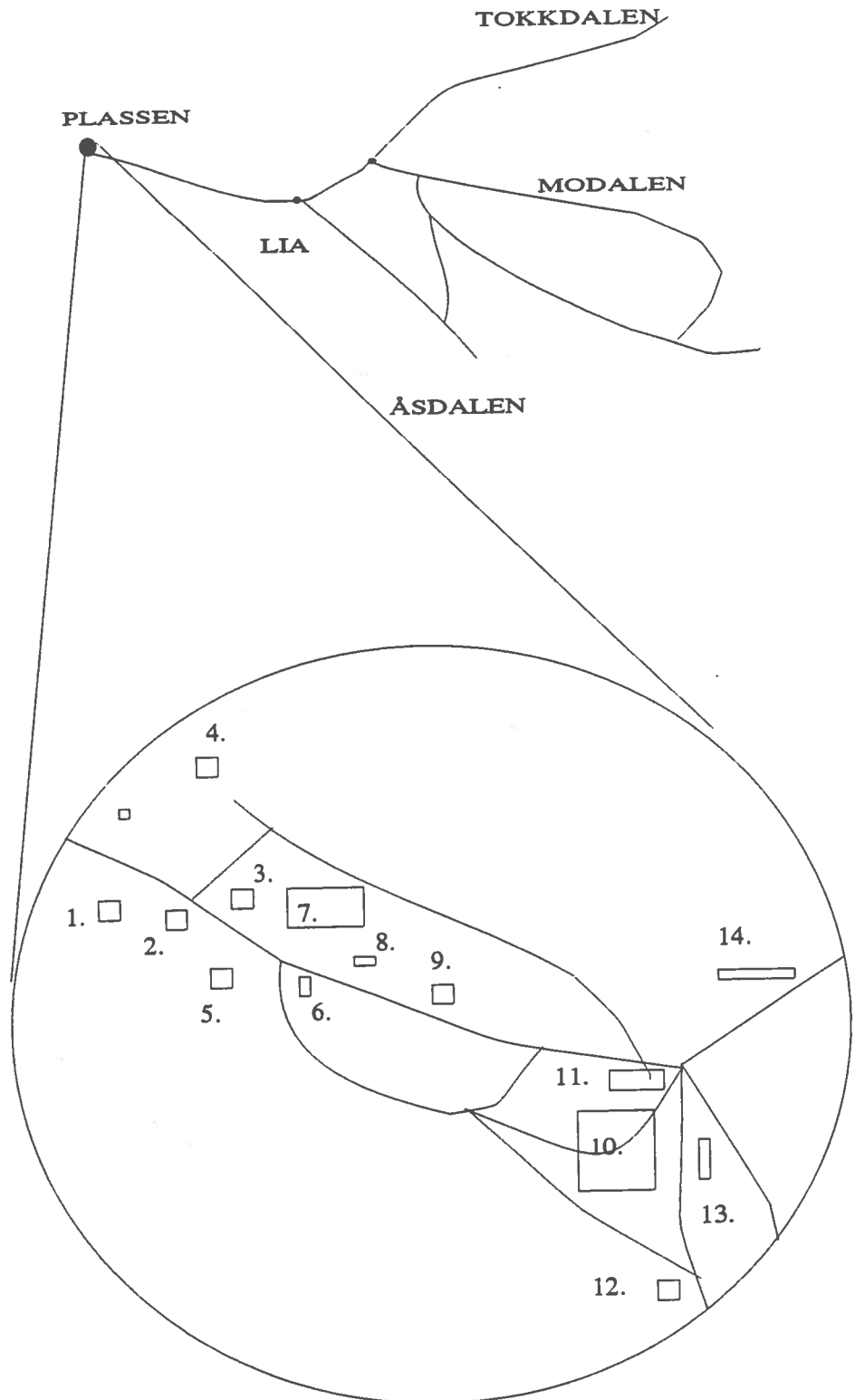
Åsdalen er et natur- og friluftsområde som blir aktivt brukt til turgåing, fiske, skiløp o.l.. Deler av dalen har blitt vernet som nasjonalpark. Svenske og norske reindriftssamer har beiteområder på hver sin side av dalen. Dessuten legges enkelte mindre militærøvelser til dette området.

Når vi har kjørt 4 mil innover er vi ved veis ende. Her ligger et 'stort småbruk'. Bolighuset er helt nytt og hele gården bærer preg av god drift. Vi møter det unge gårdbrukerparet på tunet og blir invitert på kaffe og lefse. Praten går om den nye militære radarstasjonen som er planlagt bygd noen hundre meter unna. Samtalen er i gang...

[NYUNIS]

- 1; KIRKESDALEN,
- 2; TAMOKDALEN,
- 3; DIVIDALEN...

KARTSKISSE OVER INNBYGD:

1. Bjørnmoen leir	8. Annakiosken
2. Velferden	9. Nirvana
3. Skolen'	10. Boligfeltet (mil)
4. Haugen leir	11. Butikk/post
5. Idrettshall	12. 'Rep' leir
6. Karikiosken	13. Bygdeboliger
7. Toppen (mil boliger)	14. Bygdebosetting

KAPITEL 5 BYGDEFOLKET - HVEM ER DE?

De er døler, de er gift med døler eller de er innflyttere uten militær tilhørighet som har oppholdt seg i bygda en viss tid. De kaller seg selv 'døler', 'innbygding', 'bygdefolk', 'lokalbefolkning' eller 'sivile' avhengig av hvem de er og hvilken sosial kontekst de befinner seg i.

5.1 Døl og/eller innbygding?

Det er grader av 'å komme fra bygda'. Det 'beste' er å være døl, da har man de rette anene og den riktige og lett identifiserbare dialekten. Dette kommer til uttrykk i de følgende eksempler.

I forbindelse med en TV-innspilling om 'dølene som reiste til byen' hadde en opprinnelig Harstadværing kledd i 'døle-antrekk' en sentral rolle. Etter dette ble det i lang tid kommentert på bygda at "han e jo ikkje døl". Han hadde bodd i bygda i 22 år, og var forøvrig skolens rektor.

Det samme dilemmaet kom også fram på 'sluttalaget' på Skytterhuset samme år. Dette er en årlig fest i nyttårshelgen hvor 'hele bygda' treffes, spiser god mat, ser på sketsjer og danser gammeldans. Deltagelse på denne er et viktig tegn på og uttrykk for bygdetilhørighet og ønske om dette. I tiden før festen snakker mange om hvem som har meldt seg på, og i tiden etterpå om hvem som var der, eller helst, ikke var der og hvorfor.

På sluttalaget dette året var aktørene i en av sketsjene 3 personer som hadde bodd i bygda i henholdsvis 35, 25 og 22 år. De snakket for anledningen Innbygd-dialekt, og innholdet i sketsjen gikk på hvor lite verdt de følte seg siden de ikke var ekte døler. Dette ble møtt med mye latter blant publikum. Avslutningsreplikken var, sørgmodig uttrykt: "Je bli nok aldri dølje...".

Etterpå var det mange som ga uttrykk for at de kjente seg igjen og at det nok var vanskelig å bli 100% godtatt som 'ikke-døl' blant dølene. En kvinne sa i forbindelse med dette etter spørsmål fra meg at "det e vanskeligar (å bli akseptert) jo lenger opp i dalan du kjem".

Å være Innbygding og å være døl er m.a.o. ikke samme sak. Det er ingen tvil på bygda om at de det her er snakk om er Innbygding, men de kan aldri bli døler. 'Døl' er m.a.o. en tilskrevet status, mens 'innbygding' er en oppnådd status. Hvordan oppnår man så sistnevnte status? Deltagelse, kunnskap og tid synes her å være sentrale og interrelaterte faktorer.

Gjennom deltagelse i lokale aktiviteter og samhandling forøvrig lærer man å beherske bygdas samhandlingsregler, kulturelle koder og verdiprioriteringer. Dette er grunnleggende for å oppnå aksept og kunne fungere som del av et fellesskap. Videre har deltagelse en viktig symboleffekt i og med at man med det kommuniserer ønske om tilhørighet. Betydningen av dette ser man manifestert i sosialt liv ved at den sosiale aktiviteten til innflyttere som kan ha bodd både 10 og 15 år i bygda til stadighet blir kommentert. Mye aktivitet i positive ordelag, mens lav deltagelse blir sett på som en tilbaketrekning fra bygda og ikke bare fra aktiviteten det dreier seg om.

Kunnskap er relatert til deltagelse, i og med at det er gjennom det siste man tilegner seg det første. Det dreier seg her ikke bare om kunnskap (i hovedsak ubevisst) om de allerede nevnte kulturelle koder og verdier, men også helt konkret om folk. Å vite hvem som er hvem, hva de gjør og hvor de bor er sentralt for å kunne fungere i bygdas sosiale liv og bli akseptert som innbygding. I løpet av en samtale vil man i mange tilfelle komme inn på sambygdingen opptil flere ganger. Det kan m.a.o. betraktes som sosial kapital å inneha informasjon om andre, og det er i denne sammenheng et minimumskrav å vite hvem det er snakk om.

Tidsaspektet har betydning i den forstand at personer som oppholder seg i bygda i svært mange år også uten stor grad av deltagelse blir betraktet som innbygding. Eller som en eldre kvinne uttrykte det: "...Han Åsmund e no sær,

men han har vært her så lenge no at han har blitt som en av oss..". Det er imidlertid klart at deltagelse påskynder integreringsprosessen betraktelig. Generelt vil en som har deltatt mye, men bodd relativt kort tid i bygda raskere bli akseptert enn en som har bodd der lenger, men deltatt lite.

Det er selvsagt ikke noen klar grense mellom når man er blitt innbygding og når man ikke er det. Å oppnå statusen som sådan er heller ikke noen bevisst handling fra innflytternes side. Det sentrale er for de fleste å bli akseptert og føle seg som del av et fellesskap. 'Å være innbygding eller ei' har forøvrig for den enkelte person først og fremst med selvtilskrivelse å gjøre. Men det kan selvsagt være avvik mellom egenopplevelse og alters oppfatning av ego.

Å tilhøre kategorien 'innbygding' utelukker ikke andre kategoritilknytninger. Man kan både være Harstadværing og innbygding, same og innbygding og også i enkelte unntakstilfelle militær og innbygding. Selv opplevde jeg etter min mest intense feltarbeidperiode å få høre følgende fra en av mine informanter: "Fortsetter du å være så aktiv, blir du snart ekte innbygding!".

5.2 Hanna - en innflytter

Hanna er 32 år gammel og gårdbruker. For 7 år siden flyttet hun med mann og to barn fra en nabokommune og slo seg ned på et småbruk i Innbygd. De første par årene levde hun et relativt tilbaketrukket liv, men hun begynte å føle det utilfredsstillende å være 'utenfor' i bygda. Hun begynte i leikarringen og koret og ble raskt kjent med folk. Gjennom sine bekjente der økte hun sin bekjentskapskrets ytterligere, og snart, som hun selv uttrykker det "kunne æ prate med alle æ møtte på butikken". Etter en tid begynte hun å jobbe som lærer på skolen, samt at hun ble ytterligere engasjert i det lokale liv, bl.a. som kulturkomiteemedlem og leder for musikkorpset.

Hanna ble en sentral skikkelse i bygda, lærte de fleste å kjenne og etterfulgte etterhvert de grunnleggende reglene for sosial samhandling. Hun begynte å gå rett inn til folk når hun skulle på

besøk og lærte seg å bake lefser. Hun følte etterhvert en sterk tilhørighet til stedet og menneskene og begynte å betrakte seg selv som innbygding. Etter en tid reduserte hun imidlertid aktivitetsnivået en del. Om dette forteller hun følgende:

"No kjennes det som at dette e hembygda mi. Men det e som om æ alltid om igjen og om igjen må bevise at æ e innbygding. Om æ ikkje kjem på koret når ganga etter kverandre eller om æ ikkje møte på sluttalaget, bynne folk å gnåle. En gang spurte ho Esther mæ rett ut om æ hadde fådd nok av bygda! Æ kan jo bli sliten når ganga æ og, så det må jo være lov å trappe ned litt en gang i blant, uten å bli sedd på som en slags 'forræder'!"

Sterkt formulert, men budskapet er klart. Hanna føler at bygda stadig krever bekreftelser på at hun er en av dem i form av deltagelse. Symboleffekten ved deltagelse for innflyttere er klar. Gjennom å begynne i f.eks. koret ga Hanna bygda signaler ikke bare om at hun likte å synge (primærfunksjonen), men også om at hun ønsket å bli nærmere knyttet til bygdefellesskapet (sekundærfunksjonen). Det er imidlertid ikke nok å signalisere dette kun over kortere tid; gjennom grad av deltagelse over tid svekkes/styrkes den innbygding-status man eventuelt har oppnådd.

5.3 Dølene

De fleste innbygdingen er imidlertid ikke innflyttere, men innbygddøler. For disse gjelder ikke kravet om deltagelse. De er akseptert og har sin plass i bygda så godt som uavhengig av sosial atferd. Mitt inntrykk er at det eksisterer et stort statusrepertoar, med et vidt spekter av rolletilpasninger. Både 'einstøingen' og andre 'bygdeoriginaler' blir akseptert uten å møte sosiale sanksjoner. Et eksempel kan være 'han Ola' som lever et tilbaketrukket liv og bruker mye av sin tid på søppelfyllingen og til å sortere pornoblader, men likefullt er en del av bygdefellesskapet. Også bygdas alkoholiker som store deler av dagen sitter på samvirkelaget eller tusler rundt i 'sentrum' med en flaske lettøl(!), har sin naturlige plass og posisjon i bygda.

Dette er forøvrig et vanlig sosialt fenomen i små og oversiktlige samfunn. Marianne Gullestad skriver bl.a. om dette i "Livet i en gammel bydel". Her beskrives den alkoholiserste og på andre måter avvikende gamle snekkeren som en integrert del av miljøet. Gullestad skriver: "..Likevel inngår han i en meningsfull sammenheng i nabolaget. Folk kjenner ham og lever med hans problemer." (Gullestad 1978:132)

En lignende atferd i Innbygdkonteksten ville imidlertid sannsynligvis ikke bli akseptert hvis det var innflyttere det dreide seg om, og atferden ville i alle fall ikke tjene til å bli integrert i bygda. Det eksisterer m.a.o. forskjellige sett av sosiale regler og muligheter for avvikende rolletilpasninger for Innbygdøler og innflyttere. Vi skal senere se at militære tilflyttere i denne forbindelse utgjør en tredje kategori.

Generelt sett er bygdesamfunnet preget av felles forfedre, felles dialekt og tette slektskapsnettverk. Når man blir introdusert til samfunnet får man umiddelbart inntrykk av at 'alle' er i slekt med hverandre. Dette er selvsagt ikke tilfelle, men selv 200 år etter at bosettingen sørfra begynte, er hovedfamiliene de samme. Slektskapsrelasjonene fungerer, slik jeg ser det, som 'sement' i de sosiale nettverk, selv om de ikke synes å ha stor umiddelbar og eksplisitt betydning i det sosiale liv.

Slektskap er en dimensjon ved de sosiale nettverk hvor bygdekulturen og forsvarskulturen fremstår som diametralt forskjellige. Slektskapsforhold omtales imidlertid sjelden eksplisitt i bygdemiljøet. Ved beskrivelse av en person til en utenforstående vil bosted og eventuelt yrke trekkes fram, mens det kanskje ikke en gang nevnes at vedkommende er ens bror. Enkelte uttrykker en viss stolthet over å bære et bestemt familienavn, og det er ikke uvanlig at kusine og fetter er gift med hverandre.

Det er et krysskulturelt fenomen at slektskap spiller en viktig rolle i organiseringen av sosialt liv. Keesing skriver bl.a. at "kinship serves as a basic model for relating to other people" (Keesing 1981:215). I Innbygdkonteksten må det kunne antas at slektskapsforhold spiller en underliggende sentral rolle som en

ytterligere forsterker av de tette sosiale nettverk på bygda. I forsvarsmiljøet er imidlertid slektsskapsforhold ikke-eksisterende i organiseringen av det sosiale liv. Her er ingen i slekt med hverandre. De sosiale relasjonene her har da også, av flere grunner, et midlertidig preg.

5.4 Intern differensiering

Bygda kan kun utenfra sett betraktes som en enhet. Utad er fellesskapet det iøynefallende, mens det er store variasjoner internt. Dette er på ingen måte en unik sosial observasjon. Skillelinjene går mellom ulike submiljø som, foruten individuelle valg, genereres av faktorer som bl.a. alder, bosted, yrke, interesser, og også, holdning til og grad av kontakt med det militære miljø.

M.h.t. for eksempel bosted stiller 'dalafolket' i en noe spesiell stilling. I de tre dalene er det i større grad snakk om å være Åsdøl, Modøl eller å komme fra Tokkdalen framfor å være Innbygding. Det er nærmest en rivalisering mellom befolkningene i de tre dalene om hvilken dal det er best å bo i. Det er vanskelig å peke på årsaken til dette, men faktorer som slektskap og tidligere tiders avskjermethet må kunne antas å ha hatt betydning for dette interne 'vi-'/de'-skillet mellom dale-befolkningene.

Når det gjelder grupperinger utfra holdninger til og kontakt med forsvarsmiljøet, tenker jeg spesifikt på en gruppe på 12 personer bosatt på Plassen som i mange sammenhenger har gått inn i rollen som 'Forsvarets forsvarere' i bygdemiljøet. Disse blir blant enkelte sambygdinger omtalt som 'Plassen-klanen'. Kjennetegn ved disse er blant annet at de gjennom sitt yrke får kontakt med forsvarsfolk, benytter seg av enkelte av forswarets fasiliteter (som f.eks. barnepark) og er generelt positive til både Forsvaret som organisasjon sin virksomhet i bygda og til de militære tilflytterne. Selv om disse i enkelte kontekster fremstår som en avvikende gruppe i bygdemiljøet, er det ingen som vil stille spørsmålstegn ved deres status som bygdefolk.

En annen undergruppe som bør nevnes, er de sivilansatte i leiren. Disse betraktes imidlertid ikke som en egen gruppe på bygda, men er 'vanlige' bygdefolk. Kategorien brukt som her er mao. etisk (samt til dels emisk for de

militære), selv om begrepet 'å være sivilansatt' også er en del av den 'bygdemiske' virkelighet. Garnisonen er da også den største sivile arbeidsplassen i Innbygd. I min feltarbeidperiode hadde 73 personer fra bygda sivilt arbeid i leirene. I tillegg til disse kommer en del bygdefolk med lavere militær grad, som kognitivt assosieres med 'de sivilansatte'. Analytisk er det hensiktsmessig å skille ut disse som en egen gruppe på bakgrunn av deres daglige kontakt med leiren, og fordi det i hovedsak er gjennom disse de militære danner seg et bilde av 'bygda'.

* * *

Jeg har i dette kapitlet om bygdefolket lagt mest vekt på kriterier for sosial aksept i bygdemiljøet, da dette synes mest relevant som bakgrunnsinformasjon i forhold til min problemstilling. Avslutningsvis vil jeg nå gå nærmere inn på bygdas sosiale struktur sett med mer 'faglige' øyne.

På bygda vil hver person bære med seg et mangfold av statuser i mange sosiale samhandlingssituasjoner. Bygda er preget av multiplekse sosiale relasjoner hvor hver person har et stort rollerepertoar. Når Britt og Jan i en spesiell kontekst utgjør statussettet pølseselger-kunde på 17.mai, vil samtidig statussettene kusine-fetter, kormedlem-kormedlem, forelder-rector osv. ligge latent og være med på å styre samhandlingen i den aktuelle konteksten. Mange personer innehar mange statuser som knytter aktørene sammen på mange forskjellige måter. Ofte vil også en' status fungere som dominant i de fleste kontekster, f.eks. vil Jans status som rektor kunne være styrende for hans atferd også i samhandling hvor denne ikke eksplisitt inngår i det/de aktuelle statussett.

Person og posisjon vil være tett sammenvevd i mange kontekster, og graden av erstattbarhet er liten. Aktørene forholder seg til hverandre som hele personer. Relasjonene er av multipleks karakter. Bygda kan sies å ha svært tette sosiale nettverk, hvor 'maskevidden' er liten. Bygda er et typisk eksempel på et 'face to face'-samfunn der 'alle kjenner alle'.

Kontinuitet er et klart trekk ved bygdekulturen. Dette gjelder både i den forstand at mange tråder kan trekkes helt tilbake til koloniseringstiden og, mest relevant i min sammenheng, i den betydning at de samme personer innehar de samme posisjoner/ statuser over tid under stabile forhold (lite til- og fraflytting, bortsett fra blant de helt unge.). 'Hvem som er hvem' hvor og når er mao. relativt konstant og forutsigbart.

Det tegner seg et bilde av en stabil bygdekultur preget av kontinuitet og tette sosiale nettverk. Forsvarskulturen synes umiddelbart å måtte fremstå som en kontrast til dette.

KAPITEL 6 DE MILITÆRE - HVEM ER DE?

De er befal, menige soldater, befalsfruer og også barn av offiserer. De kaller seg selv 'militære', 'tilknyttet Forsvaret', befalsfruer eller, for befalets del, ved militær grad, avhengig av hvilken sosial kontekst de befinner seg i. De bor i militære boligfelt på Plassen, og alle mennene er, uten unntak, befal ansatt i en av leirene. Kvinnene er husmødre og/eller arbeidsløse, og de fleste har små barn. Unntaksvis er enkelte kvinner i jobb, i hovedsak enten som lærere eller som kontorarbeidere i leiren. Under mitt feltarbeid var det også fire kvinner som var offiserer i leiren. Befalet er 'på beordrings-systemet', hvilket innebærer at de fleste oppholder seg fra to til fire år i Innbygd før de flytter til neste sted.

6.1 Soldatene

Soldatene avtjener verneplikten sin ved Plassen garnison, og tilbringer følgelig bare 9 måneder i Innbygd. De utgjør en egen kategori og kultur i seg selv, både utfra sin rolle i Innbygdsamfunnet og derav også i denne oppgaven. Samtidig som soldatene i høy grad, utfra sitt antall, er med på å synliggjøre forsvarets tilstedeværelse i bygda, er de også på mange måter som 'ikke-personer' å regne i lokalmiljøet. 'Soldat' er en dominant status med få muligheter for rolleforhandlinger. I svært få sammenhenger er soldatene aktører i møter mellom det militære og det lokale miljø (det mest umiddelbare unntak her er møter med unge jenter på diskoteket Nirvana).

Med å si at soldatene også representerer en egen subkultur, mener jeg at det blant soldatene utvikler seg distinkte verdier, regler for samhandling og språklige uttrykksformer. Soldatenes persepsjon av virkeligheten skiller seg klart fra såvel befalsfamiliene og Innbygdingenes opplevelse av stedet. For soldatene er Innbygd tilnærmet identisk med leiren med umiddelbare omgivelser, og livet i Innbygd blir, grovt sagt, livet på kasernen og på øvelser. Eller som en soldat jeg møtte på Nirvana uttrykte det: "Går det an å bo her'a?". I soldat-terminologi er forøvrig alle som ikke er befal i samme kategori, nemlig

'sivile'. Skillet 'bygdefolk' og 'militære' slik det blir presentert her, eksisterer mao. i liten grad i soldatenes bevissthet.

Soldatkulturen er klart verdt et studie, men i denne oppgaven er den så godt som definert bort. Et viktig unntak her er de guttene som kommer fra bygda og avtjener førstegangstjenesten på Plassen. Deres møte med Forsvaret med tilhørende rollekonflikter er interessante også i min sammenheng. Det er ingen tvil om at menige soldater også er militære (eller snarere; i militæret), men når det i denne oppgaven er snakk om 'de militære' refererer det seg først og fremst til yrkesmilitære med familier. Soldatene har likevel blitt viet såpass stor oppmerksomhet her fordi de tallmessig utgjør en stor gruppe og derigjennom preger det sosiale landskap, til tross for sin lave grad av deltakelse i 'livet utenfor leiren'. Man kan si at soldatene synliggjør forsvarrets massive tilstedeværelse i Innbygd uten å spille en sentral rolle i det sosiale liv.

6.2 Mannskultur og kvinnekultur

Det mest umiddelbare man merker seg ved forsvarsmiljøet er det klare skillet mellom manns- og kvinnekultur. Det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret er i sterk grad dominerende. Generelt sett er mannen den arbeidende forsørgeren, mens kvinnene passer barn og hjem. Dette synes å være steds- og situasjonsbundet, da flere av kvinnene tidligere har vært yrkesaktive og uttrykker ønske om å fortsette med det etter Innbygd-perioden. Ved nærmere samtaler kommer det også fram at kvinnene ønsker mer deltagelse fra mannen i hjemmesfæren, spesielt i forhold til samvær med barna. Dette kommer imidlertid sjelden eksplisitt til uttrykk i dagliglivet, og kvinnene kommuniserer stor grad av identifikasjon med den tradisjonelle husmor-rollen (tilpasset den gitte kontekst) både internt og utad. De kvinnelige offiserene representerer her et selvsagt unntak. De er en klar del av mannssfæren, og er også, slik jeg ser det, med på å bekrefte denne ytterligere til tross for, eller kanskje nettopp på grunn av, sitt kjønn.

Jeg vil m.a.o. hevde at det eksisterer en manns- og en kvinnekultur med forskjellige verdisett, regler for samhandling og sosiale uttrykksformer (som

f.eks. språkbruk). Dette er i og for seg et universelt fenomen, men i min kontekst fremstår skillet svært eksplisitt og konkret.

Manns- og kvinnekulturen har selvsagt også fellestrekk, og jeg vil si at virkelighetsoppfatning m.h.t. og persepsjon av bygda generelt synes å være 'kjønnsnøytral', til tross for mennenes og kvinnenes ulike livserfaringer i forhold til dette.

6.3 Offiserene

Livet for mennene er i stor grad knyttet til jobben, og de arbeider generelt svært mye. Øvingsaktivitet krever også mye tid. At de i tillegg bor i militært boligfelt med kolleger som nærmeste naboer gjør at de sjelden kan distansere seg fra sin status som offiser. Eller som en løytnant uttrykte det: "..Jeg har liksom aldri helt fri. Når jeg kommer sent hjem fra jobb, og setter meg i hagen for å slappe av, blir jeg ofte sittende med naboen og snakke tjeneste.". Skillet mellom jobb og privatliv blir til en viss grad visket ut, men det er svært få som eksplisitt uttrykker misnøye og frustrasjon over dette. Vår løytnant her er i så måte et unntak, de fleste opplever den kontinuerlige jobbfokuseringen som 'sånn det skal være' uten å reflektere ytterligere over det.

Yrkestilhørighet kan antas å ha generelt stor betydning for de fleste menneskers identitetsopplevelse. Blant offiserene i Innbygd gjelder kanskje dette i enda større grad enn i samfunnet forøvrig. I tillegg til at de "tenker jobb 24 timer i døgnet", som en uttrykte det, virker deres status som offiser styrende for deres atferd i forhold til omverdenen. Dette kommer jeg nærmere inn på i neste kapittel. Det utvikles en sterk fellesskapsfølelse blant befalet, og lojalitet overfor såvel yrket som sådan og Forsvaret generelt er her et sentralt begrep. De opplever seg i stor grad som en utsatt og stigmatisert gruppe, spesielt i forhold til storsamfunnet, men også lokalt i forhold til bygdesamfunnet. Dette fører til en slags gjensidig 'beskytter'-atferd overfor kolleger. I forbindelse med en våpenepisode ble en av kompanisjefene negativt fokusert i media. Kompanisjefens handlinger ble sterkt sanksjonert internt i offiserskorpset, men han ble forsvart i samtaler med sivile. Det ble også sett på som uheldig at saken kom til pressen. En annen kompanisjef sa det slik: "Det er klart det er

tragiske hendelser og at sånt ikke skal skje. Men det som også er ille er at Forsvaret blir uthengt i avisen og at folk tror at sånne ting er daglig kost. Og dessuten er jo Lundamo en hyggelig fyr uansett."

Det utvikler seg blant offiserene en egen befalskultur som kommer til uttrykk gjennom språk, bekledning og atferd. Denne blir spesielt distinkt sett i kontrast til bygdesamfunnet. Befalet har gjennom skolegang og tjeneste andre plasser blitt sosialisert inn i offisersrollen, og felles verdier og regler for samhandling blir vedlikeholdt, og kanskje også forsterket, tilpasset Innbygd-konteksten.

Det mest iøynefallende er uniformen. Uniformen blir brukt som daglig arbeidsantrekk, og også til en viss grad utenom arbeidstiden. Antall stjerner på skuldrene indikerer militær grad og en stripe ved siden av stjernene samt lue ('beret')-fargen uttrykker avdelingstilhørighet. 'Overalt' på Plassen kan man se uniformskledde menn. Uniformen skaper fellesskapsfølelse innad (i tillegg til å indikere intern differensiering) og fungerer også som et viktig symbol utad.

Det er liten tvil om at 'uniformen uniformerer'. Min lille ettåring blir alltid lykkelig når det dukker opp en grønnkledt mann, strekker armene mot vedkommende og roper "Pappa!"... Uniformen kommuniserer likhet og er et eksplisitt uttrykk for gruppetilhørighet, samtidig som den internt kommuniserer forskjellighet (utfra militær grad og avdelingstilhørighet).

Offiserenes atferd har både et formalisert og et uformelt aspekt. Det jeg kaller den formaliserte atferden er ytringer som er regelstyrt i konkret forstand. Skrevne militære instruksjoner styrer handlinger som er knyttet til livet i leiren eller på øvelser. Eksempler på dette er hilseplikt, kommandorop og 'eksersis' (kropps- og gæværbegivelser) på oppstilling, å klappe hælene sammen og 'gi honnør' (nikke) til kongebildet når man går inn i matsalen, antrekk i messen osv. Dette systemet av særegne militære ytringer med tilhørende symbolinnhold er verd et studium i seg selv, men i min sammenheng er det kun relevant å merke seg fenomenet som sådan. Sosialt sett synes denne for-

maliserte atferden med sitt kunnskapsunivers å øke gruppens opplevelse av eksklusivitet i forhold til omverdenen.

Den uformelle atferden med sine underliggende regler for samhandling er tilsynelatende atskilt fra dette. Men den felles referanserammen som 'militærkulturen' (i snever forstand) representerer må i større eller mindre grad kunne antas å prege også den uformelle samhandlingen. Individene som handler er hele personer der det formelle og uformelle aspekt er integrerte deler. Likefullt kan man analytisk se disse aspekt som to ulike fenomen.

I tillegg til de uformelle regler om hva en offiser kan (bør) gjøre og ikke gjøre, kommer offiserstatusen til uttrykk gjennom samtalen. Der to eller flere befal er samlet vil det ganske snart dukke opp uttrykk og formuleringer som er uforståelige for de 'uinnvidde'. Disse har mye form av faguttrykk og forkortelser. En setning kan for eksempel lyde som følger: "NK'en i ESK'en sa at Kp.ass'en skulle gå til PLGF.". Dette utsagnet gir mening til alle menn og de fleste kvinner i forsvarsmiljøet, men kun i begrenset grad til utenforstående. Den utstrakte bruk av etternavn, også venner imellom (spesielt i jobbkontekst), og særuttrykk som 'pudding' (en som ikke yter maksimalt 'i felt') er også fremmed for andre. 'Militærspåket' virker mao. ekskluderende i forhold til omverdenen.

6.4 Sosiale aktiviteter

Det knytter seg en del formaliserte, men uformelle, sosiale aktiviteter til militærmiljøet. Formaliserte i betydningen at begivenhetene skal foregå etter bestemte regler som innbefatter f.eks. 'Kongens skål', at ingen går fra bordet før sjefen osv., og uformelle fordi samhandlingen på individplan må karakteriseres som uformell. Eksempler på dette er de årvisse festene 'på Messa' (dvs. spisesal, hybelrom, peisestue og bar som offiserer med familie, og formelt sett også sivilansatte, har adgang til.). 'Velkomstfesten' om høsten, 'avskjedsfesten' om våren, solfesten og julebordet er begivenheter som deler opp året, markerer viktige begivenheter i miljøet og som opptar folk. Den ukentlige 'øltimen' i baren er også noe mange får med seg (også kvinner, men menn og kvinner sitter da som oftest atskilt). Et par lørdager i måneden arrangeres det 'familietreff'

hvor man møtes, drikker kaffe/øl og det vises tegnefilm for ungene. Disse forskjellige samlingene vedlikeholdt det sosiale nettverk ytterligere.

'Bjørneordenen' med sine ritualer kommer til uttrykk ved festlige anledninger. 'Den skrekkelige Bjørns orden' ble etablert ved bataljonens oppstart, og folk (les: menn) som har gjort en alvorlig og morsom tabbe i 'Bjørneriket' blir 'slått til ridder' av ordenen. Øl, akevitt, norrøn klesdrakt og kvading på gammel-norsk er sentralt der 'Bjørner' samles. 'Bjørneordenen' fungerer som et forum hvor uheldige hendelser og problemer i bataljonen kan tas opp på en uformell måte og ufarliggjøres. Den kan sees som en 'forløsende' motvekt til forsvarets formelle og hierarkiske struktur der det meste helst skal 'gå tjenestevei'. I 'Bjørneordenen' omtales de militære (både kvinner og menn) tilknyttet Bjørnmoen leir som 'Bjørneborgere'. 'Bjørneordenen' representerer nok et uttrykk for indre fellesskap. Ordenens utnevning av en eldre lokal kvinne til 'æresridder' på femtitallet styrker snarere enn svekker, dette utsagnet. Å være gammel og kvinne og ikke militær blir den komplette kontrast til 'den vanlige Bjørn', og fungerer som sådan som en slags negativ bekreftelse på 'Bjørner' som unge, militære menn.

6.5 Kvinnene

Aktivitetene jeg nå har beskrevet er direkte knyttet til mennenes jobbsituasjon, men er likefullt en del av kvinnenes virkelighet. Et typisk trekk ved forsvarsmiljøet er i det hele tatt den sentrale betydning mannens arbeid har. Kvinnene blir i stor grad identifisert med og identifiserer hverandre ut fra hvem mannen er. Blant de første spørsmål kvinnene blir stilt som nytilflyttet er hva mannen heter og i hvilken avdeling han arbeider. Det er viktig å ha klarlagt dette før videre samhandling kan finne sted, og kvinnene blir gjerne omtalt seg imellom med henvisning til mannens etternavn. Mennenes aktiviteter i jobbsammenheng er også et hyppig samtaleemne kvinnene imellom; når de skal på øvelse, hvor mye overtid de jobber o.l.. Hvilken militær grad mennene har liten uttalt betydning. De fleste har likevel informasjon om dette, og forholder seg til forskjeller m.h.t. over- og underordnethet på en spøkefull måte.

Ellers er barn det sentrale stikkord når det gjelder kvinnemiljøet. Det er et universelt fenomen (jfr. Ardener 1975), at kvinner har hovedansvaret for reproduksjonen i alle faser. Det spesielle her er hvilken betydning dette blir tillagt, samt det faktum at de fleste er fulltids hjemmearbeidende. Det å ha barn er i stor grad en 'gratisbillet' til aksept i miljøet. Da jeg selv fikk barn etter å ha hatt kontakt med miljøet i 3 år, opplevde jeg plutselig at mennesker jeg tidligere bare hadde hatt overflatisk kontakt med, begynte å komme på besøk. En mulighet for fellesskap var etablert, og jeg opplevde å bli akseptert på en kvalitativt annen måte enn tidligere.

De barnløse uttrykker da også eksplisitt at de føler seg 'utenfor'. I min feltarbeidperiode var det bare to av omkring femti par som ikke enten hadde barn, ventet barn eller prøvde å få barn. Alder kan selvsagt her være en viktig forklaringsfaktor (de fleste er mellom 20 og 35 år gamle), men mange gir uttrykk for at fokuseringen på barn i miljøet sammen med den totale livssituasjon har vært en utløsende faktor for å få barn der og da.

Fellesskapet omkring barna kommer til uttrykk på ulike måter kvinnene imellom. I samtaler og småprat er barn et sentralt tema. Når befalsfruer møtes på veien eller på butikken slår de av en prat. Dette gjelder også de barnløse, men i mindre grad. Ellers er 'kaffebesøk' en hyppig aktivitet. Enkelte har en 'fast runde' som innbefatter 2-3 personer man er innom daglig. Dette skjer i hovedsak på dagtid. Lekeplassen er også et samlingspunkt, hvor barna leker og 'mødrene på lekeplassen' sitter på en lang benk og prater. Ens tidligere liv, eventuelle yrkestilhørighet o.l. kommer sjelden fram i disse samtalene. Mors- og husmorrollen overkommuniseres, mens andre statuser underkommuniseres. (jfr. Goffman 1959).

Miljøet blir preget av likhet. En kvinne ga uttrykk for at hun mistrivdes i miljøet. Hun sa bl.a.: "Det er ingen her som vet at jeg kommer fra Bærum!". Klasseforskjeller og andre differensieringskriterier blir tilsynelatende visket ut, og likheten og fellesskapet blir understreket. Dette ble eksplisitt uttrykt i en artikkel i Nordlys (mai'90) som under tittelen "Ikke annet å gjøre" bestod av et

intervju med 7 gravide befalsfruer i Innbygd. Her refereres en med følgende uttalelse: "Vi er som en stor familie."

Det er forøvrig lite legitimt å komme med mishagsytringer som angår forsvarsmiljøet, mens det på den annen side nærmest forventes at man skal være negativt innstilt til å bo på stedet som sådan (dette gjelder både kvinner og menn). Dette kommer til uttrykk i daglige samtaler om været, når man skal flytte, matvarepriser, kommunen som "skatteutsuger" o.l. Omtale av 'de sivile' og bygda nevnes sjelden i slike sammenhenger.

Kvinnenes fellesskap er generelt mao. i stor grad organisert rundt mannens jobb, barna og livet i boligfeltet (både fysisk og sosialt sett). Opplevelsen av felles livssituasjon er også sentral her. En del gir uttrykk for at de er i Innbygd ufrivillig, at de savner familien og føler seg isolert. Lene, som har bodd i Innbygd ett år, sier det slik: "På en måte trives jeg her, men det var jo ikke jeg som ville flytte hit. Jeg håper vi får beordring neste år."

6.6 Intern differensiering

Intern differensiering finnes, både mht. kvinner og menn, også blant de militære. Hovedskillet for kvinnene går primært mellom de som har barn og de som ikke har barn, og sekundært mellom husmødre og yrkesaktive. Disse to skillene er i praksis i stor grad sammenfallende. At mennene jobber i samme avdeling og fysisk nærhet (naboskap) virker også styrende for hvem som er sammen med hvem. Det fåtallet av personer som aktivt søker seg ut av forsvarsmiljøet, er en klar undergruppe og har ofte omgang seg imellom. Mer om disse i neste kapitel.

Spesifikt for mennene ligger mye differensiering 'naturlig' i gradssystemet, i hvilken type jobb man har og i hvilken avdeling man tilhører. Om man av utdanning har 'KS 1' (ettårig krigsskole) eller 'KS 2' (treårig krigsskole) er også av betydning både mht. hvem som omgås hvem privat og mht. hvordan man oppfatter hverandre. Satt på spissen blir 'KS 2-folk' sett på som 'de intellektuelle', mens 'KS 1-erne' er 'pragmatikerne'. Dette avspeiler seg også i den ulike status disse to gruppene har innenfor militærsystemet (kommer konkret

til uttrykk gjennom opprykksmuligheter og lønn, i tillegg til gjensidige holdninger og forventninger til hverandre). De yrkesutdannede (ingeniører, bilmekanikere m.m.) representerer her en tredje gruppe. I dagliglivet tones de interne forskjellene ned (og kommer til uttrykk), og en 'vi er i samme båt'-holdning kommuniseres mellom undergruppene og virker styrende på samhandlingen totalt sett.

* * *

Jeg har her trukket fram sentrale trekk ved militærmiljøet.

Dette er preget av en stadig utskifting av personer. Man kan likevel ikke strengt konkludere med at miljøet mangler enhver form for kontinuitet. Både internt, og særlig sett fra bygda, framstår personene i forsvarsmiljøet som erstattbare. Selv om det selvsagt også her er snakk om enkeltindivider med forskjellige personligheter, kan man generelt si at visse rammefaktorer genererer felles livssituasjon i Innbygdkonteksten.

Dette fører igjen til en viss grad av 'likhet' og fellesuttrykk blant de militære. Intern sosialisering inngår også som en del av dette. Jeg vil m.a.o. hevde at det til tross for stadige personutskiftninger er et visst preg av kontinuitet, om enn i en annen betydning enn for bygdas vedkommende, i forsvarsmiljøet.

Forsvaret som organisasjon og system bygger nettopp på ideen om erstattbarhet. Beordringssystemet i seg selv er et uttrykk for dette. Systemet består selv om personene blir skiftet ut. Det sentrale er posisjoner, ikke personer. Spesielt interessant her er hvordan dette også ser ut til å ha gyldighet for det sosiale liv utenfor leiren. Dette må antas å ha sammenheng med det lave antall statuser som gjøres relevante i den daglige samhandling. Bygda fremstår som en kontrast i forhold til dette. Her er personene det sentrale, og samme person innehar mange posisjoner. En fjerning av personen her, vil som oftest føre til merkbare sosiale endringer.

Blant de militære har altså få statuser gyldighet i den daglige samhandling, og det synes å være snevre grenser for rolleutforming av disse. Man er, grovt sagt,

enten befal eller befalsfrue hvor forventet atferd ligger implisitt, også overfor hverandre. Med dette utgangspunktet inngår man selvsagt likevel i sosiale sammenhenger hvor statuser som 'kollega', 'venninne', 'nabo', 'kunde', 'mor' osv. er relevante. Statussettene er i hovedsak uniplekse. I f.eks. statussettet venninne-venninne, kan også statusen nabo ha gyldighet, men utfra antallet og typen sosiale begivenheter disse deltar i, vil antallet relevante statuser være begrenset.

Tradisjonelt kobler man multiplekse relasjoner til 'face to face'-samfunn med tette sosiale nettverk hvor aktørene må forholde seg til hverandre som hele personer. Mitt materiale bryter med dette. Jeg vil utfra det ovenstående karakterisere relasjonene som uniplekse, da et fåtall av statuser er relevante i den daglige samhandling. Likevel er militærmiljøet preget av tette nettverk i betydningen hyppig kontakt mellom mange individer (kvantitativt) og høy grad av kunnskap om hverandres daglige liv, samt utvikling av felles virkelighetsoppfatning knyttet til aktørenes aktuelle livssituasjon (kvalitativt). Jeg vil mao. si at aktørene også i militærmiljøet forholder seg til hverandre som hele personer, innenfor de rammene som Innbygdkonteksten gir.

Bygda er et typisk eksempel på et 'face to face'-samfunn der 'alle kjenner alle'. Dette mener jeg altså til en viss grad også karakteriserer forsvarsmiljøet, om enn på en kvalitativt forskjellig måte og med et 'flyktig' preg. Her kjenner 'alle' i en bestemt tidsperiode 'alle' som er der i samme periode. Det mer nyanserte bilde som nå toner fram er mao. av to parallele tette samfunn med strukturelle fellestrekk og forskjeller.

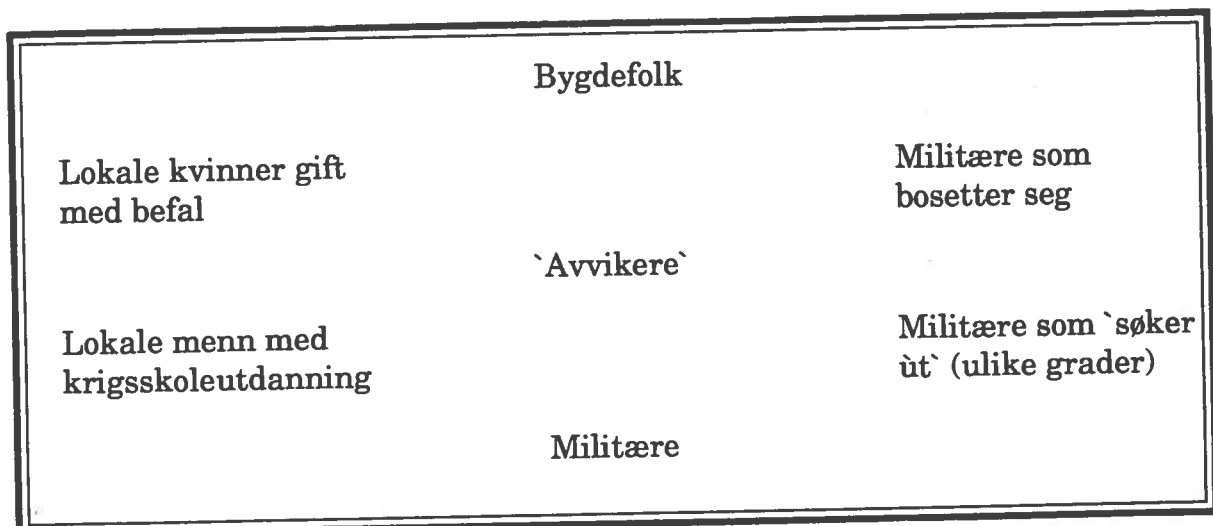
KAPITEL 7 AVVIKE(R)NE

Til tross for at denne oppgaven i stor grad er basert på nettopp todelingen mellom bygdefolket og de militære, er det klart at det sosiale landskap er mer komplekst enn beskrevet ovenfor. Enkelte personer har 'en fot i begge leire', og representerer med det 'avvikene' i mitt materiale og er, spissformulert, 'avvikere' i sine primærmiljø.

7.1 'Avvikere'-begrepet

La meg med det samme gjøre det klart at kategorien 'avvikere' selvsagt er mitt analytiske begrep, men med klar forankring i den emiske virkelighet. Aktørene selv vil plassere de jeg kaller 'avvikere' i de emiske kategoriene 'bygdefolk' eller 'militære'. 'Avvikere' er m.a.o. et etisk begrep, og et analytisk verktøy som er nødvendig for å beskrive Innbygd-virkeligheten. 'Avvikere'-kategorien fanger opp 'de som bryter'.

Disse personene har, på forskjellige grunnlag, en viss grad av tilknytning til begge miljø, som oftest både selvtilskrevet og kommunisert av omverdenen. Eksempler på dette er lokale kvinner som er gift med befal og militære som har valgt å bosette seg fast i Innbygd. Dette er de mest distinkte gruppene, og det finnes mange typer 'mellomposisjoner' og ulike grader av dobbelttilknytning. Jeg har skjematisk forsøkt å uttrykke dette slik:

Disse gruppene er de mest iøynefallende 'avviker'-kategoriene. 'Avviker'-betegnelsen refererer til individer som i større grad enn 'de fleste' må forholde seg til todelingen i form av en viss tilknytning til begge miljø. Det er m.a.o. grader av å være 'avviker', og kvalitativt dreier det seg om det samme sosiale fenomen som alle i Innbygd, i større eller mindre grad, er eksponenter for. Det som gjør at avvikerne likevel analytisk kan skilles ut som en egen gruppe er at de aktivt og i mange kontekster må forholde seg til todelingen. De setter m.a.o. min problemstilling på spissen, og gir, utfra sin plassering i det/de sosiale nettverk og sin atferd sentral informasjon om kategoritilhørighetens betydning.

Hvordan forholder så avvikerne seg til å være avviker? Inntar de faktisk en 'mellomposisjon' i det daglige liv eller må de 'velge' tilhørighet til en av gruppene? Det finnes ikke noe entydig svar på disse spørsmålene. Generelt kan man likevel si at de fleste foretar et slags basisvalg (i den grad det er snakk om bevisste valg). Dette ønsket om tilknytning påvirker så atferd i bestemte sosiale situasjoner, hvor det jeg har valgt å kalle kontekstuelle valg blir gjort relevante. La meg forsøke å konkretisere dette, etter først å ha diskutert begrepene jeg bruker nærmere.

Med 'primærtilhørighet' mener jeg den kategoritilhørighet et individ har i utgangspunktet og aldri, i Innbygd-konteksten, kan løsrive seg helt fra. Dette er i avvikersammenheng f.eks. bygda for lokale kvinner gift med befal og forsvarsmiljøet for militære som 'søker ut'. Primærtilhørighet henspeiler mao. på tilskrevet status. 'Referansegruppe' er den gruppe individet ønsker å tilhøre. Dersom referansegruppen er en annen enn kategoritilhørigheten skulle tilsi, er det her snakk om oppnådd status.

For de fleste personer i Innbygd vil det være sammenfall mellom kategoritilhørighet og ønsket gruppetilhørighet, mens en del avvikere søker å oppnå tilhørighet i 'motsatte' gruppe. I disse tilfellene kan man si at ens tilskrevete status (kategoritilhørigheten) virker som en sperre mot å oppnå den ønskede status (gruppetilhørighet). At det er en motsetning mellom disse, sier i første rekke noe om at den tilskrevete status fungerer imperativt. Det vil selvsagt også kunne være avvik mellom egen opplevelse av tilhørighet og andres

oppfatning (i begge miljø) av 'hvem man er'. Alter vil, avhengig av kjennskap, ha en sterk tendens til å koble ego til sin primærgruppe, uavhengig av egos faktiske atferd. Samsvaret mellom selvidentifikasjon og kategorisering vil m.a.o. ofte være ufullstendig.

Med **kontekstuelle valg** tenker jeg på de valg som foretaes i konkrete samhandlingssituasjoner (både innen og mellom primærgrupper) mht. å over/under-kommunisere den ene eller den andre delstatus. Disse situasjonene innebærer ofte, og i særlig høy grad for avvikerne sin del, rollekonflikter.

7.2 Anne - en 'både/og'-tilpasning

Anne er 29 år gammel og født og oppvokst i Innbygd. For seks år siden giftet hun seg med et befall, og har vært med ham på to beordringer sørpå før de flyttet til Innbygd for to år siden. Her bor de i det militære boligfeltet. På spørsmål om hun ser på seg selv som militær eller innbygding, understreker hun overfor meg sin tilhørighet til bygda. Hun er med i bygdekoret, men deltar også på aktiviteter i militær sammenheng, f.eks. i Dameklubben. Anne sier imidlertid også at når det er familietreff i leiren "sender je Hans og ungan". Hun søker også aktivt kontakt med naboer i boligfeltet, men påpeker at hun har mest kontakt med bygdafolk. Deltagelse i Dameklubben har hun et noe komplisert forhold til i møter med sine sambygdinge. Selv uttrykker hun dette slik: "Det e jo ikkje nån tvil om at je e bygdajente, men je kjenne det som om je kjem milla barken og veden hvis je prate om Dameklubben tel andre på bygda." Anne forteller også at hun føler behov for å tone ned at hun kommer fra bygda i samvær med militære, og hun tror at de færreste i forsvarsmiljøet vet at hun kommer fra Innbygd. Dette siste uttrykkes med noe jeg fortolker som en viss tilfredshet.

Annes forhold til kategoriene kan fortone seg som en mild grad av et 'Jekyll og Hyde'-kompleks. Spissformulert lever hun to liv, og i 'skjæringsfeltene' mellom disse oppleves rollekonflikter. Hun bruker forøvrig også sitt opprinnelige

etternavn i bygdemiljøet, mens hun i militære sammenhenger alltid bruker sitt nåværende etternavn. Annes primærtilhørighet er bygda, men i bestemte kontekster aktiviseres også hennes 'latente' status som befalsfrue. I slike situasjoner vil hun, avhengig av kontekst, ofte velge å over- og/eller underkommunisere den ene eller annen status.

7.3 Andre bygdekvinner

Anne er på ingen måte noe typisk eksempel på lokal kvinne gift med befal. Med sin relativt store grad av deltagelse i begge miljø representerer hun snarere unntaket. En 'enten/eller'-posisjon er her mer utbredt (i mitt materiale på seks personer som bor i forsvarrets boliger). To av kvinnene har liten eller ingen kontakt med forsvarsmiljøet, og markerer gjennom uttalelser og handlinger en klar avstand til dette. Deres referansegruppe er bygda, men i enkelte kontekster må de forholde seg til sin tilskrevete status som befalsfrue. Dette kan i enkelte situasjoner svekke deres bygdeaksept, og deres skarpe avstandtagen til forsvarsmiljøet må kunne forstås delvis utfra dette.

Disse har fellestrekk med de kvinnene som er gift med befal og har bosatt seg på bygda. Denne gruppen (3 personer) har også 'formelt sett' en dobbelttilknytning, men i praksis opplever disse så få sosiale situasjoner hvor dette blir aktualisert at de nærmest er som 'vanlige' bygdefolk å regne (inklusive mennene). Årsaken til dette synes bl.a. å være lang tid som fastboende, lav grad av kontakt med forsvarsmiljøet utenom arbeidstid og mannens stillingstype (ikke på beordringssystemet).

De resterende tre lokale kvinnene i det militære boligfeltet synes å identifisere seg med befalsfruerollen i stor grad. De deltar i liten eller ingen grad på bygdeaktiviteter (foreninger, fester m.m.) utover kontakt med familien og formidler en negativ grunnholdning til bygda (i militære sammenhenger). Disse søker sin tilhørighet i forsvarsmiljøet (referansegruppe). I enkelte kontekster må de overkommunisere befalsfruestatusen for å oppnå aksept (f.eks. i Dameklubben), mens i andre kontekster (f.eks. i møte med slektninger) underkommuniseres likevel denne.

Årsaken til at variasjonen i tilpasning mellom bygdekvinne er såpass stor, må antas å være av kompleks karakter hvor faktorer som tid vekke fra bygda, framtidsplaner, 'personlighet' osv. spiller inn. Annes mellomposisjon og evne til å veksle mellom de to miljø, synes imidlertid å ha sammenheng med familiens sentrale posisjon i bygda. Begge foreldrene er framtrepende personer i det lokale kulturliv, og tre søsken har blitt boende i bygda. Dette, sammen med egen deltagelse, bidrar til en såpass trygg forankring i bygdemiljøet at en viss deltagelse i forsvarsmiljøet, slik jeg ser det og hun formidler det, ikke truer hennes bygdetilhørighet/-posisjon. Dette med forutsetning om at hun underkommuniserer sin befalsfruestatus i bygdemiljøet.

Jeg har her valgt å gå nærmere inn på enkelte sider av de 'inngiftede' kvinnenes situasjon. Det som er spesielt interessant i forhold til, og felles for, disse er at de faktisk har to tilskrevete statuser; både som 'befalsfrue' og som 'bygdekvinne'. Dette er motsetningsfylt, og det er følgelig interessant å se hvordan de forholder seg til dilemmaet.

Lignende dilemmaer fremtrer også blant de andre avvikerne. Tendensen til en utpreget distansering til egen kategori blant de som søker å oppnå/formidle den 'motsatte' status er klar. Blant de få militære uten opprinnelig tilknytning til Innbygd som har valgt å bosette seg fast (kjøpt egen bolig) ser man en eksplisitt negativ holdning til forsvarsmiljøet, noe som forøvrig er lite vanlig blant bygdefolk generelt. I uoverensstemmelser mellom forsvaret og bygda vil disse også gjerne innta et ekstremt 'bygdestandpunkt'.

Unntaket her er en familie fra en by i nærheten som har bodd i bygda i ca. femten år. Her forteller mannen at "æ e først og fremst militær", mens konen har gått inn i en slags 'morsrolle' overfor nytilflyttede befalsfruer. Dameklubben er her en sentral arena for henne, og de har i relativt liten grad kontakt med bygdesamfunnet.

7.4 Lillian i Modalen

Jeg har avtalt å møte Lillian på hennes arbeidsplass. Vi kjenner hverandre fra før, og diktafonen skaper, etter min vurdering, ikke

noen barriere mellom oss. Hun gir derimot uttrykk for at det er godt å få snakke om "disse tingene".

Lillian er 33 år gammel og gift med Per som er offiser. Begge er oppvokst på Østlandet. De ble beordret til Innbygd for 9 år siden. Det første året trivdes ikke Lillian noe særlig i Innbygd. Hun fant seg ikke til rette i forsvarsmiljøet. Da hun senere fikk seg jobb og ble kjent med folk på bygda, begynte hun etterhvert å føle tilhørighet til stedet. Hun distanserte seg mer og mer fra forsvarsmiljøet, og mistrivdes med å bo i "boligfeltet". Etter 4 år bestemte Lillian og Per seg for å bygge hus i Modalen. Om dette forteller Lillian:

"Folk reagerte med vantro da vi fortalte at vi hadde kjøpt oss tomt i Modalen og skulle bosette oss der. Folk i forsvaret fikk på en måte bare bekreftet at vi var 'gale', men også folk på bygda kunne ikke tro sine egne ører. De var mildt sagt overrasket, men reaksjonene vi fikk var stort sett bare positive. Jeg følte det nesten som at det at vi skulle bygge i Modalen var med på å øke bygdas verdi! Når jeg nå ser tilbake på den tia, ser jeg jo at vi kanskje var vel impulsive og mye styrt av en form for romantikk hvor vi følte at bygda på en måte bare hadde stått her og ventet på oss. Men vi trives jo, så jeg angreer ikke."

Lillian forteller også at det ble annerledes å bo på bygda enn hun hadde forventet. Det var ikke så lett å bli fullt ut akseptert av bygdemiljøet, til tross for at de hadde mange kontakter på forhånd. Hun sier:

"Vi følte oss så veldig akseptert blant bygdefolket mens vi bodde i boligfeltet, men etter at vi flyttet inn i huset er det akkurat som om de vrurderer oss mer. De prater om hva vi gjør og ikke gjør. Det kan jo være de gjorde det før også, men da visste vi i alle fall ikke om det. Du vet jo hvordan forholdet mitt til forsvarsmiljøet

er, men i diskusjonen i forbindelse med hvilken rute skolebussen skulle ta, opplevde jeg folk si at "hun er jo egentlig militær"! Jeg mente, og mener fortsatt, at det ville være mest praktisk at bussen kjørte til Plassen først. Det var det jo andre som mente og, men jeg ble liksom satt i bås på grunn av det. Jeg føler meg jo mye mer som en del av bygda nå, så da er det jo rart å oppleve sånt."

Lillian forteller om flere eksempler på at hun på en måte må kjempe for å bli kvitt militærstempelen hos bygdefolket. Hun går aldri på fester eller andre arrangement i forsvarsmiljøet, og inntar i de aller fleste saker klare 'bygdestandpunkt'. Enkelte fester er det et klart forventningspress om deltagelse fra forsvarsmiljøet. Det hender mannen går alene på disse festene. Hva Lillian gjør eller ikke gjør har m.a.o. en klar symbolbetydning. Ved å f.eks. ikke delta på noe i leiren og samtidig delta på ting i bygdesammenheng signaliserer Lillian ønske om tilhørighet i bygdemiljøet. Man skulle kanskje anta at det å bosette seg i bygda var nok i seg selv, men det dette signaliserer må bekreftes ytterligere i konkrete valgsituasjoner.

Bosted har en grunnleggende betydning for å skulle bli akseptert som innbygding. Men når man flytter ut av det militære boligfeltet, blir man vurdert etter andre kriterier enn når man fremdeles klart tilhører militærkategorien (selv om man også er avviker i forsvarsmiljøet). Da er det 'god bygdeatferd' som forventes (jfr. 'vanlige' innflyttere, kap. 5). Det at man blir vurdert etter 'bygdestandard' etter å ha byttet bosted, bekrefter jo forøvrig nettopp hvilken grunnleggende betydning bosted har for å bli akseptert som innbygding, selv om det da er lettere å 'falle igjennom'.

Dette sier også noe om at det eksisterer forskjellige sett kriterier på bygda for vurdering av Innbygd-beboerne, som nevnt i kapitel 5. Det at Lillian føler at folk har andre forventninger til henne og at hun i større grad må følge bygdas sosiale regelverk nå enn da hun bodde i militært boligfelt, bekrefter nettopp at forsvarsfolk er i en egen kategori mht. forventet atferd og eventuelle sanksjoner ved brudd på disse. Dette handler forøvrig om 'hvem som angår hvem', noe jeg kommer nærmere inn på i kapitel 8 og 9.

Overgangen fra å være militær til å bli innbygding synes å være langt vanskeligere enn for bygdejenter gift med befal å bli akseptert som militære. Lillian sier selv at hun tror det tar lang tid før de fullt ut blir akseptert som innbygding, selv om hun selv føler seg som det allerede.

Jeg ser her en parallell til det Gunnar Haaland (1969) skriver om etnisitetsproblematikk i Darfur. I dette samfunnet betraktes kyr, men ikke jord, som kapital. Hvert år går ca. en prosent av jordbrukerne Fur over til å bli nomader, og blir med denne forandring av ervervsform Baggara. Man kan si at det er en parallell mellom bosted i Innbygdkonteksten og ervervsform i Darfurkonteksten mht. symbolbetydning (hadde Lillian og mannen begynt med jordbruk ville forøvrig denne forsterkes radikalt).

Parallellen henspeiler imidlertid først og fremst på identitetsopplevelse etter skiftet. Fur-folket som har blitt nomader oppfatter etter hvert seg selv som Baggara, mens opprinnelige Baggara har en egen kategori-betegnelse for disse som betyr 'Baggara som har vært Fur'. Lillian betrakter seg selv som innbygding, men i bygdefolks øyne er hun i 'beste' fall 'innbygding som har vært militær'.

7.5 Militære som 'søker ut'

'Enten/eller-fenomenet' preger også de militære bosatt i forsvarsboliger som søker kontakt og tilhørighet med bygda. De fleste her er par hvor kvinnene er lærere, og som gjennom sitt arbeid har fått kontakt med bygdemiljøet. Disse søker lite kontakt i boligfeltet, og omgås stort sett hverandre og bygdefolk. I bygdekontekster gir også disse eksplisitt uttrykk for en negativ holdning til forsvarsmiljøet, noe som, som nevnt, er svært uvanlig blant bygdefolk selv. Kvinnene her har et komplisert forhold til sin status som militær/befalsfrue, men bærer denne med seg i alle sammenhenger. Naboen min uttrykte det slik: "Jeg har jo ikke valgt Petters jobb, men uansett hvem jeg møter kommer det raskt fram at vi er militære. Jeg må på en måte bevise at jeg er en person i meg selv." Mennene her identifiserer seg fullt ut med sin status som offiser, men har ofte en noe alternativ rolleutforming. Dette gjelder spesielt i forholdet til sivilansatte i leiren.

Når Lise, befalsfrue som 'søker ut', går på butikken, vil hun ofte kunne oppleve situasjoner lik den følgende.

Mens Lise rusler rundt med handlevognen og stopper for å ta en vare, ser hun to kjente langs samme reol. Den ene er nabo i boligfeltet og den andre kormedlem fra bygda. Disse to kjenner ikke hverandre. Småprat på butikken er et forventet fenomen i begge miljø, så Lises første valgsituasjon blir ikke om, men hvem hun skal prate med. Hun velger å nikke et kort "hei" til sin nabo, og går smilende inn i konversasjon med Erna som synger i koret. Neste, mer ubevisste, valg blir å få definert den sosiale situasjon i retning av at det er hennes status som kormedlem som skal gjøres relevant. Hun lykkes i dette ved å spørre Erna om hvilke sanger de øvde på øvingen i går, som Lise ikke var på. Erna svarer og statussettet kormedlem - kormedlem er opprettet/gjort relevant. Så spør Erna Lise om hun skal være med på Dølaturen til byen neste helg. Dette er et kritisk spørsmål for Lise, da det skal være julebord i leiren samme helg. Lise sier det er det hun helst vil, men at hun føler hun må være med på julebordet i leiren. Hun sier også: "Jeg har mest lyst til å droppe hele julebordet." Situasjonen har plutselig endret seg til at det er Lises status som befalsfrue som gjøres relevant. Samtalen går mot sin slutt. Erna sier: "Javel. Je får vel finne melken, je." Hun triller vekk, med avsluttende replikk: "Det bli' no my' artigar i byen, da."

Lise lyktes til å begynne med å kommunisere sin status som kormedlem og derigjennom sin tilhørighet til bygda. I neste fase av samtalen ser vi Lises forsøk på å tviholde på denne definisjonen av situasjonen. Når hennes status som befalsfrue bringes inn, underkommuniserer hun denne ved å markere avstand til julebordet og uttrykke at hun egentlig heller ville være med til byen. Valget mellom julebord og dølatur har fått symbolbetydning, og dreier seg i aktørenes bevissthet om et valg mellom bygda og forsvarsmiljøet.

Dersom Lises nabo også hadde valgt å stoppe for å få seg en prat, hadde Lises situasjon blitt enda vanskeligere. Hun måtte da forholde seg til både bygdevirkeligheten og forsvarsvirkeligheten på en og samme tid, og rollekonflikten ville vært uunngåelig. Det er likevel sannsynlig at hun ville valgt å underkommunisere sin befalsfruestatus, til tross for at hun overfor sin nabo i en annen kontekst ville kunne uttrykke seg positivt om julebordet.

7.6 Feltarbeideren som avviker

Det er liten tvil om at jeg selv som feltarbeider fremstår som en slags 'premieavviker', eller snarere; profesjonell avviker (jfr. Agar (1980) om "the professional stranger") i Innbygd-konteksten. Jeg har utfra mitt formål måttet søke å ha 'en fot i begge leire'. De dilemmaer og rollekonflikter dette har medført, må i datasammenheng sees som viktig informasjon. Min opplevelse av å ha fått aksept i begge miljø, bryter på mange måter med noen av mine egne teorier samtidig som det bekrefter andre.

At jeg opplever å faktisk ha kunnet delta relativt 'intens' både i bygdemiljøet og forsvarsmiljøet samtidig, kan umiddelbart synes å svekke min framstilling av den klare todelingen og kategoritilhørighet som imperativ status. Det er imidlertid nettopp ved å ha gjort dette at jeg har opplevd rollekonflikter, vanskelige valgsituasjoner og at folk i enkelte kontekster ikke har visst hvordan de skulle forholde seg til meg. Dette styrker mine teorier.

Et eksempel på en typisk situasjon med tilhørende rollekonflikt er når jeg møter musikerne i dansebandet fra leikarringmiljøet på fest i leiren.

Jeg har på meg en pen selskapskjole, som jeg aldri ville hatt på meg på en bygdafest. Mannen min er kledd i gallauniform med distinksjoner. Når vi går for å hente kaffe og cognac i baren, møter vi musikerne fra 'Fiss og Diss' som pleier både å spille og danse i leikarringen, hvor vi har vært med et år. Jeg merker at jeg har mest lyst til å snu, men har allerede blitt sett. Samtalen gjennom 'muren' som oppstår dreier seg på mitt initiativ om det 'oppstasede' ved julebordet med en iboende, men håpløs, under-

kommunikasjon av befalsfruestatusen fra min side. Samtalen blir ikke langvarig, og jeg står igjen med en følelse av å ha blitt 'avslørt'.

Det var her to verdener som møttes, og jeg følte jeg stod midt mellom dem, samtidig som jeg så hvilken klar del av forsvarsmiljøet jeg representerte i musikernes øyne. Dette til tross for at jeg kjente flere av disse godt fra ulike bygdekontekster.

Til tross for opplevelser av denne typen, vil jeg si at det generelt sett har vært lite 'traumatisk' å delta i forsvars- og bygdemiljøet parallelt. Årsaken til dette synes å være sammensatt. At arenaene for samhandling i stor grad er atskilte må sees som den viktigste grunnen. Personene i den ene gruppen vil som oftest ikke ha kunnskap om hva man deltar på i den andre gruppen. Dette har imidlertid ofte gitt meg en følelse av å drive et slags 'dobbeltspill'. Over- og underkommunikasjon av den ene og/eller den andre status er her en viktig strategi. For min del har dette spesielt implisert en underkommunikasjon av min befalsfruestatus i bygdemiljøet. Dette har i praksis f.eks. betydd at jeg har bagatellisert og henvist til arbeidet med hovedoppgaven, dersom noen fra bygda har hatt kunnskap om at jeg har deltatt på f.eks. Dameklubben.

Jeg har i forhold til bygda i stor grad gått inn i en slags 'lærlingerolle' (jfr. Wadel 1990) . I tillegg til at lærlingerollen har fungert som en generell innfallsvinkel til bygda, har den blitt praktisert helt konkret i sammenhenger som lefsebaking med koret eller dansing i leikarringen. Ulempen ved lærlingerollen er bl.a. at man mot slutten av et langt feltarbeid kan bli ansett som 'ferdig utlært', og da ikke har noen annen rolle å gå inn i. Jeg har i løpet av den siste tiden jeg har oppholdt meg i Innbygd mer og mer hatt en følelse av å ha gått inn i 'rollen' som 'meg selv', og med det også spilt ut 'forskerrollen' i større grad enn tidligere.

7.7 Kvinnene som forvaltere av 'det sosiale'?

Det synes i stor grad som om kvinnene, i begge miljø, er de mest sentrale som forhandlere og formidlere m.h.t. 'familiens identitet'. Det er ikke tilfeldig at alle

eksemplene ovenfor handler om kvinner. Som kvinne selv har jeg 'naturlig' hatt mest kontakt med kvinnene, og i avvikersammenheng er kvinnene de mest interessante.

Menn opplever også rollekonflikter, men er tilsynelatende i en mindre utsatt posisjon. Ingen av de menn jeg har snakket med gir uttrykk for at de har et tilnærmelsesvis like problematisk forhold til kategoritilhørighet som kvinnene. Når jeg har snakket med f.eks. bygdefolk om avvikere, er det også kvinnene disse har trukket fram. Et befall som er gift med en jente fra bygda, synes ikke å få svekket sin posisjon i forsvarsmiljøet til tross for deltagelse i bygdemiljøet. Blant de militære som søker ut, er mennene ofte en slags 'gratispassasjerer', som oppnår aksept på bygda gjennom kvinnenens deltagelse uten å få svekket sin identitet som militær. I tilfellet Lillian og Per, blir det ikke møtt med de samme sanksjoner fra bygda at han går på fest i leiren som om hun hadde gjort det. Det er kvinnene som plasserer familien i det/de sosiale nettverk og inngår som aktive deltagere i samhandlingssituasjoner der kategoritilhørighet blir aktualisert.

Kvinner som forvaltere av 'det sosiale' er et vanlig fenomen i vår kultur. At kvinner er sentrale i f.eks. vedlikehold av felles vennskap i et parforhold og i stor grad har ansvar for å opprettholde andre sosiale relasjoner (f.eks. ved gavekjøp til slektninger, den daglige småprat osv.) kan ha en viss parallell til situasjonen her. Andre eksempler finner vi i boken "Myk start-hard landing" (Rudie(ed) 1984). Her beskrives kvinner bl.a. som 'rituelle forhandlere' (Rudie 1984), noe som henspiller på at kvinner har ansvaret for å vedlikeholde de nære sosiale nettverk. At dette også kan være et krysskulturelt fenomen kan bl.a. det Wallman har skrevet om kvinner som 'kin-keepers' gi oss en indikasjon på (Wallman 1984). Argumentasjonen her har Battersea, London som sitt empiriske utgangspunkt og går, mht. "kin-keepers"-fenomenet, i korthet ut på at det i hovedsak er kvinner som er eksplisitt opptatt av og fungerer som vedlikeholdere av slektskapsnettverk.

I Innbygdkonteksten synes imidlertid 'kjønnsrollemønsteret' generelt å kunne være en forklaringsfaktor i tillegg til kvinnenens strukturelle posisjon i fht.

militærmiljøet. Mannens status som militær kan det overhodet ikke stilles spørsmålstegn ved, utfra yrkestilhørighet. Selv om kategoritilhørigheten for kvinnenens del synes å være tilnærmet like 'låst', må de arbeide mer med de symbolske uttrykkene for sin tilhørighet.

Følgende historie tydeliggjør i svært konkret forstand i alle fall en kvinnes rolle som 'identitetsforhandler'.

Mona og Erik (militære) har bodd i Innbygd et drøyt år. Mona har arbeidet som lærer hele tiden, og har klart bygda som sin referansegruppe. Erik søker også mot bygda i betraktelig større grad enn andre offiserer. At de begge har begynt i leikarringen er ett eksempel på det.

Det er på årets 'nissefest' som arrangeres sammen med den andre leikarringen i kommunen de blir spurt om hva som har brakt dem til kommunen. Mona er rask til å svare at hun er lærer, og prøver å endre samtaleemnet til å dreie seg om læreryrket. Samtalepartnere spør likevel etter en stund Erik direkte hva han driver med. Han forteller at han er tilknyttet forsvaret, og før noen får en sjanse til å si noe mer understreker Mona at "...han er ikke noen vanlig militær, altså. Han har bare benyttet forsvarets kvote på en sivil høyskole. Han kommer sikkert til å slutte når han er ferdig med de fire pliktårene." Konversasjonen blir etter dette avrundet ganske raskt.

Vi ser her et eksempel på at det er kvinnen som underkommuniserer mannens status som offiser. At det hun sier i og for seg er riktig, svekker ikke det interessante i at hun sier det i denne sammenhengen. Hun forsøker med det å vedlikeholde definisjonen av situasjonen til å være dansere som møtes, og insisterer på at deres status som militære ikke skal gjøres relevant.

Avviker-kvinnene prøver å ivareta både sin egen og mannens identitet. Dette kan altså, slik jeg ser det, forklares både utfra kjønnsroller generelt og kvinners

plassering i det sosiale nettverk i Innbygd spesielt. Kvinnene blir koblet til sine menn, samtidig som det jo er helt klart at det for forsvarsmiljøets del er mennene som konkret sett er militære. Det er utfra dette dilemmaet avvikerkvinnene handler.

Kjønnsrolleperspektivet blir styrket utfra det ene eksemplet hvor en kvinnelig offiser bor sammen med en mann fra bygda (i det militære boligfeltet). Utfra et 'kjønnsnøytralt' perspektiv skulle det forventes at han ville oppleve dette som problematisk (jfr. de inngiftede bygdekvinnene). Han spøker riktignok med at han bor i 'boligfeltet' (uttrykk for ambivalens) og har generelt liten lyst til å gå på fester i leiren. Men det er også her først og fremst kvinnen (befalet) som opplever å måtte forholde seg til dobbelttilknytningen både i forhold til å oppnå aksept på bygda og i forsvarsmiljøet.

7.8 'Både/og' og/eller 'enten/eller'?

Jeg har her villet vise at avvikerne til stadighet vil kunne oppleve rollekonflikter utfra sin dobbelttilknytning. Dette kan gjelde både i sosiale samhandlings-situasjoner innen primærgruppen og i møter mellom primærgruppene. Forhandlinger om situasjonsdefinering vil stå sentralt i disse møtene, og hvilke statuser som gjøres relevante gjennom ulike strategier for selvpresentasjon blir viktig for aktørene.

Slik jeg ser det, har avvikerne både en 'både/og'-tilknytning og en 'enten/eller'-tilknytning. Det synes som om de fleste generelt søker sin hovedtilhørighet i ett av miljøene (enten/eller), mens de likevel må forholde seg til sin primærtilknytning (tilskrevet status). Det typiske er at menn lettere enn kvinner forholder seg til sin 'både/og'-rolle, mens kvinnene generelt streber mot en enten/eller-tilknytning. Jeg er vel selv det eneste klare eksemplet på en kvinne som har tilstrebet en både/og-tilknytning (+ delvis Anne nevnt tidlig i kapitlet).

En forutsetning for en vellykket både/og-tilpasning er at arenaene for samhandling er atskilte. Når Lise møter et kormedlem og en nabo i boligfeltet langs samme reol på butikken er det ingen lett situasjon for henne. 'Avoidance' eller ikke-kontakt er en løsning på de potensielle rollekonfliktene. Dette skriver

jeg mer om i neste kapitel. At arenaene for samhandling faktisk i stor grad er atskilte kommer fram i kapitel 9.

Det er nettopp utfra sin faktiske mellomposisjon avvikerne foretar sine ulike valg i en gitt kontekst. Det er interessant å merke seg hvordan kategoriene 'militær' og 'bygdefolk' manifesterer seg som et motsatt begrepspar i begge grupperes bevissthet. Underkommunikasjon av den ene tilhørighet impliserer 'automatisk' en overkommunikasjon av den andre tilhørighet i en bestemt samhandlingssituasjon. Satt på spissen minner det hele om et slags 'vektskål'-prinsipp. Hvis man kommuniserer at man er 'mye militær' har man i prinsippet samtidig kommunisert at man er 'lite bygdefolk' og omvendt. Cohens (1985) vektlegging av identitet utfra kontrast med fokusering på grenser, ser ut til å bli styrket i mitt materiale.

* * *

7.9 Avvikerne bekrefter todelingen

At samfunn med en klar todeling har en tendens til tredeling er et alminnelig sosialt fenomen. Alt 'søker' sin syntese. Avvikerne er et eksempel på nettopp dette.

Noen vil kanskje hevde at det at det finnes personer som bryter med todelingen svekker ideen om to moieties. Jeg vil si at det er det motsatte som er tilfelle. Det er nettopp gjennom avvikerne at todelingen bekreftes. Goffman fremhever at for å studere reglene i et samfunn, må man ta utgangspunkt i det som er galt eller bryter (Goffman 1959). Det er nettopp ved å se at uskrevne regler blir brutt, man kan påvise at reglene faktisk finnes. I Innbygdtilfellet er det forøvrig snakk om svært uskrevne regler, som aktørene selv i liten grad vil være bevisst på at faktisk eksisterer.

Hypotese B nevnt i kapitel 1 som lyder: "Det foregår en dikotomiseringsprosess mellom gruppene, og tilsynelatende 'likegyldige' fenomen og hendelser får symbolverdi.", blir styrket gjennom avvikernes situasjon. Selve kjennetegnet på avvikerne er jo nettopp at dikotomiseringen er noe de må ha et forhold til, noe som bekrefter at dette er et reelt sosialt fenomen. Påstanden om todeling

styrkes mao. når man, som her, kan vise til et dilemma for personer/situasjoner som ikke passer inn.

Som vi har sett i dette kapitlet medfører dikotomiseringen 'krav' på at "tilsynelatende 'likegyldige' fenomen og hendelser får symbolverdi". Symbolene fungerer i denne sammenheng i første rekke som det Grønhaug (1975) kaller metonymer. Enkeltuttrykket/hendelsen står for helheten. "Velger du julebordet fremfor dølaturen er du ikke en av oss og det skaper forventninger om hvordan du vil handle i andre situasjoner også." kunne kanskje vært en ubevisst tankerekke hos Erna som snakket med Lise på butikken. Hva man gjør og ikke gjør sier noe om hvem man er og ikke er.

Avvikerne tydeliggjør m.a.o. at kategoriene er relevante i dagliglivet, noe vi skal se flere eksempler på i neste del. Jeg vil til slutt nok en gang presisere at de samme sosiale mekanismene i ulik grad virker på alle i Innbygd-samfunnet, men disse manifesterer seg som mer eksplisitte utfra de jeg har valgt å kalle avvikerne sin situasjon/posisjon.

DEL 3

MØTER OG GRENSER

KAPITEL 8 "DET HAR ALDRI VØRE NÅN PÅ DØRA." OM IKKE-KONTAKT

8.1 Innledning

I denne delen står møter og grenser i fokus, og jeg vil forsøke å vise hvordan todelingen manifesterer seg i dagliglivet. I dette kapitlet kommer jeg nærmere inn på fenomenet 'ikke-kontakt'. Jeg vil her beskrive på hvilke måter ikke-kontakt som fenomen kommer fram i dagliglivet. I neste kapitel, om aktiviteter, søker jeg å kartlegge arenaer for samhandling, og ser bl.a. på hvordan strukturelle forhold påvirker sosial organisasjon. Jeg vil her også beskrive i hvilke situasjoner bygdefolk og militære faktisk møtes og, like viktig, ikke møtes. Hva kommuniseres i møtene og hvor går 'grensene'? Til slutt kommer et kapitel om konflikt. Det sentrale her er å få fram hvordan kategoritilhørighet strukturerer samhandling i en konflikt-situasjon.

Man skulle anta at det er analyse av konkrete samhandlingssituasjoner som gir mest innblikk i det relasjonelle mellom de to gruppene. I Innbygd er imidlertid det jeg kaller ikke-kontakt og 'avoidance' det mest framtrædende. Utsagn og hendelser som henspeiler på dette blir følgelig like viktig for å forstå det sosiale samspill som sosiale situasjoner der aktørene fysisk møtes. Jeg vil mao. si at forståelse av opplevelse av ikke-kontakt er viktig i seg selv og som en forståelsesramme for hva som faktisk skjer i kontaktsituasjoner.

Radcliffe-Brown (1968 i Saugestad 1982) påpeker at sosial avstand vil være fremtrædende når de sosiale relasjoner synes ambivalente. I Goffman's perspektiv (1959) vil aktørene strategisk "seek to avoid an object (person) out of deference, or for reasons of self-protection" (Saugestad 1982:145). Saugestad vektlegger i sin kontekst avoidance i den betydning at aktørene unngår "any reference to the conflict" (s. 145).

I min sammenheng vil jeg forstå avoidance både som:

- 1) at det faktisk er liten grad av kontakt (sosial avstand) mellom gruppene

- 2) et uttrykk for ambivalens i forholdet og som
- 3) en strategi aktørene benytter seg av i dagliglivet for å unngå rollekonflikter og nedtone/minimalisere potensielle konflikter.

Begrepet har mao. her både et 'fenomenologisk' og et strategisk aspekt, og betyr noe mer enn det jeg legger i begrepet 'ikke-kontakt' som først og fremst henviser til at det empirisk er liten grad av kontakt. 'Joking relationship' kan sees som ett uttrykk for avoidance (relatert til pkt. 2 og 3 ovenfor). I dette ligger det at aktørene søker å nedtone konflikten i ambivalente relasjoner gjennom humor og spøk (jfr. Grønhaug 1971:28).

8.1 Hildas historie

Jeg skal hjem til Hilda for å levere en kake til korets kakelotteri. Hilda er 70 år, og har vært med i koret siden oppstart. Hun bor på Plassen, og huset ligger et par hundre meter fra leiren med en skytebane som nærmeste nabo. Det har tydelig vært gårdsdrift her tidligere. Fjøset står fremdeles.

Det er ingen ringeklokke ved inngangsdøren, så jeg banker på og går inn i gangen som er vanlig blant bygdefolk. Hilda venter meg, og spør om jeg vil ha en kaffekopp. Hun dekker på med duk på salongbordet i stuen. Tilfeldige kaffebesøk pleier tydeligvis å foregå ved kjøkkenbordet, for mens hun setter fram lefsene, kommenterer hun følgende; "Vi kan jo sitte her inne,vi." Det er tydelig at besøk av en militær (eller 'fremmede' generelt?) ikke er en daglig hendelse, kormedlem eller ikke.

Stuen har åkler og malerier med naturmotiv på veggene. På småbord og et skatoll står det mange familiebilder framme, i tillegg til små troll som det viser seg at en annen kvinne fra bygda lager. I et hjørne står en gammel 'bestefarsklokke' og tikker. Gulvet er dekket av filleryer.

Etter litt småprat om vær, helse og kor, kommer vi inn på hva jeg driver med. Jeg spør henne om hvordan bygdefolket reagerte på etableringen av leiren på 50-tallet. Hilda svarer:

"Nei, reagerte og reagerte. Vi hadde no ikkje så my vi sku ha sagt okke som. Men det va jo rart at det kom så mykje fremmendfolk tel bygda. Jenten va ungdomma på den tia, og je va skeptisk tel alle soldatan. Je huser at det vart ei ordning med at alle jenten vart fulgt hem av vaktstyrken klokka elleve når de hadde vøre nere på Plassen på kveldan. Så det va jenten som fikk kontakt med de militære. Også han Lars, da. Han fikk arbeid i leiren, det lonte seg ber enn å ha krøttera, så han møtte jo folk på jobb. Men de vart ikkje så godt kjent. Det va no mer forskjell på folk før i tia."

"Hvordan vil du beskrive forholdet mellom bygdafolket og de militære?", spør jeg videre. "Nei, sjøl om vi bor så nære leiren, har vi ikkje plagdes nokka særlig med dem. Det har aldri vøre nån på døra, je syns det e et godt forhold."

Hilda forteller mer om tiden rundt etableringen, hvem sin jord som ble kjøpt opp, hvordan alt var før og hvilke butikker som kom når på Plassen. Innimellom dukker det opp små hendelser som hun kan tidfeste utfra hvem som var plasskommandant på et gitt tidspunkt. Hun synes ikke hun kan peke på så mange forskjeller mellom tidligere og i dag, bortsett fra mht. at antallet militære har økt, at de er yngre enn før og at noen militære, "sånn som du", har blitt med på bygdeaktiviteter. Avslutningsvis leverer jeg kaken, og takker for kaffen. "Det va no trivelig med en prat. Je håpe ikkje je har fornærma deg på nokka vis." sier Hilda til slutt.

Jeg fortolker Hildas uventede avsluttende kommentar til at samtale om sivil-militære relasjoner er et uvanlig fenomen, spesielt med en som tilhører kategorien 'militær', og at det å prate om disse tingene i seg selv er nærmest

tabubelagt. En underliggende holdning om ikke å skulle uttale seg negativt om forsvarsmiljøet ligger nok også implisitt i utsagnet. Dette inntrykket forsterkes gjennom andre samtaler i andre kontekster.

Hilda beskriver forholdet mellom bygda og forsvaret som godt, og 'begrunner' dette med at det aldri har kommet noen militære hjem til henne og banket på. Dette synes jeg er et godt bilde på en hovedtendens ved forholdet generelt. Det er lite kontakt mellom miljøene, og en forestilling om naturlighet mht. dette avspeiles i mange virkelighetsbeskrivelser. Spissformulert er ikke noe forhold lik et godt forhold. Handlingssfærene kan utfra dette perspektivet sees som atskilte.

I sammenheng med dette vil jeg nevne beboerne i to husrekker som ligger på hver sin side av hovedveien. Det er en avstand på omkring 8 meter mellom husene. Et forfallent lavt stålgjerde står på forsvarets side. Den ene husrekken består av forsvarets tomannsboliger (4 stk.), mens det på den andre siden av veien ligger lokale eneboliger (5 stk.). Det er stor grad av kontakt mellom beboerne innen husrekkene internt, både i betydningen 'kaffebesøk' og småprat på gaten. Mellom husrekkene er det imidlertid så godt som ingen kontakt.

Jens, befall som har bodd ett år i Innbygd, sier følgende om dette: "Jeg vet godt hvem som bor der, altså, av utseende. Vi kan jo se rett inn i kjøkkenet deres fra stuevinduet. Men vi hilser ikke på hverandre, nei. Det ville være kunstig." En kvinne fra 'den andre siden' ser det sånn: "Je syns det flytte folk ut og inn der over støtt. Når je har blidd vant tel å sjå en familie, kjem det raskt en ny." Hun vet hvem som til enhver tid bor i huset nærmest eget hus, hvor mange barn de har osv. På spørsmål om hun hilser på disse hvis hun treffer de på butikken eller de er ute i hagen samtidig, svarer hun: "Nei. Vi kjenne jo ikkje kverandre. Men for nokre år sia bodde der ei som var lærar mens ungan gikk på skolen. Ho helste je jo på. Ellers e det ikkje naturlig." Nå bor det også en lærer (og avviker) vis avis, men utfra sin nåværende livssituasjon

vet altså ikke kvinnen dette. Denne læreren uttrykker bl.a. følgende om forholdet til naboene over veien: "Det gjerdet kunne godt vært 2 meter høyt, eller kanskje det heller skulle vært en mur der. Vi lever rett og slett i to forskjellige verdener. Og jeg tenker tross alt på at det bor folk der, og syns det kunne vært hyggelig å kjenne de. Men det er på en måte bare ikke aktuelt."

Her har vi et eksempel på at fysisk nærhet ikke nødvendigvis genererer sosial nærhet. Kategoriene er like gjensidig utelukkende til tross for at man ser hverandre daglig. Dette har, slik jeg ser det, å gjøre med både symboldimensjonen ved todelingen i seg selv og mer praktisk sett at aktørene ikke har noe å organisere fellesskap omkring.

Hildas historie, naboforholdene over veien og for såvidt resten av empirien jeg vil komme med i dette kapitlet, sier noe om det jeg med Marianne Gullestad vil kalle symbolske 'gjerder' Hun skriver i artikkelen (Gullestad 1986:52) at

"Opposition, difference and distinction establish personhood and identity, the 'I' in relation to 'the other' and the 'we' in relation to 'they'. Some kinds of discontinuity - good fences - are necessary in order to create some kind of continuity - good neighbours."

Dette stemmer godt med Hildas oppfatning av at ingen kontakt er lik et godt forhold. Gjerdene er gode. Mht. de konkrete naboene med det faktisk også konkrete (om enn falleferdige) gjerdet mellom seg synes det symbolske gjerdet også å være solid. Ingen uttrykker seg negativt om hverandre, de har ingenting med hverandre å gjøre og beskriver hverandre som 'gode naboer' (etter at antropologen har gjort dem oppmerksom på at de faktisk er naboer.). Gode gjerder skaper gode naboer, og gode gjerder skiller 'vi' fra 'dem'.

Et eksempel på en situasjon der 'gjerdene' kan antas å ikke fungere like godt er forsvarets øvingsvirksomhet. Det er først og fremst denne siden av forsvarets aktiviteter som blir viet oppmerksomhet i media, og som antas å

skape konflikter mellom Forsvaret og sivilbefolkningen. Under storøvelser er avisene ofte fylt med leserinnlegg om ødeleggelse av natur, skyting om natten nær hus og ugunstig påvirkning på barna. Enkelte av disse kan være til dels krast formulert.

Det kan imidlertid synes som om dette ikke oppleves som noe stort problem i Innbygd. Folk flest uttrykker at de har blitt vant med virksomheten, og få reagerer negativt på f.eks. militære kjøretøy. En av de få reaksjonene jeg har hørt, kommer fra en lærer i forbindelse med at en temauke på skolen om fred faller sammen med en større øvelse. Han sier: "Det e'kkje så lett å snakke fred når panservognan dunderer utafør og helikopteran passerer rett over hau på oss.". Under øvelser møter man militære på butikken med kamuflasjemaling i ansiktet og kledd i 'full gru' (soldatutrustning). Folk utenfra ville reagere på dette, men i Innbygd synes slike ting å ha blitt en del av hverdagen. Hilda sier om bl.a. dette at: "Dem gjør jo bærre jobben sin, sånn som alle ainner.".

Det kan skrives mye om øvelser både utfra skadevirkninger på omgivelsene og som kulturell ytringsform. Det mest interessante her er imidlertid at det i svært liten grad kommer negative reaksjoner til uttrykk lokalt. Dette kan selvsagt ha sammenheng med at de fleste øvelser av stort omfang legges andre steder i kommunen/fylket, men det er også sannsynlig at bygdas manglende reaksjoner er nok et uttrykk for avoidance, her spesielt i betydningen nedtoning av potensiell konflikt. De symbolske gjerdene synes også å fungere i en øvelseskontekst.

Hilda har en historie å fortelle. Hun kjenner utviklingen i Innbygd over tid, og har sitt eget perspektiv på og fortolkning av hva som har hendt. Hun har opplevd hele tidsperioden fra forsvaret etablerte seg til i dag som voksen. Hilda og de fleste av hennes sambygdinger står i så måte og mht. livsløp generelt i skarp kontrast til de militære i Innbygd. Eva, 26 år og befalsfrue, blir nærmest som 'historieløs' å regne i Innbygdkonteksten.

8.2 Eva i badstuen

Jeg snakker med Eva for første gang i idrettsanlegget som ligger på Plassen. Dette er et samarbeidsprosjekt mellom forsvaret og kommunen. Det er lørdag ettermiddag, og da er svømmehallen åpen kun for personer tilknyttet forsvaret. Dette er i hovedsak ment som et velferdstilbud til soldatene, men det benyttes i stor grad også av befalsfamilier. Det er færre folk i bassenget nå enn når det er folkebadning, og tilbudet er gratis. Dette er blant de grunner som oppgis blant befalsfamiliene for at de foretrekker å svømme om lørdagene fremfor å gå på folkebadningen. Det er ingen form for kontroll av at man har den rette forsvarstilhørighet når man skal svømme om lørdagene, og de fleste av bygdefolket bosatt på Plassen vet om ordningen. Jeg har likevel aldri sett at noen fra bygda har badet om lørdagene, heller ikke blant de sivilansatte i leiren som formelt sett faktisk har adgang.

Eva og jeg kommer i snakk når vi sitter, som de eneste, i badstuen etter svømmeturen. Innledningsvis kommer det, som vanlig er i førstegangssamtaler mellom befalsfruer, fram hvilken jobb mennene våre har, hvor i boligfeltet vi bor osv. Eva har bodd et drøyt halvår på Plassen, og det er den andre beordringen hun er med på. Hun kommer fra Oslo, og møtte mannen sin mens han gikk på krigsskolen der. Etter to år i Trondheim, flyttet de til Innbygd, eller Plassen, som de fleste militære sier.

Eva gir uttrykk for at hun trives ganske bra "her oppe", men at hun synes det er kaldt, langt til nærmeste by og at det er for langt unna familien sørpå. Hun håper de skal flytte etter to år. Hun forteller at hun har blitt kjent med ganske mange, spesielt nå de siste månedene etter at hun begynte å gå i Dameklubben. De fleste har små barn som hun selv, og de treffes ofte på dagtid. Det faller ikke naturlig i situasjonen å spørre om hvilken utdanning/yrkestilhørighet Eva har, og hennes spørsmål til meg dreier seg også om mann, flytting og om jeg har barn. Jeg spør Eva om

hun har blitt kjent med noen fra bygda enda? Dette bryter tydeligvis også med hva som forventes i situasjonen, og hun sier "hva mener du?". Jeg presiserer spørsmålet, og hun sier: "Fra bygda? Hvem tenker du på?" Jeg nevner koret og leikarringen som steder jeg har blitt kjent med bygdefolk, og trekker fram de som jobber på posten og på butikken som eksempel på lokalbefolkning. Eva ser undrende ut, og sier: "Jeg har aldri tenkt på at de bor her fast, men de er jo sivile, så da gjør de vel det, ja. Men, hvor bor de, da? Jeg vet i alle fall ikke hvor de sivile bor hen, bortsett fra han som har bensinstasjonen, kanskje. Han bor vel i det hvite huset ved siden av?" Jeg forteller om boligfeltet på Lia, lokale boliger på Plassen og om bosettingen i dalene. Eva virker ikke særlig interessert, og samtalen får et opphold. Så spør hun meg om jeg skal på familietreffet (i leiren) etterpå. Det skal jeg ikke. Vi går og dusjer.

Eva har lite kunnskap om og få erfaringer i forhold til bygdemiljøet, og representerer med dette det typiske for militære som har oppholdt seg kort tid i Innbygd. Jeg hadde forøvrig også selv et lignende perspektiv på bygda den første tiden i Innbygd. Synet på bygda vil for alle endre seg i løpet av Innbygd-oppholdet, men impliserer ikke nødvendigvis større grad av kontakt med bygdemiljøet.

At graden av kontakt ikke nødvendigvis øker med tiden, er følgende historie et eksempel på. Det er Vigdis, bosatt på Lia og medeier av bensinstasjonen der, som forteller. Rammen rundt er et avtalt 'uformelt intervju'/kaffebesøk hjemme hos henne.

"Ska' je vær' ærlig, så tru je kanskje ikkje at dem (de militære) e nokka særlig interessert i å bli kjent med oss. Men je tru'kkje dem e negativ tel oss heller, mer likegyldig. Det va et befall her (på bensinstasjonen) førr ei stund sia. Han va tom førr bensin, og kom me bensinkanna. Vi kom i prat, og han fortalte det va første gong han va her på Lia. Det va en trivelig kar og je tenkte han

nettopp va flytta hit. Så je spurte han om det, og han svara dem hadde bodd her i to år og va på tur tel å flytte igjen tel sommarn! Je må sei je vart førspelt."

8.3 Atskilte sfærer?

Militære på Lia er et sjeldent syn, bortsett fra når det er kontroll av barn på helsestasjonen. De gangene jeg har gjort innkjøp på samvirkelaget på Lia, har det ofte blitt kommentert av en av de ansatte jeg kjenner der. Gjerne spøkefullt som "Ja, du kjem hit når du gjør storinnkjøp?", eller "Ha dem ikkje melk der nere (på samvirkelaget på Plassen) i dag?". Brudd med det forventede blir lagt merke til.

En jevngammel kvinne fra bygda sa følgende til meg et års tid etter at vi var blitt kjent: "Je visste nok om deg lenge før du visste kem je va. Je huser du brukte å sykle fra Plassen til Isvatnet (på Lia) på forsommeren. Det e'kkje vanlig, og du vart sedd av fleire enn meg".

Bygdefolk i det militære boligfeltet på Plassen er også et uvanlig syn. I løpet av mine år med arbeidsrom vendt mot lekeplassen, som er den eneste på Plassen, har jeg observert en bygdekvinne med sitt lille barn der (hun er forøvrig en av Plassen-klanen). De eldre 'bygdebarna' er fra tid til annen i forsvarrets boligfelt sammen med 'militære' klassekamerater. Men foreldre fra bygda med småbarn er altså et svært sjeldent syn. Dette gjelder også eldre bygdefolk. De vil snarere legge turen rundt boligfeltet fremfor å gå gjennom det selv om det siste ville være raskest.

På spørsmål om hvorfor han aldri var i boligfeltet, svarte en mann at "det e'kkje naturlig. Je har ingenting der å gjøre.". Internt i forsvarsmiljøet blir forøvrig også nye, 'fremmede' personer kommentert. Etter at en eldre mann hadde passert en gruppe med befalsfruer på en småvei i boligfeltet, ble det reist spørsmål om hvem det kunne være. En i gruppen sa da; "Jeg tror det er far til Nina, bestefaren til Truls. De har besøk sørfra nå. Hvis ikke er det vel et Jehovas vitne!" Muligheten for at det kunne være en ganske alminnelig eldre mann fra bygda ble det altså sett helt bort fra.

Når man møter et yngre menneske man ikke har sett før i boligfeltet, taes det for gitt at vedkommende er nyttilflyttet militær. Det føles for mange naturlig å ta kontakt med disse, spesielt hvis de er ute med små barn. Et innledende spørsmål er da ofte: "Hei. Jeg har ikke sett deg før. Har dere nettopp kommet opp?" Dersom dette spørsmålet, mot formodning, skulle bli stilt til en fra bygda, ville det sannsynligvis snarere forsterke en barriere enn å være et utgangspunkt for kontakt.

De aller fleste militære (med i hovedsak avvikere som unntak) har aldri vært i et sivilt hjem. For bygdefolket sin del har en del av de jeg har snakket med vært i en militær bolig en eller flere ganger i løpet av en lang tidsperiode. Men det er generelt ikke noe hyppig fenomen, og det har oftest vært på besøk til sambygdinger gift med befal (avvikere).

I samtalen med Vigdis, nevnt ovenfor, forteller hun om et møte mellom bygdekvinner og befalsfruer etter et 8. mars arrangement. Dette fant sted på en gård, og for de tre befalsfruene var det første gang de var i et sivilt hjem. Tema for samtalen ble etter hvert nettopp forholdet mellom bygda og forsvaret. Vigdis forteller (og ber meg slå av diktafonen når hun nå skal fortelle om en navngitt befalsfrues uttalelser):

"Det va ho Karin Olsbø som prata. Ho sa at det va første gongen ho va heme hos nån frå bygda, og at det i alle fall va tegn på et dårlig forhold. Ho meinte at ho burde ha blidd invitert hem til nån, og at det lissom va vårres skyld. Og det sei ho som berre kunne snakke om grønnsak-og hermetikkpriser og kor lang vinter'n e på 8.mars-møtet! Ho sku' bære visst, tenkte je. Je og mange med meg ha no ikkje vøre i nokka millitært hjem heller. Og leiren e jo også 'forbudt område'. Je vart no bra sint. Men det va no i alle fall fint at vi treftes da, da!"

Bosted har en klar symbolbetydning. Hvor man bor betyr ikke bare noe rent praktisk sett, men sier også noe om hvem man er. Enkelte fra bygda synes å

oppleve det problematisk å besøke noen i de militære boområdene. Symboldimensjonen ved dette blir spissformulert gjennom følgende episode.

Jeg og min samboer, Trond, har vært på fest på det lokale diskotek, Nirvana. Vi har, via et kormedlem, kommet i kontakt med et annet par fra bygda. Når festen er slutt, inviterer vi på nachspiel. Den hyggelige tonen blir ved dette brått brutt. Mannen er positivt innstilt, mens kona, Rita, sier rett ut at hun ikke vil "ned dit". Mannen, kormedlemmet og et annet militært avviker-par blir imidlertid med, og Trond går etter Rita som har tatt fatt på hjemveien med sinte skritt. Etter en stund har Trond fått overtalt Rita til å bli med. Hun kommer inn, men tar ikke av seg kåpen. Hun og Trond blir stående å prate på kjøkkenet. Her uttrykker hun gang på gang at "det e'ikkje det at ikkje dokk e greie folk, det er bære boligfeltet her je ikkje makte."

Begrunnelsene Trond fikk for dette var svært vage. "Hun klarte liksom ikke sette ord på det, men hun var veldig opptatt av at det ikke var oss det var noe i veien med." fortalte Trond da kjøkkensamtalen ble referert etter at 'selskapet' var gått. Rita tok forøvrig aldri av seg kåpen. Det er tydelig at Rita hadde et sannsynligvis uvanlig problematisk forhold til boligfeltet. Episoden forsterker imidlertid inntrykket av boligfeltets symbolbetydning generelt.

Et annet aspekt ved atskilte sfærer og avoidance/ikke-kontakt er at den ene gruppen både har lite kunnskap om, og opplever det som lite relevant, hva den andre gruppen foretar seg.

Jeg vil mao. si at bygdefolket og de militære tilhører hvert sitt 'moral community' (Bailey 1971). Bailey beskriver moralsk fellesskap som "those who are prepared to make moral judgements about one another" (Bailey 1971:7). Han presiserer dette nærmere med begrepet 'rykte' ("reputation") og skriver at "To have a reputation allows one to be a member of a community, even if the reputation is bad." (Bailey 1971). De som er utenfor det moralske fellesskap vil, fremdeles ifølge Bailey, lett bli vurdert på en distansert og instrumentell måte.

Moralske 'dommer' overfor disse blir mindre viktige og individene har en tendens til å bli objektiviserte.

I Innbygd-konteksten prates det generelt sett svært lite om den andre gruppen som gruppe og om enkeltindivider fra disse. Jeg har tidligere påpekt (kap.5 og 7) at bygdefolk vurderer militæres atferd i svært liten grad, og at det i den grad det gjøres, skjer etter andre moralske standarder enn de som virker internt. Dette gjelder også vice versa. I militærmiljøet finnes det også standarder for 'god' og 'dårlig' oppførsel som man vurderes etter og som er grunnlag for 'rykter' og sladder internt. Disse anvendes ikke på bygdefolk. Dette avspeiler seg bl.a. i hva, og spesielt hvem, man 'sladrer' om i de ulike gruppene. Det er lite flyt av informasjon mellom gruppene. Dersom f.eks. en avviker forteller en 'god historie'/sladder fra den ene gruppen til den andre, vil dette kun unntaksvis være en 'god historie'/interessant for de sistnevnte. Dette vet aktørene etter å ubevisst ha lært kulturenes regler og verdier, og er følgelig et lite utbredt fenomen.

En kvinne fra bygda uttrykker noe av essensen mht. ulike moralske fellesskap i Innbygd-sammenheng helt eksplisitt. Vi har snakket sammen noen ganger tidligere, og er nå på fest på det lokale diskotek. Hun ser at jeg er gravid, og kommenterer dette slik: "Så rart at je ikkje visste det! Men vi høre jo aldri nokka sladder frå den sia. Vi bryr oss jo i grunnen ikkje nokka om kverandre på nån måta".

8.5 Dominant virkelighet

Det synes generelt å eksistere to ulike sett av virkelighetsoppfatninger koblet til hver av gruppene i Innbygd. Utfra dette kan samme fenomen tilskrives forskjellig mening. Med virkelighetsoppfatning mener jeg her den rammen aktørene persiperer og fortolker hendelser og fenomener rundt seg i. Menings-tilskrivelse henspiller på hvilken kulturelle mening disse tillegges av aktørene.

At gruppene har ulike virkelighetsoppfatninger må forståes på bakgrunn av at aktørene generelt sett har totalt forskjellige livsopplevelser i forhold til 'livet i Innbygd'. For bygdefolket er bygda hjemstedet med alt det innebærer for den

enkelte. De fleste Innbygdinger er født og oppvokst i Innbygd, og knytter mange opplevelser både til natur og sambygdinger. For de militære blir Innbygd et sted de tilbringer noen få år av sitt liv. De fleste blir kun i liten grad kjent med bygda og bygdefolk, og 'livet i Innbygd' blir for disse i stor grad ensbetydende med forsvarsmiljøet. Dette avspeiler seg også i taksonomier. Som eksempel kan nevnes at innehaveren av det lokale gatekjøkken blant de militære blir kalt for "Smultfingeren". Blant bygdefolk ville denne eller lignende betegnelser være utenkelig. Personen det angår er for disse ens kusine, Johans søster, en tidligere klassekamerat e.l., og ville utfra kjennskap og nærhet bli omtalt ved navn. I en encounter mellom individer fra de to miljø i samtale om gatekjøkkenet, ville ingen kunne bruke sitt emiske begrep og bli forstått. Man kan anta at det i en slik situasjon ville bli henvist til det felles norske, og at personen ville bli omtalt nettopp som 'innehaveren av gatekjøkkenet'. Dette som ett eksempel på et generelt fenomen i Innbygd-konteksten.

Med utgangspunkt i fenomenet ikke-kontakt generelt og det at aktørene kan sies å ha forskjellige virkelighetsoppfatninger spesielt, er det mao. interessant å se hvordan samhandlingen forløper når aktører fra de to gruppene faktisk møtes i 'face to face' interaksjon.

Jeg er bøssebærer i forbindelse med den årlige TV-aksjonen. Dette er for meg en fin anledning til å komme innom et stort antall av bygdas husstander. Ved et lite rødt hus uten ringeklokke banker jeg på og går inn i gangen og roper "hallo". En gammel dame kommer tustlende. Jeg, eller rettere: bøssebæreren, er tydelig ventet, for hun har en femtilapp i hånden. Damen ser overrasket ut når hun ser meg, og spør umiddelbart, vennlig: "Kem e' du?". Før jeg får svart, fortsetter hun: "Du må være en av fruene!" Jeg svarer bekreftende på dette, og damen forteller at hun har vasket i leiren i tjue år før hun gikk av med pensjon for ti år siden. Hun snakker om sitt arbeid i leiren og om hvilke offiserer hun har kjent opp gjennom tidene med en slags stolthet, og jeg får en følelse av at hun med det ønsker å kommunisere at vi har noe

felles. Når jeg etter en stund forsøker å prate om bygda, blir kvinnen usikker og fortsetter å fortelle om sin tid i leiren.

Et annet eksempel på noe lignende, er følgende historie som finner sted på omtrent samme tid:

Jeg er på bygdafest på skytterhuset som eneste militære. Det er kaffeservering. En mann jeg har pratet med noen ganger tidligere står og skjenker i kaffe. Når han skjenker i til meg sier han spøkefullt: "je e' en sånn 'adm.off.', skjønner'u". Han har plukket opp dette uttrykket (som betyr en som sørger for mat o.l. i et kompani) og etablerer en form for fellesskap ved å bruke uttrykket overfor meg. Han ville ikke kunne sagt det samme til en sambygding.

Disse to empiriske eksemplene uttrykker noe jeg mener er tendenser i interaksjon mellom bygdefolk og militære. For det første sier begge eksemplene noe om en ambivalens i forholdet. Kvinnen i det første eksemplet insisterer på å definere situasjonen til at det er statussettet sivilansatt-befalsfrue, og bare det, som gjelder. Noe annet gjør henne usikker. Mannens atferd i det siste eksemplet kan karakteriseres som 'joking relationship'. Med sitt utsagn etablerer han både et slags fellesskap og en grensemarkering (avstand) i forhold til meg som militær på en spøkefull måte.

For det andre uttrykker eksemplene noe om 'hvem sin virkelighet' som er 'gyldig' i møter av denne typen. Det er en klar tendens til at det i interaksjonen refereres til forsvarsvirkeligheten. Samhandlingen foregår mao. generelt på de militæres premisser. Dette har sammenheng med hvem som har mest kunnskap om hvem. Det at bygdefolk vet mer om de militære enn omvendt, gjør at forsvarsvirkeligheten i mange tilfelle vil være det eneste de to gruppene har 'felles'.

Jeg mener det i denne sammenheng er fruktbart og riktig å snakke om en majoritets/minoritets situasjon. I dette ligger det at de militæres definisjon av

virkeligheten generelt synes å være den dominante. (For avvikere som søker aksept på bygda oppleves dette selvsagt annerledes. Her må samhandlingen foregå på bygdas premisser.) Dette forsterkes av strukturelle trekk som gir forsvarsmiljøet et preg av 'eksklusivitet' i forhold til bygda. Det er et generelt fenomen at de som har mest kunnskap kan havne i en minoritetssituasjon. Over- og underordnethet utfra kjønn er et annet eksempel på dette (jfr. Ardener 1975).

* * *

Empirien i dette kapitlet sier noe om det jeg har valgt å kalle ikke-kontakt. Ikke-kontakt henspeler i denne sammenheng på at det faktisk er liten grad av kontakt mellom de to gruppene, at det utfra en ambivalens i forholdet er en tendens til å unngå kontakt og at ambivalensen preger interaksjonen i faktiske kontaktsituasjoner, f.eks. i form av 'joking relationship'. Jeg mener følgelig å ha fått styrket min påstand/ hypotese i kapitel 1 om at: "Dagliglivet er preget av 'avoidance'. I kontaktsituasjoner kan man se tegn på 'joking relationship'".

Relasjonene mellom bygdefolket og de militære kan generelt sies å ha en unipleks karakter. Det er et fåtall av statuser som gjøres relevante i samhandling, i hovedsak bare statusen som 'bygdefolk' eller 'militær'. Gruppene opplever ikke hverandre som hele personer. For de fleste bygdefolk er de fleste militære "bare" militære og vice versa. De færreste (avvikere i begge miljø er her unntak) inngår da også, som jeg har vist, i hyppig samhandling med hverandre.

Slik jeg ser det dannes militære og bygdefolks oppfatninger av hverandre utfra en sammenblanding av erfaringer langs ulike dimensjoner. De militære får utfra sin livssituasjon i hovedsak holdninger til 'PLGF-ansatte' (de sivilansatte i leiren), og til 'kommunen' (vidt definert), og danner seg på dette grunnlag en generalisert oppfatning av 'bygda' og 'de sivile'. For bygdefolket sin del vil ulike dimensjoner ved hvordan de forholder seg til 'forsvaret' generelt, kunne prege oppfatningen av de militære som individer. Jeg tenker her på at bygdefolkets erfaringer i forhold til enkeltindivider fra forsvarsmiljøet, holdning til forsvarets

etablering og virksomhet i bygda, og politisk syn på Forsvaret for den enkelte kan antas å være sammenvevd. Utfra bl.a. disse faktorer dannes det en holdning til og en oppfatning av 'den objektiviserte militære'.

Bygdefolk og militære kan sies å ha stereotype holdninger til hverandre. Stereotypisering er en prosess der folk utvikler standardiserte oppfatninger av hverandre (jfr. Steinlien 1983). I dette ligger det at man oppfatter en annen gruppe som forskjellig fra en selv, uten at man trenger å kjenne til gruppens statusrepertoar. I Innbygdkonteksten vil jeg si at de gjensidige stereotype oppfatningene grenser mot fordommer.

KAPITEL 9 "ER'E NOEN JULETREFEST FOR OSS,DA?"

OM AKTIVITETER

Vi har sett at de to miljø i stor grad må kunne sees som atskilte. Jeg vil her ta for meg i hvilken grad dette kommer til uttrykk i og/eller kan delforklares utfra deltagelse på og organisering av aktiviteter av ulike slag. Med 'aktiviteter' tenker jeg her både på de mer formaliserte, knyttet til ulike samfunnsfunksjoner, de uformelle, men organiserte (lag og foreninger) og ulike typer arrangement. Det viktigste er imidlertid ikke å liste opp så mange aktiviteter som mulig, men å illustrere hvordan todelingen manifesteres gjennom aktiviteter og få fram hva deltagelse på disse uttrykker.

Det dreier seg m.a.o. om arenaer for samhandling (jfr. Bailey 1971). Hvem samhandler om hva, hvor, og hvorfor? Hvilke aktiviteter er segregerte og hvilke er integrerte? Hva begrenser adgangen til de ulike/'hverandres' aktiviteter?

9.1 Parallele tilbud

De militære får dekket flere samfunnsfunksjoner innenfor 'leirgjerdet'. Forsvaret har egen lege, tannlege og prest. Dessuten har de brannstasjon, vannverk, bibliotek, kantine og kinosal. Dette er funksjoner som er etablert for å dekke forsvarets behov, og mange er i utgangspunktet velferdstilbud for soldatene.

Bygda har også disse funksjonene, men alle er ikke lokalisert i Innbygd og noen er ikke godt nok utbygd. I en viss utstrekning fungerer disse samfunnsfunksjonene som en form for bindeledd mellom bygda og forsvaret. Legene tar også sivile vakter mens de er inne til førstegangstjeneste, og det er mulig for sivile å gå til tannlegen i leiren på kveldstid. Dekningen av begge disse tjenester er dårlig på bygda, noe som forøvrig ikke er et uvanlig fenomen i nord-norsk sammenheng. Feltprestene knyttes til den lokale kirken, og har de siste årene f.eks. stått for konfirmantundervisningen i Innbygd. M.h.t. vannverk og brannstasjon er også en del lokale boliger på Plassen knyttet til førstnevnte, mens sistnevnte også fungerer som brannstasjon for bygda, selv om den er drevet av forsvaret.

Vi ser her at 'aktiviteter' på et annet nivå enn individplan gir et bilde av mer 'kontakt' enn ellers. Dette sier imidlertid mer om en form for 'strukturell avhengighet' fra bygdas side enn om det sosiale liv som utspiller seg på disse arenaene. Forsvarsfolk som kundegrnlag for det lokale næringsliv og som skatteyttere til kommunen har også en sammenheng med denne dimensjonen, om enn på nok et annet nivå.

Det sosiale aspekt ved funksjonene bryter imidlertid ikke med todelingsideen. La oss f.eks. se på hvordan Ellen opplevde det å skulle til tannlege i leiren første gang. Hun forteller:

"Je bruke ikkje å gå tel tannlege i leiren. Men denne gongen hadde je så frøktelig tannondt, og det va ingen tannlege her oppe da. Je visste jo at det går an å gå i leiren, så je ringte og avtalte. Det va rart å stå ved inngangen tel leiren og skulle inn der. Je hadde faktisk aldri vøre der før, bortsett frå en gong som ungjente på julebord i lag med en sersjant. Så va det å gå i vakta å fa sæ passerseddel. Je likte ikkje å vise legitimasjon førr å komme inn et sted som faktisk egentlig va en del av bygda mi. Je så bent framfør meg da je gikk rundt der inne. Tel slutt fant je no fram tel kor tannlegen va. Han virka grei, men vi prata no ikkje så my'. Det va raskt å ordne tanna, og så gikk je strake vegen ut av leiren igjen."

Det Ellen trekker fram når hun, etter min anmodning, egentlig skal fortelle om møtet med tannlegen, er møtet med leiren. Dette synes å være typisk for bygdas møte med forswarets fasiliteter. Man ønsker å få utført den tjenesten som er tilgjengelig, men opplever ambivalens i forhold til institusjonen denne er knyttet til.

Kinosal, kantine og bibliotek er formelt sett åpent for sivile, og ligger utenfor gjerdet i det såkalte 'Velferdsbygget'. Biblioteket benyttes i svært liten grad av bygdefolket. De har da også eget bibliotek (offentlig) på Lia, som på sin side få av de militære benytter seg av. Kantinen blir brukt en del av bygdefolket, spesielt unge jenter, men også av andre. Sivilansatte i leiren går også gjerne hit for å

spise lunsj, fremfor å gå i befalsmessen som de også har adgang til. Ellers er det mest soldater som går i kantinen. Befalsfamilier er et heller sjeldent syn. Når det gjelder kinosalen, går også bygdefolket på kino her. Jeg vil si at det generelt er flere bygdefolk enn militære som går på kino 'på Velferden'.

Ved en del praktiske aktiviteter kommer todelingen til uttrykk i form av fysisk plassering i rom. Under kinoforestillinger er det en tendens til at de som kommer fra bygda plasserer seg i en noenlunde nærhet av hverandre slik at det blir en liten 'bygdefløy' og en stor 'forsvarsfløy' (med soldater). I svømmehallen (når det er offentlig bading) er det en tendens til at lokale svømmer langs en side og forvarsfolk langs en annen. Rent 'praktisk' sett er dette forklarlig utfra at man prater med de man kjenner mellom 'svømmerundene'. Som symbolsk uttrykksform synes det også sannsynlig at kategoritilhørigheten kommer til uttrykk i slike sammenhenger.

Det synes som om de tilbud som er spesielt ment for soldater inne til førstegangstjeneste, men er åpne for alle, i større grad blir brukt av bygdefolk enn av befalsfamiliene. Soldatene er imidlertid i et absolutt flertall. Jeg fortolker dette til å dreie seg om nok et uttrykk for avoidance, og som en bekreftelse på at soldatene stiller i en annen kategori enn befalsfamiliene i bygdefolks bevissthet.

Dette siste styrkes forøvrig klart ved følgende uttalelse om soldatene fra en kantineansatt i forbindelse med et spørsmål om hvordan hun ville beskrive forholdet til soldatene: "Vi bruke å kalle dem for "gutan vårres"!" Dette er vel og merke en uttalelse fra en som har daglig personlig kontakt med soldatene. For resten av bygda, som for de militære, fremstår soldatene mer som en anonym masse.

La oss se på hva livet på kantinen kan si oss om avoidance. For å si det enkelt går det få militære der fordi det går mange soldater der, og det går mange (relativt) bygdefolk der fordi det går få militære der. De sivilansatte velger å spise lunsj i kantinen fremfor på messen eller i 'sin egen' kantine i leiren. Disse har, utfra formell adgang til leiren, et reelt valg, og velger altså å gå lenger og spise dyrere mat for å markere tilhørighet, vise distanse og unngå å møte befal.

Symboldimensjonen er her, som ellers, klar; hvor man spiser lunsj sier noe om hvem man er.

Dette betyr at kantinen, som klart tilhører forsvaret formelt sett, oppfattes som en arena for bygdefolk mer enn for befalsfamiliene. Mening skapes sosialt, og kan gå på tvers av det man kunne forvente utfra strukturelle forhold.

Et annet eksempel på dette er at det tydelig går et skille mellom de aktiviteter som foregår innenfor leirgjerdet og utenfor. Skillet her går imidlertid i første rekke på holdning til sted, og ikke på innholdet i samhandling. De militære er militære uansett om de befinner seg innenfor eller utenfor leirgjerdet. En informant fra bygda uttrykte dette klart med å si at "gjerdet kunne liksom godt ha gått rundt boligfeltet og."

Fenomenene jeg har trukket fram her sier, slik jeg ser det, først og fremst noe om strukturelle rammer for det relasjonelle mellom de to gruppene. Forsvaret har, med den organisasjonsform og formål det har, en del fasiliteter som bygda må forholde seg til på en eller annen måte. Territorielt er dette en del av bygda, mens det i folks bevissthet i stor grad er nettopp en '(garnisons)by i bygda'.

Jeg vil si at det er en stor grad av overlapping mht hvilke tilbud som finnes militært og lokalt. Forsvaret dekker en del samfunnstilbud internt, med butikker og skole som de klareste unntak. I den grad tjenestene/tilbudene er åpne for og mer lettvinnt for bygda, benytter også bygdesamfunnet seg i en viss utstrekning av disse tilbudene. Det synes imidlertid ikke som om dette i særlig grad binder gruppene tettere sammen sosialt sett.

9.2 Segregerte aktiviteter

Med 'segregert' mener jeg ikke her at aktivitetene nødvendigvis er gjensidig utelukkende, men at de i aktørenes bevissthet 'naturlig' kobles til en av gruppene. Deltagere i den 'motsatte' gruppes aktiviteter vil forøvrig som oftest være avvikere.

På bygda eksisterer det et mangfold av lag og foreninger av ulike slag. Disse er, uten unntak, formelt åpne for alle. Antallet organiserte aktiviteter innen

forsvarsmiljøet er betraktelig lavere. De fleste av disse er adgangsregulerte, dvs. at man må være tilknyttet forsvaret for å kunne delta. I nedenstående oversikt håper jeg å kunne presentere organisasjons'floraen' nærmere. Tallene i parentes indikerer hvor mange som deltok i aktivitetene i 'motsatte' gruppe i min feltarbeid-periode, og bokstavene 'Å' og 'L' henspeiler på om aktiviteten formelt sett er åpen eller lukket.

FORSVARET			BYGDA		
Befalsorg.	(L)	(0)	Kor	(Å)	(6)
Fritidsmessen	(L)	(0)	Leikarring	(Å)	(4)
Dameklubb	(L)	(3)	Speider	(Å)	(5)
Aerobics	(Å)	(2)	Aerobics	(Å)	(0)
Volleyball	(Å)	(0)	Bondekvinnelag	(Å)	(0)
Barnetrim	(L)	(0)	Husflidslag	(Å)	(4)
Pistolklubb	(Å)	(0)	Sanitetsforening	(Å)	(2)
			Skytterlag	(Å)	(1)
			Idrettslag	(Å)	(25)
			Musikkorps	(Å)	(5)
			m.fl.		

Denne oversikten viser at graden av deltagelse i 'motsatte' gruppe er liten. De tre deltagerne fra bygda i Dameklubben er bygdekvinne gift med befal, mens de to deltagerne i sanitetsforeningen er kvinner fra forsvarmiljøet som har bosatt seg fast i Innbygd. De militære som deltar i lokale aktiviteter er i hovedsak de som søker sin sosiale tilhørighet i bygdemiljøet. Det klareste unntaket her er befalet som er eneste militære aktiv i skytterlaget. Han er imidlertid blant landets eliteskyttere. Husflidslaget har også et par befalsfrue-medlemmer som ikke hører til blant de 'typiske' som 'søker ut'. Militære som har vært 'vanlig' aktive i en forening før de flyttet til Innbygd, ser det imidlertid sjelden som aktuelt å begynne med samme aktivitet i Innbygd, dersom de ikke er blant avvikerne som 'søker ut'.

Elise, som har bodd to år i Innbygd og sunget i kor flere år tidligere, ser rart på meg når jeg på Dameklubben spør om hun ikke har hatt lyst til å begynne i koret her. "I bygdekoret?" spør hun. "Nei, det har jeg nå aldri tenkt på. Dessuten så kjenner jeg jo ingen der. Er det noen som går der da?" Med "noen" refererer Elise her til mennesker fra sitt eget miljø, og tar med det for gitt at hun og jeg har felles referanseramme mht dette (inntil jeg forteller at jeg synger i koret...).

Det synes mao som om militær deltagelse i bygdas foreningsliv er betinget av enten en spesielt stor grad av interesse for aktiviteten det er snakk om, jfr. 'befalsskytteren', (primærfunksjonen) eller et bevisst ønske om aksept i bygdemiljøet (sekundærfunksjonen). De sistnevnte har selvsagt også ulike grader av interesse for aktiviteten i seg selv.

Det relativt høye tallet på militære aktive i idrettslaget indikerer umiddelbart at denne organisasjonen virker integrativt. Dette er bare delvis sant. Bak det høye tallet skjuler det seg nok en bekreftelse på todelingen. Idrettslaget har nemlig to fotballag. A-laget består utelukkende av befall, mens B-laget har lokal besetning... Dette er forøvrig et godt eksempel på at kvantitative uttrykk kan fordekke den kvalitative virkelighet.

Det er en viss overlapping mht hvem som deltar i kor, leikarring og husflidslag. De samme personene deltar på flere aktiviteter, så tallene kan også her gi et misvisende inntrykk. Det er også interessant å merke seg at 3 av 5 militære korpsdeltagere er samboende med en kvinne fra bygda og lærere. Det tegner seg mao et bilde av en liten 'hard kjerne' av militære som er aktive i bygdemiljøet. Disse er da også blant de jeg har kalt avvikere. Å være avviker kan forøvrig i denne sammenheng få et tautologisk preg. Et kjennetegn på å være avviker er at man 'søker ut', samtidig som at man 'må' være avviker for å 'søke ut'.

Når det gjelder bygdefolks deltagelse på aktiviteter knyttet til forsvaret er denne, som vi ser, svært lav. Med unntak av bygdekvinner gift med befall, er deltagelsen begrenset til de to kvinnene som er med på aerobics på Plassen. Ingen menn fra

bygda deltar på organiserte aktiviteter i militær regi. De to kvinnene er forøvrig blant de som av enkelte i bygdemiljøet omtales som 'Plassen-klanen' (jfr. kap.5).

Den lave deltagelsen kan delvis forklares utfra at mye av forsvarrets lag- og organisasjonsliv er formelt lukket for bygdefolk. Dette forklarer imidlertid ikke alt i og med at flere aktiviteter er åpne for alle, og at noen av de lukkede er åpne for sivilansatte som heller ikke deltar. Militæres deltagelse på bygdeaktiviteter er på den annen side ikke formelt avgrenset, men likevel relativt lav.

For begge grupper ser det mao. ut for at det er de uformelle grensene som er virksomme. Generelt sett vurderer mao. de militære bygdas aktiviteter til ikke å være relevant for og angå dem selv og vice versa. I samtaler om dette benyttes i begge grupper betegnelsene 'vi'/oss' i motsetning til 'de'/dem'.

Aerobics er ett av flere eksempler på det jeg vil kalle 'paralellaktiviteter'. Med det mener jeg at begge miljø har tilbud om samme type aktivitet. Det var Inger, sivilansatt i leiren, som startet opp med aerobics på bygda. Hun forteller følgende i forbindelse med dette:

"Je hadde forberedt meg i lang ti', og satt opp oppslag absolutt overalt. På første trening kom det åtte kvinnfolk frå bygda, og je vart i grunnen fornøgd med det, sjøl om det sjølsagt hadde vore fint om vi va' fleir. Fjorten daga seinar' kom det oppslag på butikken om at dem sku' starte med aerobics førr befalsfruan. Je tenkte no mitt, men en kunne vel ikkje venta anna. Det e' jo typisk."

Det er betegnende at Inger beskriver dette som "typisk". Det er nemlig nettopp det det er. At hver gruppe har sine egne aktiviteter og i stor grad dekker sine sosiale behov internt går igjen innenfor alle aktivitetsområder. Ideen om naturlighet i forhold til dette gjelder for begge grupper, men i større grad blant forsvarsfolk enn på bygda.

Det samme fenomenet kommer også fram i forbindelse med arrangement av ulike slag. To av mange eksempler her er da Dameklubben arrangerte barneskirenn

samme dag som idrettslaget, og at det ble holdt swingkurs i messestyreregi helgen etter at leikarringen hadde hatt swingkurs. Disse hendelsene blir, som nevnt, kun i liten grad sett på som påfallende blant aktørene. I den grad det blir kommentert, er det blant 'bevisste' folk fra bygda som sier det måtte vært bedre å delta på noe sammen, og at det er synd at så få "fra forsvaret" er med på bygdeaktiviteter. Dette blir imidlertid sagt til meg som disse vet at er opptatt av graden av kontakt.

Generelt er alle bygdas arrangement åpne for alle. Når det gjelder militære arrangement er disse ikke formelt og uttalt lukket, men det oppleves slik fra bygdas side og også internt. De arrangement som avholdes i leiren, er dessuten praktisk sett lukket utfra adgang til leiren. Sivilansatte er igjen et unntak, men deltar likevel ikke.

Enkelte ganger uttrykker forsvaret eksplisitt ønske om at folk fra bygda skal delta på aktiviteter. På et oppslag på butikken om det årlige 'Plassen-løpet', stod det til slutt at "Vi håper at sivile også stiller opp.". Dette hører imidlertid til unntakene. Det vanlige er at hvem som er 'velkommen' er gitt utfra hvem som er arrangør. Når dette ikke er gitt, uttrykkes det ofte eksplisitt hvem arrangementet er myntet på. Et eksempel på dette er ridekurset hvor det på oppslaget stod med liten skrift til slutt: "kun for befalsfruer". Flere bygdekvinne har overfor meg uttrykt en viss irritasjon mht. dette. Som en sa: "Alt vårt er åpent for dem, mens vi er uønsket på deres ting. De kunne i alle fall latt være å bruke felles oppslagstavle om sånt."

Kategoribetegnelsene brukes mao eksplisitt i dagliglivet for å skille mellom 'vi' og 'dem'. Andre oppslag på butikken bekrefter dette. Ved oppslag om konserter o.l. fra 'begge sider' står det som oftest f.eks. følgende: "Voksne/befal: 50 kr Barn/soldater: 30kr." Todelingen bekreftes nok en gang, også i helt konkret forstand.

I situasjoner hvor det er personer til stede som ikke forventes å være der, oppstår det forvirring og rollekonflikter. Regler bekreftes i stor grad nettopp ved å brytes. I mange situasjoner kan feltarbeideren, utfra sin posisjon, være den som bryter reglene, og med det kanskje få bekreftet sine teorier. Et eksempel på dette er da

jeg (som feltarbeider) og mannen min (som offiser) inviterte våre radikale 'bondevenner' med på det årlige karnevalet på befalsmessen noen år tilbake.

Det er ikke lett å overtale Unni og Pål til å bli med på fest i leiren, men utfra deres snev av nysgjerrighet klarer vi det til slutt. Litt utpå kvelden ankommer vi messen i godt humør. Det er ikke noe problem å komme inn i leiren siden Unni og Pål er våre gjester. Alle forserer vakta og bommen på Tronds 'ID-kort'. Pål er for anledningen utkledd som russisk soldat.

Etter hvert som festen skrider fram, kommer vi i prat med garnisons-sjefen/plasskommandanten (PK'en) under hans 'rullering' blant sine 'undergitte' (interne begrep). Han stiller forøvrig i cowboy-utkledding. Når han ser Pål og Unni sier han: "Dere må nylig ha flyttet opp. Jeg tror ikke jeg har hilst på dere før." Han rekker fram hånden for å håndhilse på Pål. Mens de presenterer seg, sier Pål vennlig: "Vi har faktisk truffe kveranner før. Det va på grunneiermøte førr nån uke sia. Huser du?". PK'en blir nå tydelig brydd og forvirret. Med et "Åja, javisst ja", blir samtalen brått avsluttet.

PK'en opplever en rollekonflikt i møtet med Pål. Han innleder samtalen med situasjonen definert til at det er statussettet 'sjef' - 'underordnet befal' som gjelder, og inntar en godslig og 'faderlig' holdning. Med Påls uttalelse må situasjonen redefineres radikalt, og statussettet 'plasskommandant' - 'grunneier' blir virksomt. I Goffmansk terminologi (Goffman 1959) kan man si at det oppstår en frontstage-situasjon i en backstage kontekst. PK'en får problemer med å redefinere situasjonen til at f.eks. statussettet 'festdeltager'-'festdeltager' kunne gjelde. Rollekonflikten og det klare bruddet med hans forventninger mht. hvem Pål er, fører til at han opplever det å trekke seg ut av situasjonen, altså, avoidance, som den beste løsning.

Det forventes i begge miljø at bygdefolk og militære ikke deltar på samme arrangement. En annen side av dette er at man ikke opplever de andres arrangement som relevante for en selv. Et eksempel på dette er når jeg i romjulen spør et par med en liten datter i boligfeltet om de skal på juletefesten.

Til det svarer kvinnen: "Er'e noen juletreffest for oss,da?" Når jeg sier jeg tenker på juletreffesten på Lia, ser begge storøyd på meg og sier at det har de ikke tenkt på, men nei. Mannen avrunder temaet og 'bringer verden i orden igjen' ved å understreke at "det er nå dårlig at det ikke arrangeres noen juletreffest for oss i år, selv om vi er få som er igjen her oppe."

De som bryter med forventningene og faktisk deltar i motsatte gruppe, blir imidlertid generelt ikke negativt mottatt i denne. Dette gjelder riktignok i større grad for militære som viser aktiv interesse for og deltar på bygdas arrangement enn omvendt. Jeg ble selv svært overrasket over og nesten mistroisk overfor den hjertelige måten jeg etter hvert ble møtt på etter at jeg begynte i koret. Bygdefolks deltagelse militært blir derimot i de fleste tilfeller av de fleste militære møtt med en i beste fall nøytral holdning. De militære vil forøvrig generelt ikke ha kunnskap om at den aktuelle deltager kommer fra bygda.

Eventuell deltagelse vil ofte kunne bli negativt sanksjonert i egen gruppe. Det synes imidlertid som om bygdefolk som deltar militært blir sterkere negativt sanksjonert i egen gruppe enn militære som 'søker ut'. Det er da også, som vi har sett, svært få fra bygda som deltar militært. I en del sammenhenger kan det bli vurdert som positivt i militærmiljøet å ha kontakter på bygda. Dette synes noe paradoksalt, da det generelt er en lite positiv holdning til 'de sivile' blant de militære. Det som her sanksjoneres negativt er imidlertid snarere det at disse tar avstand fra forsvarsmiljøet som en 'konsekvens' av at de ønsker aksept på bygda (jfr. kap. 7). Noe av dette kan uttrykkes i følgende tabell:

NEGATIVE SANKSJONER INTERNT

		Høy	Lav
AKSEPT, MOTSATT GRUPPE	Høy		Militære
	Lav	Bygdefolk	

Bygdefolkets negative sanksjoner synes å være relatert til vedlikehold av sentrale bygdeverdier, spesielt knyttet an til dølakulturen. Vibeke Bårdsdatter Bårnes skriver om bl.a. dette i sin hovedoppgave "Dølakultur som delkultur" (1991). Hun skriver at: "...dølene har fram til i dag beholdt sitt kulturelle særpreg gjennom mer eller mindre aktivt og bevisst kulturformidlingsarbeid, og de har en positiv selvidentifikasjon som kan oppfattes som prototypen på 'norskhet'; den (øst)norske bondekulturen." (Bårnes 1991).

Bygdefolket opplever, slik jeg ser det, forsvarrets tilstedeværelse som en trussel mot den tradisjonelle bygdekulturen. Bygdefolk som søker mot forsvarskulturen, og med det, som jeg har vist tidligere, tar avstand fra bygda, blir i dette perspektiv sett på som en trussel mot bygde'selvbildet'/-identiteten. På den annen side virker det at militære går inn på bygdas premisser som en styrking av dette. Derav sanksjoner overfor bygdefolk som deltar militært og høy grad av aksept overfor militære som deltar på bygda over tid.

Den høye graden av segregering genererer vedlikehold og styrking av den enkelte gruppes gruppefølelse og aktørenes identitet knyttet til denne. At aktivitetene er atskilte virker også til at man minimaliserer antallet potensielle rollekonflikter for medlemmer av begge grupper.

9.3 Integrerte aktiviteter

Med integrerte aktiviteter mener jeg aktiviteter hvor personer fra begge grupper er fysisk til stede og er opptatt av de samme ting innenfor denne arena. At aktivitetene er integrerte impliserer ikke her at det nødvendigvis er stor grad av samhandling mellom gruppene eller at folk blir kjent med hverandre.

Skolen på Plassen er den arena som synes å ha størst innslag av reell kontakt mellom gruppene. I samtaler med foreldre til skolebarn trekker da også begge grupper selv frem skolen som det stedet de har blitt kjent med personer fra motsatte gruppe. Flere av de militære gir også uoppfordret uttrykk for at de synes dette er positivt. En av disse uttrykte dette slik: "Jeg synes det er hyggelig å bli kjent med dem, og kunne snakke om noe annet enn forsvarsting hele tiden.

Hadde det ikke vært for ungene, hadde vi nok aldri hatt kontakt. Det ville ikke vært noe sted å bli kjent."

Forsvarets kapell i Velferdsbygget er en annen arena som til en viss grad synes å fungere integrerende. Når det er gudstjeneste eller andre kirkelige/sosiale arrangement der, møter både folk fra bygda og fra forsvaret. Fra forsvarets side er imidlertid soldatene i klart flertall. Presten forteller at det kun er ca. 3 militære i min forstand som deltar jevnlig. Dette kan selvsagt si like mye om befalsfamilienes religiøse engasjement som om noe annet. Under kirkekaffe o.l. grupperer deltagerne også her seg utfra kategoritilhørighet. Presten understreker likevel at folk blir kjent med hverandre 'over grensene'. Han trekker også frem at han selv og forsvarets prestetjeneste generelt er bevisst på å bedre forholdet mellom Forsvaret og sivilbefolkningen. Jeg fortolker virksomhet tilknyttet kapellet til å ha et integrerende potensiale; her har aktørene et samhandlingsgrunnlag utfra statusen 'personlig kristen'. Man har sentrale verdier felles, noe som kan antas å svekke kategoritilhørighetens betydning i denne konteksten.

Årsaken til at skolen og kapellet som arena til en viss grad fungerer integrerende ligger sannsynligvis i det at aktørene har noe konkret å samhandle om. Barnas velferd og skoletilbud er noe å etablere et fellesskap omkring. Etter å ha blitt kjent i skolesammenheng, prater man også med hverandre når man møtes utenfor denne rammen. Å realisere og 'praktisere' de kristne verdier har en lignende betydning i kapell-sammenheng.

Kategoritilhørigheten mister likevel ikke sin betydning. Hvem som sitter ved hvilke bord osv. er konkrete uttrykk for dette også i disse kontekster. Aktørene er selv bevisste på at de har kontakt 'over grensene', og det kan gjerne bli snakket eksplisitt om kategoritilhørighet i første samtale. Et eksempel på dette er når en fra bygda spør en ukjent etter foreldremøtet: "Er dere fra forsvaret?" (selv om vedkommende vet 99% sikkert at svaret er ja). Kategoriene er relevante, men betydningen svekkes noe i en kontekst hvor de komplementære statussettene forelder-forelder og kristen-kristen er virksomt.

Det er få militære som har barn i skolealder, så kvantitativt sett er skolens betydning som møteplass liten. Dette gjelder også for kapellet. Kvalitativt er dette likevel interessant, da det sier noe om hva som kan skje i kontekster hvor felles interesser forener medlemmer av de to grupper. Skolen fungerer forøvrig også integrerende i den forstand at den er arbeidsplass for befalsfruer, og med dette ofte inngangsbilletten for disse til å få nærmere kontakt med bygda forøvrig.

Skolen og kapellet er imidlertid unntakene når det gjelder kontakt mellom gruppene. Generelt sett er det svært få aktiviteter som har deltagere fra begge grupper. Det finnes ingen andre lag, foreninger e.l. hvor bygdefolk og militære møtes jevnlig som ikke kobles til en av gruppene. Av arrangement finnes det to; julegransteningen og feiringen av 17.mai. Jeg vil her rette fokus på hva som uttrykkes gjennom den årlige 17.mai-feiringen.

Feiringen av nasjonaldagen i Innbygd er sikkert utenfra sett mye lik denne feiringen mange andre steder i landet. Flaggene vaier, bunadene er på, isen spises, taler blir holdt og nasjonalsangen synges. De umiddelbare symbolene er de samme, og fellesskapet og en 'vi er alle norske'-holdning står i sentrum, også i Innbygdsammenheng. Formen på arrangementet er klar, men innholdet i det som faktisk skjer må fortolkes utfra dette unike samfunnets spesielle premisser.

Før forsvaret etablerte seg var feiringen spredt flere steder i bygda. Det var flere 17.mai-tog og feiringen forøvrig var knyttet til grendeskolene. Med forsvarets etablering og nedleggelse av grendeskolene ble det etter hvert en sentralisering også på dette feltet.

Det ble tradisjon at plasskommandanten skulle være initiativtager til å opprette en 17.mai-komite, slik det er fremdeles. Som en kanskje noe kritisk kvinne fra bygda uttrykte det: "PK'en e som presten før bygdefolket, skjønner du." I 17.mai-toget ble et kompani (ca. 120 soldater) marsjerende i finstasen ett av flere nye innslag. Hester fra kløvkompaniet fremst i toget var et annet. Dette ble et populært innslag blant bygdas befolkning, men er nå historie. Soldatparaden sluttet med opphevingen av uniformsplikten på slutten av 70-tallet, mens kløvkompaniet ble nedlagt noen år senere.

17.mai-komiteen består av representanter fra forsvaret og representanter fra lag og foreninger i bygda. Bygda og forsvaret har formannsvervet annethvert år. Møtene holdes i leiren. Der plasserer komited medlemmene seg, i følge en av dem, på hver sin side av bordet; militære på den ene siden, bygdefolk på den andre. Todelingen kommer mao eksplisitt og konkret til uttrykk allerede i planleggingsfasen av et felles arrangement. At det er 'felles' betyr i denne sammenheng, med tanke på fordelingen av formannsvervet, også at man har hovedansvaret annethvert år.

Under forberedelsene ser man flere eksempler på at det er to subkulturer som møtes/kolliderer. De militære hevder at bygdefolk er så trege, og utsagn som at "man kan aldri vite om en ting blir gjort eller ei" har jeg hørt flere ganger. Bygdefolk på sin side mener at de militære gjør alt så formelt, og føler seg fremmedgjort i forhold til de militæres måte å organisere på. Det er militærkulturen og dølakulturen som møtes. Innen førstnevnte kan man følge kommandolinjer for å få en ting gjort; folk får ordre om å sette opp et telt, bestille pølser eller hva det skal være. På bygda er det andre og mer kompliserte sosiale regler som gjelder for hvordan man delegerer ansvar og får folk til å gjøre noe. Man befinner seg blant annet i et sosialt nettverk som legger begrensinger på valg av 'virkemidler'. Når den store dagen rinner er imidlertid de praktiske problemer løst, og alt er klart for å feire fred og frihet.

Barne- og borgertoget består av i hovedsak av skolene og lag og foreninger fra bygda. Det eneste militære innslaget er barneparken, og barna blir her kjørt i en pyntet 'M-6' (militær lastebil). Sist i toget går militære og bygdefolk om hverandre. Her prater bygdefolk med hverandre, militære med hverandre og militære avvikere med bygdefolk. Toget ender opp i Haugen leir, der minnebautaen over den første dølainnflytter til Innbygd står. Dette er for de fleste bygdefolk den eneste dagen i året de er i en av leirene. Her blir det holdt tale for dagen, som oftest av en sentral person i kommunen. Seremonien forøvrig blir ledet av en høyere offiser.

Etter kirketid, hvor folk har blitt fraktet til og fra i militære busser, er det tid for lunsj. Dette er den eneste gangen i året de sivilansatte i leiren

spiser lunsj i befalsmessen. De har med seg sine familier og utgjør en stor del av lunsj-deltagerne. Sivile og militære sitter imidlertid i regelen atskilt, men det er en viss grad av kontakt mellom gruppene. De sivilansatte selv sier at grunnen til at de går dit 17. mai er at lunsjen er så god der, at det er praktisk og at det nesten blir som en bygdesamling når de er så mange. Etterpå drikkes det kaffe mm. i baren. En sønn av en sivilansatt som er der for første gang blir overrasket over det han ser og utbryter: "E dette og Innbygd!?" Resten av bygdefolket spiser lunsj på kantinen eller kafeen. Deretter venter de på at lunsjen i leiren skal bli ferdig, så lekene kan begynne. En av de sivilansatte gjør seg følgende tanker om dette: "Det e no førr gale at dem lengst oppi dalan ska gå å trø med ungan og alt og vente på at oss utvalgte ska bli ferdig med å ete. Det e i aille fall ingen tvil om koffer en side av gjerdet det vert tadd mest hensyn tel."

Etter potetløp, styltegang og pølseespising, er det klart for tautrekkingskonkurransen som det er knyttet en viss grad av seriøs forventning til. Forsvaret stiller her med lag fra hvert kompani, mens bygda stiller ett bygdelag. Det er i møtet mellom bygdelaget og et forsvarslag følelsene settes i sving. Konferansieren fra bygda kommenterer tautrekkingen med stor innlevelse, og folk heier ivrig på 'sitt' lag. Det som i utgangspunktet var en samling av mennesker i forbindelse med et felles arrangement forandrer seg raskt til å bli to patriotiske supportergrupper. Tauet draes snart mot den ene siden, snart mot den andre. Folk klapper og piper. Konferansieren kommenterer over høytaleren at "han Johnny Smalhus veit visst ikkje rektig kem han ska heie på". Han er ett av de få høyere befal fra bygda. Til slutt trekkes bygdelaget over den magiske streken; forsvarslaget har vunnet. De militære jubler høylytt, mens bygdefolket uttrykker sin misnøye med plystrelyder og små kommentarer seg imellom. Så gjenetableres raskt 'ro og orden'.

Jeg fortolker denne episoden til å dreie seg om å få utløp for latente følelser og holdninger innen en sosialt akseptert ramme. Ideologien i det daglige er at det er en fredelig sameksistens mellom de to gruppene. På et annet plan eksisterer

det imidlertid, som jeg tidligere har vist, et element av ambivalens i forholdet. Dette kommer her til uttrykk i en form som ikke behøver å svekke ideologien som er funksjonell i dagliglivet. Man søker generelt å unngå konflikter, og får her markert egen gruppefølelse gjennom en kontrast til motsatte gruppe i en ufarlig kontekst en av de få gangene gruppene, som grupper, faktisk møtes.

Tautrekkingskonkurransen kan også fortolkes med utgangspunkt i teorien om 'omvendte ritualer' (uten nødvendigvis å betegnes som et ritual). Et klassisk antropologisk eksempel på 'reversed normality' finner vi i Gluckmans beskrivelser av Zulu-folket (Gluckman 1963 i Cohen 1985). I Gluckmans kontekst tar ritualet form av protest mot etablerte autoriteter. Han skriver:

"..women have to insert licence and dominance as against their formal subordination to men, princes have to behave to the king as if they covet the throne, and subjects openly state their resentment of authority."
(Gluckman 1963:112 i Cohen 1985:59)

Gluckman argumenterer for at ritualisert opprør preserverer og forsvaret det politiske system det er rettet mot. Han understreker at utspillingen av konflikt "emphasises the social cohesion within which the conflict exists" (s.130). Ritualene fungerer som spenningsutløser. Jeg ser en klar parallell til dette i Innbygd-konteksten. Tautrekkingskonkurransen fungerer som en spenningsutløser, og virker i praksis vedlikeholdende på ideologien om 'fredelig sameksistens'.

17.mai-empirien viser at et felles arrangement ikke nødvendigvis genererer en opplevelse av fellesskap. At samhandlingen styres av kategoritilhørighet og at tilsynelatende 'likegyldige' fenomen og hendelser får symbolverdi (jfr. hypotese A og B, kap. 1) kommer snarere klarere fram nettopp i en kontekst hvor gruppene faktisk fysisk møtes. Det er likevel klart at det uttrykk feiringen av nasjonal-dagen gir er preget av en gjensidig kommunikasjon av norskhet. Det er også klart at forberedelsene til feiringen innebærer samarbeid, og at gruppene praktisk sett gjennom arrangementet utfyller hverandre (forsvaret stiller med busser, bygda med den første innflytter og korsang, for å sette det på spissen). Men dette elementet av fellesskap befinner seg nok en gang på nivået over det sosiale liv på

individplan. Man kan si at aktørene i feiringen av nasjonaldagen overkommuniserer fellesskap knyttet til 'norskhet' med bruk av felles nasjonale symboler utad, men at den faktiske interaksjonen mellom gruppene på denne dagen bekrefter todelingen ytterligere.

Når dette skrives er 17.mai-feiringen i 1991 nettopp overstått. Den skilte seg fra det vanlige beskrevet overfor pga makrofaktorer som nedskjæringer i forsvarsbudsjettet og oppheving av beredskapen. Dette førte til at soldatene hadde langpermisjon i forbindelse med 17.mai, og at de fleste befalsfamilier var bortreist. De antatte konsekvensene av dette ble slått stort opp i landsdelsavisen med overskriften: "Ingen 17.mai-feiring i Innbygd i år" (Nordlys april'91). Bygdefolk reagerte naturlig nok på dette, og avisoppslaget sier enkelt noe om holdninger utenfra til Innbygd som et sted som er totalt avhengig av forsvaret. Også internt på bygda var det enkelte som lurte på om det ville bli noe skikkelig 17.mai-arrangement uten forsvaret, noe som kanskje sier noe om det jeg tidligere har kalt 'bygdeselvbildet'.

Det ble, ikke uventet, 17.mai-feiring i Innbygd også dette året. Komiteen hadde fremdeles representanter fra begge grupper, men arrangementet var i hovedsak utformet av bygdefolk. Et titalls befalsfamilier var igjen i bygda. Toget bar preg av å være et bygdetog. Det var ingen 17.mai-lunsj i leiren. Mat og leker ble lagt til skolen. Flere bygdelag var med i tautrekkingskonkurransen, ett felles forsvarslag. I moro-toget var det bare lokale innslag (ellers har soldatene pleid å bli beordret til å lage innslag til toget), to henspeilet på de militæres fravær fra bygda. Befalsfamiliene som var igjen feiret 17.mai på bygdas premisser, fant plasser å sitte blant bygdefolket på skoleplassen, følte seg utenfor bygdefellesskapet. Bygdefolket var fornøyd med årets 17.mai-arrangement. "Vi klarer oss fint uten forsvaret" sa en ung kvinne som vasker i leiren. "Til tross for fraværet av store deler av Forsvarets personell har bygdas innbyggere ved å løfte i flokk igjen bevist at det er tæl i dølene", skrev 17.mai-komiteformannen, militær, i 17.mai-programmet. Strukturelle endringer genererer sosiale endringer.

* * *

Jeg har i dette kapitlet vist hvordan organisering av ulike typer aktiviteter avspeiler og vedlikeholder den sosiale inndelingen i to grupper. Vi har sett at det er svært få aktivitetstyper som kan kalles integrerte, og at de som finnes kun i liten grad virker integrerende.

Det store innslaget av segregerte aktiviteter er et uttrykk for den sosiale organiseringen av kulturelle forskjeller. Dette er en almen sosial prosess som er beskrevet med utgangspunkt i ulike samfunn. Sidsel Saugestad (1982) har utgangspunkt i forholdet mellom katolikker og protestanter i byen Kilbroney i Nord-Irland. Her presenteres empiri som understreker en klar segregering av aktiviteter. Saugestad skriver:

"Avoidance, as an attitude, and the segregated activities which result from it, are means of organising cultural differences. It is a very pragmatic and functional solution to the problem of 'how to live with the conflict'. Two groups of people which have existed side by side for a long time have been able to keep their separate identities, and in many places have avoided confrontation and open conflict." (Saugestad 1982:150/151)

Det er klart at Saugestads empiriske utgangspunkt er fundamentalt forskjellig fra mitt, spesielt utfra den type konflikt det er snakk om i Nord-Irland. Jeg mener likevel det eksisterer likhetstrekk mht. den sosiale organisering basert på segregering og avoidance i begge samfunn. Dette er sosiale mekanismer som generelt kan fungere uavhengig av graden av eksplisitt konflikt.

I Kilbroney eksisterer det integrerte aktiviteter av en annen type enn i Innbygd. I Kilbroney møtes folk fra begge grupper jevnlig 'for å ha det hyggelig' (bridgeklubb, golfklubb o.l.). Det kan kanskje sies at de integrerte aktivitetene i Saugestads materiale fungerer mer integrerende enn i mitt. Dette er i så fall interessant, da man skulle kunne anta at skillet ville være mer markant i et samfunn med en klar og uttalt konflikt enn i Innbygdkonteksten hvor skillelinjene for aktørene er basert på mindre eksplisitte forhold.

Dette kan imidlertid forstås bedre utfra et klasseperspektiv. Klassetilhørighet er et viktig differensieringsgrunnlag i Irland. De protestanter og katolikker som møtes jevnlig i lag og foreninger i Kilbroney tilhører alle overklassen. Status utfra klassetilhørighet gjør at andre statuser til en viss grad kan 'settes til side' i bestemte og avgrensede kontekster. Innbygd står i kontrast til dette. Her er klasse verken et sentralt emisk begrep, eller en kategori det vil være lett eller 'naturlig' for feltarbeideren å kategorisere aktørene i forhold til. Koalisjoner mellom gruppene basert på klassetilhørighet synes mao. ikke i særlig grad å være til stede i Innbygd-konteksten. Det er likevel interessant å merke seg at man i den gruppen som generelt stiller seg på forsvarers side på Plassen finner både den lokale banksjef og kafe'/diskotek-eieren.

Mht. militærmiljøet kan man se selve militærsystemet som et slags 'internt klassesystem' (med en forståelse av klasse i vid forstand). Forsvarers hierarkiske organisasjonsform differensierer medlemmene konkret utfra gradssystemet, og befalet bruker også eksplisitt betegnelsene 'overordnet' og 'underordnet' i dagliglivet. Høyere befal i Innbygd-konteksten synes imidlertid å oppleve større grad av fellesskap med sine 'undergitte' internt enn med 'toppene' på bygda. Den 'manglende' overklasse-koalisjonen kan selvsagt også forstås utfra at det er relativt få militære med grad over majors nivå, og at det på bygda også er få personer man vil kunne karakterisere som overklasse.

Saugestad (1982) fremhever at de integrerte aktivitetene er basert på at konflikten ikke nevnes. Hun skriver også at "Interaction can take place only if people are able to identify each other in terms of their ethnic status and then agree that interaction can proceed by setting that status aside." (Saugestad 1982:156). Dette gir meg visse assosiasjoner til de jeg har kalt avvikere i Innbygd-konteksten. Avvikernes deltagelse i 'motsatte' gruppe forutsetter nettopp at deres status som militær eller bygdefolk settes til side i den grad det er mulig. Med et annet utgangspunkt enn det jeg har valgt, vil man forøvrig også kunne si at nettopp avvikernes deltagelse fungerer integrerende/er tegn på integrasjon. Igjen kan man se lignende sosiale tendenser i to svært ulike kontekster. Felles for Kilbroney og Innbygd er dessuten at todelingen også nettopp kommer til uttrykk gjennom aktiviteter som av feltarbeideren karakteriseres som integrerte.

KAPITEL 10 "FORSVARSONGA E JO ONGA DEI OG " OM KONFLIKT

Dette kapitlet handler om det som både på folkemunne og på forsvarsledelses-/kommunenivå blir omtalt som 'barnehagesaken' i Innbygd. Denne representerer på mange måter et brudd med det bildet jeg hittil har gitt av Innbygd. Jeg har beskrevet et forhold preget av liten grad av kontakt og av en slags 'fredelig sameksistens'. Gjennom barnehagesaken oppstår åpen konflikt mellom gruppene, som også, noe paradoksalt, faktisk fører til større grad av kontakt mellom bygdefolk og militære, i alle fall mens saken er på dagsorden.

Med konflikt mener jeg både sosial konflikt og interessekonflikt, hvor begge empirisk sett selvsagt er sider av samme sak. Interessekonflikt henspeiler, jfr. Martinussen (1986), på konflikt om tilgangen på det samme knappe gode eller realiseringen av en felles verdi. Jeg mener barnehagesaken både er en konflikt om et knapt gode og om felles verdirealisering. Med sosial konflikt menes aktualisert sosial motsetning, dvs. observerbar tilstand av spenning eller fiendtlighet mellom to eller flere samhandlingsparter (Martinussen 1986: 216). "Aktualisert" og "observerbar" er i denne sammenheng sentrale begreper. Jeg har i oppgaven vist at det generelt eksisterer en "sosial motsetning", som ikke nødvendigvis innebærer konflikt, i Innbygd. Det som er spesielt her er at motsetningen blir aktualisert som konflikt og gjort observerbar gjennom en konkret sak som har betydning for begge grupper.

Sitatet i overskriften antyder hvordan aktørene i denne saken tvinges til å forholde seg til hverandres virkelighetsoppfatninger. Uttalelsen falt i en backstage bygdekontekst hvor barnehagesaken ble diskutert, og en av deltagerne forsøkte å se saken fra motpartens side. Hun kom fram til at de militære og bygdefolket egentlig burde være enige om så mye i denne saken nettopp fordi "forsvarsonga e jo onga dei og". At dette sies eksplisitt antyder forøvrig at innholdet i utsagnet kanskje ikke er så selvfølgelig som man kunne anta. Etter dette ble gruppen sittende å diskutere hvorfor alt egentlig hadde

begynt å dreie seg om så mye annet enn det alle burde være opptatt av, nemlig ungenes beste...

10.1 Saken

Barnehagesaken dreier seg konkret sett om hvor en ny barnehage i Innbygd skal plasseres, på Lia eller på Plassen. Det er en avstand på 5 kilometer mellom de to stedene (jfr. kartskisse kap.4).

Mitt fokus er på den ene siden på den sosiale prosess diskusjonene omkring dette genererer og er del av. På den andre siden ønsker jeg å kartlegge hva som skjer i beslutningsprosessen på ulike nivå, og om mulig å se sammenhenger mellom makro- og mikronivå utfra dette.

I utgangspunktet besto barneomsorgstilbudet i Innbygd av en foreldreoppstartet deltidsbarnehage i lite tilfredsstillende lokaler på Lia, og av en barnepark drevet av forsvaret på Plassen. Som i mange bygdesamfunn har det vært et uttrykt ønske fra bygdebefolkningen om å få et barnehagetilbud siden midten av 70-tallet. I forbindelse med langtidsbudsjettet av 1981 vedtok kommunestyret at det skulle bygges en barnehage på Plassen. Man skulle her søke samarbeid med Forsvaret, som allerede hadde tilbudt kommunen en tomt for formålet.

Høsten 1986 mener foreldre og ansatte i Lia barnehage det er på tide å få en fortdrag i barnehageplanene. Det blir etablert en foreldrekomite som skal arbeide for en snarlig realisering av den planlagte barnehagebyggingen. Komiteen blir etterhvert skeptisk til vedtaket om at barnehagen skal ligge på Plassen. De mener at beliggenheten er uheldig bl.a. utfra forsvarets aktiviteter i området, at Lia er et naturlig sentrum og at barnehagen kan komme raskere hvis den blir knyttet til byggingen av det nye eldresenteret på Lia.

På samme tid informerer daværende forsvarsminister i et foredrag i nabokommunen, om forsvarsdepartementets planer om såkalte 'pilotprosjekter' for å bedre situasjonen til befalsfamiliene på beordringssystemet. Støtte til bygging og drift av barnehager mot kontraktfestede barnehageplasser for befalsfamiliene

er en del av disse prosjektene. Kommunen melder, som en av landets største 'forsvarskommuner', etter dette raskt sin interesse. Plassen garnison uttrykker også ønske om tilknytting til prosjektet i en henvendelse til departementet.

På nyåret 1987 fremmer foreldrekomiteen på Lia forslag til kommunen om at vedtaket om plassering av barnehagen på Plassen skal annulleres, og at barnehagen skal bygges på Lia i stedet. Formannskapet går inn for de opprinnelige planene, men komiteens forslag får likevel flertall etter behandling i kommunestyret i juni'87. Barnehagen skal nå bygges på Lia.

Dette skaper en sterk mobiliseringseffekt i Innbygd. Saken blir for alvor satt på dagsorden i begge 'leire'. Kommunestyre-vedtaket resulterer i reaksjoner fra forsvaret i form av skriftlige protester til kommunen fra befals-organisasjonene på Plassen, fra Dameklubben og, noe senere, fra forsvarets fylkesledelse (TLF). Formannskapet vedtar etter dette at saken på nytt skal fremmes for kommunestyret, noen måneder senere.

Det er nå saken blir til 'barnehagesaken' i Innbygd. Tiden før kommunestyrebehandlingen er preget av en opphetet debatt, leserinnlegg i hver utgave av lokalavisen, underskriftslistor og møter, både felles og gruppevis.

I oktober er scenen klar for at avgjørelsen skal fattes. Tilhengere fra begge grupper er til stede i kommunestyresalen. Det blir holdt appeller til kommunestyrerepresentantene fra henholdsvis leder for foreldrekomiteen på Lia, en far fra det militære boligfeltet (befal) og fra forsvarets fylkesledelse. Etter mye diskusjon er resultatet klart; Lia 'vinner' med 20 mot 16 stemmer.

Saken er imidlertid ikke over med dette. Byggingen av barnehagen skal foregå i løpet av 1988. Ingenting skjer. Sosialt sett er det i Innbygd "stille etter stormen", som en uttrykker det. I januar'89 mottar kommunen et brev fra forsvarsdepartementet. Her understrekes det at forsvarets økonomiske støtte til barnehagebyggingen og -driften er betinget av at den blir plassert på Plassen. Det gjøres klart at tilbudet om støtte gjelder fremdeles dersom stedsvalget endres. Forsvarsdepartementet mener å ha fått signaler fra

kommunen om at dette er mulig hvis økonomiske garantier gies, etter et møte mellom kommunen og forsvarsledelse i november'88. Dette må imidlertid formelt godkjennes av Stortinget, noe som innebærer at kommunen kun får noen ukers tidsfrist før endelig avgjørelse må foreligge.

Saken fremlegges for nok en behandling i kommunestyret. Den opphetede stemning i Innbygd når nye høyder. Formannskapet presenterer i denne omgang et tredje alternativ; delt løsning. Sosialsjefen kommenterer dette slik: "Utfra administrative, sosiale og økonomiske hensyn må en lokaliseringsstrid ikke få som konsekvens at det bygges to barnehager med 5 km's avstand." (notat 130189). Delt løsning ble likevel slutten på historien.

I dag er de to barnehagene i drift. Plassen barnehage med i hovedsak 'forsvarsunger', og Lia barnehage med barn fra bygda.

10.2 Følelsene, meningene og hendelsene

Man skulle anta at en sak som dreier seg om etableringen av det fellesgodet som en barnehage er, ikke ville være utgangspunkt for splid og konflikt i et bygdesamfunn. Barnehagesaken er imidlertid det eneste klare tilfellet av åpen konfrontasjon mellom de to gruppene jeg har opplevd i Innbygd i løpet av en seksårsperiode. Konflikten kommer til uttrykk bl.a. gjennom samtaler, møter og avisinnlegg.

Saken fikk en symbolbetydning, og dette er en forklaring på hvorfor den ble så følelsesladet og meningsbærende. Det dreide seg etter hvert ikke om stedsvalg for plassering av en barnehage, men om forholdet mellom bygda og forsvaret, eller snarere, slik jeg ser det, om bygdas forhold til seg selv som bygd utfra forsvarets tilstedeværelse der. For den enkelte aktør handlet det også om identitet. Alle i Innbygd 'måtte' mene noe om barnehageplasseringen. Om man var 80 år og senil eller 18 og barnløs, hadde man en holdning i barnehagesaken. Hvor man ønsker barnehagen plassert uttrykker noe om hvem man er.

Jeg fortolker mao. konflikten til å dreie seg om at underliggende følelser som gjelder forholdet mellom forsvar og lokalsamfunn kommer til uttrykk. I et samfunn hvor potensielle konflikter tones ned for at dagliglivet skal fungere,

blir en sak som dette en legitim måte å få utløp for kompliserte følelser på. En av de sentrale aktørene på bygda i denne saken, som også satt i kommunestyret, sier følgende om dette:

"Vi tør ikkje sei ifra tel vanlig. E redd førr å bli sedd på som forsvarsfiendtlig og førr reaksjoner fra anna bygdefolk. Det ha jo vøre ting opp gjønna tidan vi ikkje ha vøre fornøgd med, og likevel ikkje gjort nokka. Derfor e det litt befriandes med dette, sjøl om det e leit at nån slutte å hilse på meg på butikken og sei at je e et 'nei-menneske'. Dette ha no liksom vøre vår sak hele veien, og den kjennes så viktig."

Også det faktum at den ene siden ved flere anledninger eksplisitt gir uttrykk for at saken ikke dreier seg om forholdet til forsvaret, snarere styrker enn svekker at den gjør nettopp det. Ett eksempel på dette finner vi i Plassen-sidens partsinnlegg på kommunestyremøtet. Dette innledes med at: "Vi vil først avlive myten om at plasseringen av barnehage i Innbygd er en strid mellom Forsvaret og lokalbefolkningen.". I oppropet for underskriftslisten for Plassen uttrykker samme gruppe følgende: "Vi ser ikke på den uenighet som nå rår i Innbygd som noen "stor og føleleseladet" sak. Vi ser på den som en meningsutveksling....".

Det som preger i alle fall den offentlige (avisinnlegg, folkemøter) debatt blant Innbygds befolkning er likevel i begge grupper nettopp saklighet. Argumentene er praktiske, men svært engasjert formulert. Forholdet mellom bygd og forsvar blir sjelden nevnt eksplisitt. Når det blir nevnt er det gjerne fra Lia-tilhengerne som argumenterer med at en barnehage på Lia vil hjelpe de militære til å komme seg "ut av boligfeltet og bli kjent". At det unngås å snakke direkte om forholdet mellom bygda og forsvaret i frontstage-kontekster, ser jeg som et tegn på at tendensen til å tone ned konflikter også er til stede i en faktisk konfliktsituasjon. Når jeg likevel karakteriserer stemningen som 'opphetet' og 'føleleseladet' er dette utfra hva som blir ytret backstage, det store engasjement som blir vist i saken, den form debatten får og det faktum at den påvirker forhold mellom mennesker i Innbygd.

Det er blant de som engasjerer seg i saken bosatt andre steder i kommunen at forhold mellom forsvar og kommune og militære og bygdefolk blir eksplisitt omtalt. Disse hører som oftest politisk hjemme på venstresiden. I holdning til barnehageplasseringen internt i Innbygd synes aktørenes politiske tilknytning å ha mindre å si. Flere Høyre-folk er bl.a. for at barnehagen skulle ligge på Lia. Dette styrker ideen om at symboldimensjonen her er viktigst.

Følgende løsrevete uttalelser, alle skrevet av folk 'utombygds', er hentet fra lokalavisen: "Forsvaret presser kommunen" (Nye Troms 030987), "Det er beklagelig å få følelsen av at Forsvaret fører krig mot sivil-befolkningen. Vi som trodde at Forsvaret skulle sikre freden:" (N.T. 100987) og "Er vi husmenn i egen kommune?" (N.T. 011087). Jeg vil hevde at sannsynligheten er liten for at noen fra Innbygd kunne ha skrevet lignende ting.

Lokalavisens referat fra kommunestyremøtet i oktober'87 er også interessant i denne sammenheng. Her skrives bl.a. følgende (N.T. 031087):

"Debatten fulgte et kjent mønster som går igjen når saker står på tapetet som angår både Forsvaret/forsvarspersonell og sivilsamfunnet. De som går inn for noe som ikke er i tråd med det Forsvaret ønsker, synes på en eller annen måte å føle at de har et suspekt synspunkt, fordi de stadig må bekjenne at når de har en slik mening så er det ikke fordi de er imot Forsvaret eller de som er i Forsvaret."

Elementet av at konflikt med Forsvaret ikke er 'legitimt' finnes mao også på kommunestyrenivå. Det er forøvrig her verdt å merke seg at Innbygd ikke er den eneste garnisonsbyen i kommunen, samt at de kommunestyrerepresentanter det refereres til i avisen kan være nettopp fra Innbygd. Det er individer som handler uansett om de befinner seg i en kommunestyresal eller på butikken.

Det finnes folk fra bygda som er for at barnehagen blir bygget på Plassen. Disse tilhører i hovedsak den såkalte Plassen-klanen (de ville forøvrig aldri bruke denne benevnelsen om seg selv), og går også i denne sammenheng inn i rollen som 'forsvarets forsvarere'. De arrangerer bl.a. et felles møte om saken

med befalsfrueene, hvor også representanter fra befalsorganisasjonene er til stede. Dette blir holdt på den lokale kafe, hvor innehaveren er 'sympatisør'. Her blir det bl.a. utformet et leserinnlegg til lokalavisen. En av befalsfrueene som var til stede, kunne etterpå fortelle meg at "selv om vi skrev innlegget sammen, synes vi det var larest at bare de fra bygda undertegnet". Andre interne møter for Plassen-siden holdes i leiren. Her deltar i regelen ingen fra bygda.

Enkelte offiserer havner i rollekonflikter i forbindelse med barnehagesaken. Mannen min, Trond, sitter som personelloffiser, og blir flere ganger kontaktet av bygdefolk for å påvirke forsvarets beslutninger. Han forteller at han ofte er enig med bygda, men at han likevel utfra sin stilling må innta forsvarets holdninger utad. "På mange måter hadde alt vært lettere hvis jeg ikke hadde kjent folk på bygda." sier han, og legger til: "Men da hadde jeg nok ment noe annet også..." En kvinne fra bygda sier følgende om lederen for en av befalsorganisasjonene som har bodd lenge i Innbygd: "Han sei det han må sei. Så går han heim og tar av seg uniformen og meine nokka heilt anna."

Forsvarets hierarkiske system synes å prege de ansatte også på områder som andre ville kalle 'private'. At forsvaret prøver å kontrollere sine 'medlemmer', kommer helt konkret til uttrykk på et møte i Dameklubben hvor plasskommandanten er til stede. Plasskommandanten skal i utgangspunktet informere om evakueringsplaner i en eventuell mobiliseringssituasjon, men finner det mer presserende å ta opp barnehagesaken... I sitt innlegg anmoder han alle eksplisitt om å ikke snakke med pressen, og heller rette alle henvendelser til garnisonsledelsen. Felles front utad, og sterk kontroll innad.

10.3 Møtene

I løpet av barnehagesaken arrangeres det flere møter hvor de to gruppene møtes. Dette er, som nevnt, unikt i Innbygdsammenheng. Spesielt to møter skiller seg ut.

Det ene finner sted hjemme hos Solveig, fra bygda, hvor befalsfrueene er spesielt invitert for å få i gang en dialog. Solveig sier hun så gjerne vil

bli kjent med kvinnene i forsvarsmiljøet, fordi saken i mer formelle sammenhenger har blitt ført av menn. Fem befalsfruer og tre fra bygda møter opp. Etter en noe usikker stemning til å begynne med, går samtalen greit. I denne konteksten kommer de etter hvert direkte inn på forholdet mellom bygda og forsvaret. "Dere vil ikke ha oss her" skal en av befalsfruene ha sagt utpå kvelden. Solveig sier til meg om dette at: "Hun kan ikkje mene det. Det såra enormt. Det e ikkje sånne følelsa vi har." Hun fremhever også at "Det e jo dem som ikkje e interessert i oss som sivilbefolkning."

Et møte som skulle dreie seg om plassering av barnehagen utviklet seg mao til å handle om gjensidige holdninger. Også Solveig selv bruker forøvrig ordet 'fordommer' når hun beskriver holdningene militære og bygdefolk har til hverandre. Stereotypisering er en del av aktørenes emiske virkelighet, og ikke bare en merkelapp forskeren setter på et sosialt fenomen.

Det andre møtet er i utgangspunktet et lukket møte i leiren for garnisonsledelse, befalsorganisasjonene og Dameklubben. Foreldre (les:kvinner) fra bygda møter uanmeldt opp på dette. Disse bryter med dette både uskrevne regler og personlige barrierer. Men som en av dem sier i ettertid: "Vi syns berre saken e så viktig at vi måtte gjøre det. Det nytte ikkje å sitte å snakke om det på kvar vår side av leirgjerdet førr det angår oss alle. Forsvaret kan ikkje isolere sæ i denne saken!"

Jeg var dessverre ikke selv til stede på dette møtet, og har bare fått det referert fra bygdehold. Utfra min kjennskap til militærmiljøet er det likevel rimelig å anta at både plasskommandant og de andre ble mildt sagt overrasket og overrumplet av bygdekvinnes ankomst. Noen form for sosiale eller konkrete sanksjoner opplevde de imidlertid ikke å ha fått.

Folk fra begge grupper uttaler seg positivt om at man faktisk ble kjent med noen fra motsatte gruppe, selv om "det nok hadde vært hyggeligere under andre omstendigheter", som en sier. De sentrale aktørene i saken fra hver side begynner å hilse på hverandre på butikken og også til tider slå av en prat (selv

om det også var blant disse enkelte sluttet å hilse igjen når saken var på sitt mest intense..).

Gjennom barnehagesaken gjøres gruppene som grupper og personer fra de ulike gruppene relevante for hverandre, på godt og ondt. Individuer som tilhører motsatte kategori får 'ansikter' og fremstår som hele personer i større grad enn ellers. Internt i gruppene snakker man nå om hverandre både som grupper og som navngitte personer. Dette kan gjerne få form av 'sladder', og en del av det som sies er negativt ladet. Ett eksempel på dette er når en fra foreldrekomiteen på Lia blir omtalt på et Dameklubbmøte. Ett av barna hennes var blitt observert i boligfeltet, og blant kommentarene som falt var følgende, ironisk: "Det er nå rart Lene Oppgård lar ungene sine leke her. Hun mener jo det er så farlig og krigersk hos oss." Jeg har tidligere aldri opplevd bestemte personer fra bygda bli omtalt på Dameklubben. I den grad man kommer inn på 'de andre' ellers er det med henvisning til 'de sivile', 'PLGF' (de sivilansatte) eller 'kommunen' som i befalsfruenes bevissthet er omtrent samme sak (jfr. kap.8 om dimensjonene).

Barnehagesaken gjør at man får kjennskap til hverandre, angår hverandre, og at hva 'de andre' mener og gjør har betydning for en selv. Dette svekkes imidlertid når saken er over, og opphører når de sentrale aktørene fra forsvarsmiljøet har flyttet.

12.3 Nivåene

Barnehagesaken er interessant både utfra den sosiale prosess den genererer i Innbygd, utfra saksgangen i kommunen og innen forsvaret og, ikke minst, utfra koblingen mellom disse nivåene.

Aktørene/deltagerne i barnehagesaken strekker seg fra å være den barnløse gårdbrukeren øverst i Modalen på den ene siden til Forsvarsdepartementet på den andre. I det komplekse samspillet mellom bygdefolk, militære, kommunen og forsvarets ulike organer (befalsorganisasjonene, garnisonsledelsen, fylkesledelsen (TLF) og forsvarsdepartementet) utkrystalliserer det seg at høyere nivå fungerer som premissleverandører for det som skjer på lavere nivå.

Beslutninger som fattes på kommune- og lokalt forsvarsledelsesnivå setter rammer for og virker styrende på hva som skjer sosialt på lokalt nivå. På samme måte legger Forsvarsdepartementet premisser for kommunens og forsvaret lokalt sine handlinger (jfr. FD's brev som førte til at saken ble tatt opp i kommunestyret siste gang). Påvirkning skjer også motsatt vei. Man må kunne anta at forsvarsledelse på lavere nivå får relativt stor grad av gjennomslag for sine ønsker og synspunkter i f.eks. Forsvarsdepartementet. På den annen side synes ikke de lokale aktører fra bygda å kunne påvirke kommuneadministrasjonens holdninger og beslutninger i saken på lignende måte. Formannskapetets innstilling var i alle behandlinger av saken at barnehagen skulle plasseres på Plassen. Man må kunne si at forsvaret fungerer som en hovedleverandør av premisser i barnehagesaken, og at forholdet kommune-forsvaret ikke kan karakteriseres som symmetrisk.

Det er interessant å merke seg at kommuneadministrasjonen og forsvarsledelsen lokalt nærmest må kunne sies å fungere som en koalisjon i denne saken. Møtet i november'88 der kommuneledelsen sier seg villig til å ta saken opp nok en gang dersom det gies økonomiske garantier er ett uttrykk for dette. Dette stemmer forøvrig godt med mitt inntrykk etter samtaler med to ordførere og offiserer i forsvarsledelsen. Her understreker begge sider at det sivil-militære forholdet er godt. Dette gjelder også individrelasjonene mellom ordførerne og oberstløytnanter og høyere. Disse blir da også personlig kjent gjennom møter av ulike slag, julebord osv.

Forsvaret som lokal aktør ('aktør' her i organisasjonsteoretisk forstand) må kunne sies å ha en stor grad av kontroll over sine medlemmer, herunder også kvinnene gift med befal, i denne saken. For bygda sin del er foreldrekomiteens/de mest sentrale aktørenes grad av kontroll over bygdefolket svært liten. Her kommer til og med uenighet offentlig til uttrykk gjennom lokalpressen. Gjennom barnehagesaken kommer det klart frem at det er organisasjon som møter samfunn. Dette må antas å ha betydning for relasjonene mellom bygdefolk og militære også i andre sammenhenger.

Barnehagesaken kan også fortolkes utfra at det er ulike dimensjoner ved saken som vektlegges forskjellig blant deltagerne. Det handler her om situasjons-definering. Befalsorganisasjonene og Dameklubben definerer situasjonen til å dreie seg om å få et best mulig barnehagetilbud for befalsfamiliene. Forsvarsdepartementet og fylkesledelsen har forsvarrets såkalte 'pilotprosjekter' sentralt i sin situasjonsdefinering. Kommuneledelse og lokal forsvarsledelse synes å vektlegge saken som en av flere som dreier seg om de 'sivil-militære forhold'. De folkevalgte definerer saken utfra generell politisk holdning til forsvaret. Mens situasjonen for bygdefolkets vedkommende kanskje mest defineres utfra deres forhold til seg selv som bygd i forholdet til forsvaret, og at symboldimensjonen her kommer sterkest fram.

Også lokalavisen vektlegger symboldimensjonen i saken. På lederplass under tittelen "Barnehagesaken i Innbygd" (N.T. 150987) er det forholdet mellom bygd og forsvar som trekkes fram. Det skrives bl.a.:

"Saken har understreket en ting: Det er for dårlig kontakt mellom innbyggerne i kommunen og militært ansatte og deres familier. ...Situasjonen i dag preges i hovedsak av at beordringsbefalet og deres ektefeller/samboere nærmest er fremmedarbeidere i eget land. Noen klarer å stifte kontakt med folk utenfor forlegningene, de fleste gjør det ikke.Vi får ikke glemme at vi tilhører samme nasjon enten vi bor fast i Modalen eller er noen år i Plassen Garnison!"

* * *

Barnehagesaken har på mange måter tydeliggjort det jeg prøver å få fram i firefeltstabellen innledningsvis. Forholdet mellom militære og bygdefolk kommer til uttrykk på ulike nivå og har mange dimensjoner ved seg. Det er et komplekst samspill mellom de ulike nivå, og de har forskjellig grad av betydning for det sosiale liv som utspiller seg på individplan i Innbygd.

Jeg mener her også å ha vist at kategoritilhørighet også i en konflikt- og kontaktkontekst som barnehagesaken representerer strukturerer samhandlin-

gen mellom gruppene. Dette synes også til en viss grad å gjelde for samhandling i andre sammenhenger enn på mikroplan i Innbygd. Kategoritilhørighet strukturerer mao. generelt samhandlingen, men på hvilken måte vil kunne variere fra sak til sak og fra kontekst til kontekst.

KAPITEL 11 KONKLUSJONER

I dette siste kapitlet vil jeg oppsummere mine hovedargumenter, trekke noen slutninger og se nærmere på i hvilken grad mine funn representerer allmenne sosiale fenomen.

11.1 Oppsummering

Jeg har gjennom oppgaven vist at bygdefolket og de militære representerer to subkulturer med hver sine særtrekk. De har ulike virkelighetsoppfatninger og tilhører hvert sitt moralske fellesskap. Aktørens identitet i Innbygd-konteksten er knyttet til 'å være militær' eller 'å komme fra bygda', og dette gjøres relevant også i sammenhenger hvor man skulle anta dette ikke ville ha noen betydning. De tilskrevete statusene 'militær' og 'bygdefolk' fungerer mao. imperativt i de fleste kontekster, og virker med det i regelen styrende på samhandlingen mellom gruppene. Gjennom de jeg har kalt avvikere og i avvikssituasjoner tydeliggjøres og bekreftes nettopp dette.

Forholdet mellom gruppene er preget av kontrast og motsetning, noe som imidlertid kun i liten grad kommer til uttrykk som konfrontasjon i dagliglivet. Det karakteristiske ved relasjonen er avoidance. Gruppene har liten grad av kontakt, uttrykker ikke ønske om kontakt og opplever hverandre på individplan generelt sett som lite relevante for hverandre. Dette kommer også til uttrykk i kontaktsituasjoner. Gjennom avoidance minimaliserer aktørene antallet potensielle rollekonflikter og unngår åpne konfrontasjoner.

Dette gjenspeiler seg i den store graden av segregering av uformelle og formaliserte aktiviteter. Også de få integrerte aktiviteter som finnes fungerer kun i liten grad integrerende. De gangene representanter for de to subkulturer likevel møtes i 'ansikt til ansikt'-situasjoner, blir ofte kategoritilhørighet eksplisitt klarlagt i samtalen. (For avvikerne sin del innebærer ofte møtene en overkommunikasjon av den status man ønsker å oppnå og en underkommunikasjon av ens tilskrevete status.) Interaksjonen for øvrig vil gjerne være preget av elementer av 'joking relationship' og/eller at bygdefolket går inn på de

militæres premisser. Bygdefolket har mer kunnskap om militærkulturen enn omvendt. Forsvarets definisjon av virkeligheten blir den dominante. Relasjonene kan forståes utfra et majoritets/minoritets-perspektiv.

Gruppene har til dels stereotype oppfatninger, som grenser mot fordommer, av hverandre. Stereotypiseringsprosesser foregår internt i begge grupper. Det som bekrefter oppfatningen av 'de andre' fremheves, mens det eller de som bryter (f.eks. avvikere) betraktes som unntak.

Todelingen kommer konkret til uttrykk i form av fysisk, strukturell og sosial organisering av 'ting' (f.eks. bygninger), mennesker (f.eks. plassering i rom) og hendelser (f.eks. aktiviteter). Symboldimensjonen er til stede på alle disse felter; hvor noe plasseres eller hva noen gjør uttrykker noe om forholdet mellom gruppene og hvem man er. Symbolaspektet er i stor grad styrende for hvilken mening ulike fenomener og hendelser blir tilskrevet.

I den såkalte barnehagesaken fikk hvilke holdninger man hadde til plassering av barnehagen en klar symbolbetydning. Den sosiale prosess som fant sted i forbindelse med denne saken representerer et brudd med det 'vanlige' sosiale liv i Innbygd. Gruppene opplevde hverandre som relevante for hverandre, det ble åpen konflikt og også en viss grad av kontakt. Kategoritilhørighet strukturerte også samhandlingen i denne konteksten, men på en annen og mer aktiv måte enn ellers.

Jeg prøvde gjennom denne saken også å vise at det som skjer på individplan i Innbygd også må forståes utfra en større sammenheng. Det sosiale liv på mikroplan kan ikke sees isolert fra makroplan. Beslutninger som fattes, retningslinjer som gies og individer som møtes på høyere nivå setter rammer for og er del av det som skjer på lavere nivå.

Forholdet mellom bygdefolket og de militære i Innbygd er del av den totale nasjonale problematikken omkring forholdet mellom Forsvar og sivilsamfunn. Selv om det ikke har vært fokus for denne oppgaven, er det klart at Forsvarets organisasjonsform er sentralt i dette perspektiv. En interessant analyse med

dette utgangspunkt ville være å studere forholdet i et organisasjonsteoretisk perspektiv med vekt på Forsvaret som organisasjon sin omgivelseshåndtering.

Forsvaret i Innbygd opplever seg selv, slik jeg ser det, i stor grad som selvopprettholdende både i praktisk og sosial forstand. Som institusjon dekkes mange samfunnsfunksjoner internt, og må relativt sjelden aktivt involvere seg i de nære omgivelser (forhold til grunneiere i forbindelse med øvelser er her et klart unntak). Som sosial gruppe dekkes også i hovedsak behovene internt. De militære blir kjent med andre i samme livssituasjon, og får dekket sitt behov for sosial kontakt innen egen gruppe. Fester og andre aktiviteter avholdes også innenfor leirgjerdet. De militære må kun i liten grad forholde seg til bygda.

Jeg vil også hevde at Forsvaret kun i liten grad er avhengig av de lokale kommunale myndigheter (byggetillatelser og utbyggingstillatelser for skyte- og øvingsfelt er her de klareste unntak). Forsvarets eksistens og virksomhet i Innbygd bestemmes først og fremst utfra beslutninger fattet på høyere nivå innen Forsvaret og av nasjonalpolitiske retningslinjer.

Interessant i dette perspektiv er hvordan den senere tids avspenning mellom øst og vest og nedskjæringer i forsvarsbudsjettet som følge av dette kan antas å påvirke Innbygd-samfunnet. Da jeg kom til Innbygd (1985) var det fremdeles 'kald krig'. Jeg har i oppgaven i hovedsak fokusert på vedlikehold av relasjoner på mikroplan. De siste års utvikling er imidlertid interessante i et endringsperspektiv. Hittil synes imidlertid ikke nedskjæringene å ha gitt store utslag sosialt sett. I mitt materiale er 17.mai-feiringen i 1991 det klareste sosiale uttrykk som kan sees som en direkte konsekvens av nedskjæringene.

Enkelte endringer i Forsvaret som har kommet i kjølvannet av og parallelt med de økonomiske nedskjæringene kan på sikt antas å få konsekvenser for Innbygd-samfunnet. At krav om effektivisering vil kunne føre til oppsigelser av sivilansatte er ett eksempel på dette. At soldatene som en følge av opphevingen av beredskapen forlater leirene i helger og høytider et annet (den lokale pub og diskotek sies å ha redusert omsetningen med 40% siden beredskapen ble opphevet i november 1990). Reduserte skatteinntekter til

kommunen ved en nedtrapping, er også en faktor i dette bildet. Disse og andre mulige utviklingstendenser vil utgjøre endrede rammefaktorer for det sosiale liv som utspiller seg i Innbygd, og kan på sikt generere både kvantitative og kvalitative endringer i forholdet mellom gruppene. Den lokale offentlige debatt er da også preget av diskusjon av mulige konsekvenser av en nedtrapping av forsvarets virksomhet i kommunen. Også elementer av det jeg har kalt 'bygdeselvbildet' kommer indirekte eller direkte fram i denne debatten. Hvordan en reduksjon av Forsvarets virksomhet vil kunne virke på relasjonene mellom bygdefolket og de militære på individplan, vil være et viktig tema for videre forskning.

Bygdefolkets situasjon fremstår som en kontrast til Forsvaret mht. selvpoppriholdelse. Mitt inntrykk er at bygdefolket på mange måter insisterer på å definere seg selv som bygd uavhengig av forsvarret. I praksis er dette umulig. Selv om det blir nedtont i dagliglivet, må bygdefolket forholde seg til Forsvaret som institusjon og arbeidsplass og til alle menneskene som til enhver tid befinner seg i bygda. Jeg mener dette elementet av enveis avhengighet gjenspeiler seg i det jeg har skrevet på de foregående sider.

Jeg vil understreke at den enkelte aktørs handlinger i Innbygdsamfunnet må forstås utfra det jeg vil kalle individuell tilpasning. Hvert individ vil i utgangspunktet ha flere handlingsmuligheter. De sosiale mekanismer jeg har beskrevet vil imidlertid alltid fungere som rammebetingelser for hvilke valg man fatter. Status som militær eller bygdefolk innebærer forskjeller i opportunitetssituasjon.

Det er forøvrig interessant å merke seg at ingen av gruppene beskriver forholdet som problematisk. Innbygdingen generelt karakteriserer forholdet som "godt". Den 'typiske' militære på sin side har en lite bevisst holdning til hvordan forholdet er, men uttaler seg ikke negativt. Ideen om naturlighet er den dominerende. En sivilansatt i leiren som kjenner mange militære personlig uttrykte følgende mens vi snakket om dette: "Trur du det kan være annsleis, då?". I Innbygd er det i sannhet en garnisonsby i bygda.

11.2 'Årsaker'

Jeg har gjennom oppgaven kun i liten grad gått eksplisitt inn på årsakene til todelingen og til den betydning denne får. Mange forklaringer ligger nok likevel implisitt i det jeg har skrevet. Det er snakk om komplekse årsaksforhold som bunner i generelle sosiale mekanismer som trer i kraft der folk som opplever hverandre som forskjellige møtes. På det mer praktiske plan kan likevel noen mulige forklaringsfaktorer trekkes fram.

Tidsaspektet Aktører fra begge grupper trekker selv fram den korte tiden befalsfamiliene oppholder seg i Innbygd som den viktigste grunnen til den lave graden av kontakt. Jeg tror dette har en viss sannhetsverdi. I begynnelsen av min feltarbeidperiode var det vanlig at befalsfamiliene ble i Innbygd fra 2 til 3 år. Som en følge av ønsker om mer kontinuitet fra operative sjefer innen forsvarsorganisasjonen og som et sparetiltak, er det nå en tendens til at befall og befalsfamilier blir i Innbygd over lengre tid (3 til 4 år). Dette kan antas å virke positivt på de sivil/militære forhold.

Alderssammensetning De aller fleste militære er mellom 20 og 35 år. På bygda utgjør eldre personer en relativt stor andel av den totale befolkning. Jeg tror imidlertid dette har liten forklaringsverdi, da de samme sosiale mekanismene også virker mellom individer på samme alder.

Livssituasjon. En stor del av de militære har småbarn, noe som kan vanskeliggjøre aktiv deltakelse i bygdesamfunnet. Dette synes ikke å være til hinder for deltagelse militært, men kan kanskje ha en viss betydning som sperre mot å øke aktiviteten ytterligere.

Institusjonell forklaring Selv om det er enkeltindivider som handler, er det i Innbygd, som nevnt, organisasjon som møter samfunn. Dette må antas å ha betydning for hvordan det sosiale liv mellom gruppene arter seg. I dette ligger også det jeg overfor har beskrevet som enveis avhengighet.

Fysisk struktur Det er liten tvil om at leiren og det militære boligfeltet fysisk sett virker som barrierer mot lokalsamfunnet. Sistnevnte blir da også omtalt

som 'militærghettoen'. Bostrukturen i Innbygd må kunne antas å forsterke kontrasten mellom bygda og forsvaret.

Nord-Sør konflikt De fleste militære kommer fra sør-Norge. Mange er i Nord-Norge for første gang. Det synes sannsynlig at elementer av det som generelt omtales som en 'nord-sør konflikt' kan ligge innbakt i forholdet mellom bygdefolket og de militære. At militære fra Nord-Norge ikke skiller seg vesentlig fra andre militære mht. grad av kontakt med bygda, svekker imidlertid dette.

Klasseaspekt Historisk vil forholdet kunne beskrives som en klassemotsetning. Offiserer fra sør-Norge hadde generelt en høyere sosial anseelse enn småbønder fra Troms. Elementer av dette må kunne antas å henge igjen fremdeles.

Utfra aktørenes egne begreper og vurderinger (emisk forklaring) er det først og fremst tidsaspektet som trekkes fram som forklaring på den lave graden av kontakt mellom gruppene. Det fremheves også at det er "ingen plasser å bli kjent". Fra bygdemiljøet hevdes det dessuten at forsvarsmiljøet er så lukket og "er seg selv nok". Militære på sin side bekrefter nærmest dette ved å framheve at det er nok å bli kjent med de nærmeste rundt seg når man er nytilflyttet og skal bo i Innbygd en begrenset tidsperiode. Noen aktører trekker også fram enkelte av de andre forklaringsfaktorene nevnt ovenfor, men disse er først og fremst uttrykk for mine egne vurderinger.

Ingen av disse faktorene gir alene noen god forklaring på 'Hvorfor og under hvilke omstendigheter man finner uttrykk og formuleringer som henviser til en sosial inndeling i to grupper?' (jfr. problemstillingen). De kan i samspill sees som delforklaringer, ved at de forsterker tendenser, men er ikke tilstrekkelig forklaring på hvorfor tendensene oppstår og den betydning de blir tillagt.

Forklaringen må søkes på et annet nivå, og representerer 'noe mer' enn summen av de faktorene jeg her har listet opp. Det er i det sosiale liv i seg selv, med meningstilskrivelser og symbolproduksjon, den 'egentlige' forklaringen finnes. Den må søkes gjennom en forståelse av de sosiale prosesser som finner

sted og som produserer "webs of significance man himself has made". Det er dette jeg har forsøkt å gjøre.

11.3 Generaliserbarhet

Generaliserbarhet har her to betydninger. For det første dreier det seg om i hvilken grad mine funn kan overføres til garnisonsbyer andre steder i landet, eventuelt i fylket. For det andre mht. hva min studie generelt sier om samhandling mellom grupper, og om det kan trekkes paralleller mellom min analyse og allmenn teori på området.

Mht. overførbarhetsgrad til andre garnisonsbyer, antar jeg at denne er relativt høy når det dreier seg om lokalsamfunn av liten skala. Det er sannsynlig at vi vil finne igjen tendensen til todeling og kontrastering også i andre små bygdesamfunn hvor en militærleir av minst bataljons størrelse er etablert. I samfunn av større skala, f.eks. byer, vurderer jeg det derimot som sannsynlig at de militære i større grad vil 'absorberes', og ikke tre fram som en så klar og avgrenset gruppe som i Innbygd-konteksten. Det ville forøvrig være interessant å ta utgangspunkt i et bysamfunn med tanke på eventuell videre forskning på dette empiriske feltet.

Et relevant sammenligningsgrunnlag jeg pr. i dag har, er den andre garnisonsbyen i kommunen. Dette er et tettsted hvor antallet militære er langt færre i forhold til lokalbefolkningen enn i Innbygd. Jeg har ikke foretatt noe feltarbeid her. Mitt generelle inntrykk etter en viss kontakt med stedet, er likevel at samme type sosiale mekanismer gjør seg gjeldende her, men i mindre utstrekning og i svakere grad enn i Innbygd-konteksten. Variabler som kan være av betydning her er bl.a. et annet forholdstall mellom militære og bygdefolk (samt større befolkning totalt sett), en annerledes bostruktur (militære boliger i sivile boligfelt) og det at et større antall militære har blitt fastboende.

Denne oppgaven sier også noe generelt om relasjoner mellom grupper som opplever hverandre som forskjellige. Koblingen jeg innledningsvis gjorde til etnisitetsproblematikk (med forbehold) generelt, har virket til å få fram en del

trekk ved situasjoner som har likhetstrekk med inter-etniske relasjoner generelt og majoritets/minoritets-relasjoner spesielt. Tendensene til imperative statuser, over- og underkommunikasjon av disse, avoidance, stereotypisering, segregering av aktiviteter osv. er trekk som er typiske i mange majoritets/minoritets-relasjoner. Samenes situasjon er ett velkjent eksempel på dette (jfr. Eidheim 1971), forholdet mellom katolikker og protestanter i Nord-Irland (jfr. Saugestad 1973 og 1982) et annet.

Cohen (1985:118) skriver at

"...whether or not its structural boundaries remain intact, the reality of community lies in its members' perception of the vitality of its culture. People construct community symbolically, making it a resource and repository of meaning, and a referent of their identity."

Markering av egen kollektiv identitet utfra en kontrastering til andre grupper, og det at dette får symbolske uttrykksformer synes å være et krysskulturelt og universelt fenomen. Mitt bidrag er en teoretisk variasjon over et tema, og samtidig en beskrivelse av unike hendelser i et unikt lokalsamfunn.

LITTERATURLISTE

- AGAR, M.H. 1980 The Professional Stranger. An Informal Introduction to Ethnography. Academic Press.
New York
- ARDENER, S. 1975 Perceiving Women.
J.M. Dent & Sons Ltd.
- BAILEY, F.G. 1971 Gifts and Poison.
Oxford Basil Blackwell
- BARTH, F. 1969 "Introduction" i Ethnic Groups and Boundaries.
Universitetsforlaget
- BARTH, F. 1981 Process and Form in Social Life. Kap. 5 og 7.
Routledge & Kegan Paul Ltd.
- BERGGREN, A. 1985 Jubileumsskrift 1955-85
- BJØRNSSEN, G. 1987 Eksamensoppgave fellespensum, UiTø
- BÅRNES, V.B. 1991 Dølakultur som delkultur. Kontinuitet og endring hos ei østnorsk innvandrerbefolkning i indre Troms. Hovedoppgave, UiTø. Arbeidsmanuskript.
- COHEN, A.P. 1985 The Symbolic Construction of Community.
Tavistock Publications
- EIDHEIM, H. 1971 Aspects of the Lappish Minority Situation.
Universitetsforlaget
- GEERTZ, C. 1973 The Interpretation of Cultures.
Basic Books, Inc., Publishers
- GLUCKMAN, M. 1973 Custom and Conflict in Africa.
Basil Blackwell, Oxford
- GOFFMAN, E. 1959 The Presentation of Self in Everyday Life.
Doubleday Anchor Books, New York
- GRØNHAUG, R. 1971 Etablering av tegn i sosiale forløp. Skriftserie
no. 5 UiB
- GRØNHAUG, R. 1975 Transaction and Signification: an analytical Distinction in the Study of Social Interaction.
Stensil UiB

- GULLESTAD, M. 1978 "Livet i en gammel bydel" i Lokale samfunn og offentlig planlegging. Universitetsforlaget
- GULLESTAD, M. 1986 "Symbolic 'Fences'in Urban Norwegian Neighbourhoods." Ethnos 51:1-2
- HAALAND, G. 1969 "Economic Determinants in Ethnic Process" i F.Barth (ed.): Ethnic Groups and Boundaries. Universitetsforlaget
- HASTRUP, K. 1987 Den antropologiske mesterfortælling. En diskusjon af virkelighed og videnskabelighed. Stensil
- HASTRUP, K. og 1988 Feltarbejde. Oplevelse og metode i
RAMLØV, K. (ed) etnografien. Akademisk forlag
- HAUGEN, I. og 1984 "Køn og metode. Et kønsrolle-
HOLTEDAHL,L. perspektiv på forskere..." i I. Rudie (ed): Myk start - hard landing. Universitetsforlaget
- HOLY, L. and 1983 Actions, norms and representations.
STUCHLIK, M. Cambridge University Press
- JOHANSEN, A. 1981 Feltarbeid i sosialantropologien: fra observasjoner til data. Anrtopolognytt nr. 2
- KEESING, R.M. 1981 Cultural Anthropology.
Holt, Rinehart and Winston
- KIIL, A. (ed) 1982 Målselv bygdebok Bd.1
Dreyer forlag
- LARSEN, S.S. 1973 Kilkeel - to byer i Nord-Irland. Avhandling til magistergraden i etnografi. Universitetet i Oslo
- LØVHAUG, H.O. 1986 Lokalhistorie for skolen
- MARTINUSSEN, W.1986 Sosiologisk analyse. Universitetsforlaget
- NYGÅRD, R. 1976 Militæranlegg og lokalsamfunn i Målselv. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Trondheim
- READING, H.F. 1977 A dictionary of the social sciences.
Routledge & Kegan Paul
- RITZER, G. 1983 Sociological Theory.
Alfred A. Knopf, Inc.
- RUDIE, I. 1984 Myk start - hard landing. Universitetsforlaget

- SAUGESTAD, S. 1982 "The two sides of the house: identity and social organisation in Kilbroney, Northern Ireland" i A.P. Cohen(ed): Belonging. Manchester Univ. Press
- STEINLIEN, Ø. 1983 Prøveforelesning. ISV. UiTø
- WALLMAN, S. 1984 Eight London Households. London, Tavistock Publications
- WADEL, C. og 1978 Lokale samfunn og offentlig planlegging. Universitetsforlaget
- THUEN, T.
- WADEL, C. 1990 "Feltarbeid i egen kultur" Forelesning, UiTø.

Forøvrig:

FOLKE- OG BOLIGTELLING FOR MÅSELV 1980

NORDLYS - diverse utgaver

NYE TROMS - diverse utgaver